

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П. ДРАГОМАНОВА

На правах рукопису

УДК 37.016.78]: 004.032.6(043.3)

Сяо Цзяцзюнь

**МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ СЛУХАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ
ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ
МУЗИКИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ**

13.00.02 – теорія та методика музичного навчання
011 – освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук.

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Сяо Цзяцзюнь

Науковий керівник

Савченко Регіна Анатоліївна
доктор педагогічних наук, професор

Київ – 2019

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ДН – дистанційне навчання
ЕП – електронний підручник
ЕОМ – електронні обчислювані машини
ЗВО – заклади вищої освіти
ЗМІ – засоби масової інформації
ІКП – інформаційно-комунікаційні програми
МНЗ – мультимедійні навчальні засоби
НП – навчальна програма
ПО – програмоване обладнання
СДО – система дистанційної освіти
СКП – слухацька культура підлітків

АНОТАЦІЯ

Сяо Цзяцзюнь. Методика формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на уроках музики в загальноосвітній школі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». – НПУ імені М.П. Драгоманова, Київ, 2019.

Актуальність дослідження обумовлена потребою модернізації загальної музичної освіти і домінуванням традиційних моделей у навчанні школярів; невідповідністю між стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних, зокрема комп'ютерних, технологій та рівнем їх використання у практиці загальноосвітніх закладів на уроках музичного мистецтва; потребою усвідомлення учнями підліткового віку значущості готовності до використання інформаційно-комунікаційних технологій та недостатніми їхніми досвідом і рівнем навченості; потребою у всебічному розвитку пізнавальних якостей і творчого потенціалу учнів підліткового віку, готових до використання комп'ютерних (мультимедійних) технологій у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі та обмеженими можливостями освітніх закладів у зазначеному сенсі.

Уточнено поняття *«слухацька культура підлітка»* (СКП), яке розглядається як *інтегроване утворення особистісних якостей комунікативності, емпатії, креативності та рефлексії підлітка, розвиток яких обумовлений організацією діалогового процесу взаємодії з музикою та її автором, активністю естетичного переживання музичних образів, єдністю репродуктивних процесів відображення образного змісту музики та співтворчих процесів його інтерпретації, механізмами самопізнання власних музичних вражень та духовної сутності.*

Доведено, що введення мультимедійних навчальних засобів (МНЗ), які тлумачаться автором як інформаційні технології, що використовують різні

програмні та технічні засоби для найбільш ефективного впливу на учня та сприяють підвищенню інтенсивності й ефективності процесу музичного навчання, зокрема розвитку музично-слухацької культури підлітків.

Обґрунтовано структуру системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій, що полягає у взаємозв'язку *інформаційно - мотиваційного, усвідомлено-когнітивного, аналітико-діяльнісного, дієво-рефлексивного компонентів*, що цілісно охоплюють її зміст. *Інформаційно-мотиваційний* компонент означає наявність прагнення учнів-підлітків до музично-слухацької діяльності, оволодіння музичними знаннями, уміннями і навичками в цьому напрямку, до особистісного розвитку з допомогою засобів мультимедіа, що забезпечить подальшу успішну навчально-музичну діяльність у школі. *Усвідомлено-когнітивний* компонент системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій забезпечує засвоєння художньо-музичних знань з використанням мультимедійних підручників, посібників, інших МНЗ, а також певного обсягу специфічних знань з ІКТ, що надає можливості успішно працювати із засобами мультимедіа. *Аналітико-діяльнісний* компонент забезпечує практичний аспект успішної й ефективної слухацької діяльності підлітків, він спрямований на формування в учнів практичних умінь і навичок використання засобів мультимедіа у власному музичному розвитку та подальшій освітній діяльності. *Дієво-рефлексивний* компонент визначає сформованість здатності критично оцінювати мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва, здійснювати їх відбір; здатність до рефлексійного оцінювання, осмислення й аналізу власної навчально-музичної діяльності із застосування мультимедійних технологій; передбачає формування ціннісних орієнтирів у галузі сучасних навчальних засобів, створених на основі технологій мультимедіа.

З'ясовано, що пріоритетними методологічними підходами до розв'язання означеної проблеми встановлено компетентнісний (розглядається як симбіоз традиційних підходів) та інформаційний.

Виокремлено принципи: принцип інформаційності навчання, принцип

мультимедійної наочності та оптимізації мультимедійних засобів навчання, принцип поєднання методів музичного навчання та мультимедійних технологій, принцип творчого співробітництва вчителя музики з учнями та активізації музично-творчого самовираження учнів.

Обґрунтовано педагогічні умови як сукупність продуктивних чинників, що необхідні й достатні для забезпечення продуктивності перебігу освітнього процесу та досягнення визначеної мети – формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій: вдосконалення традиційних та впровадження інноваційних методів навчання з використанням мультимедійних навчальних засобів; педагогічний супровід процесу оволодіння учнями знань, умінь і навичок роботи з мультимедійними навчальними засобами; використання елементів дистанційного навчання; забезпечення матеріально-технічної бази освітнього процесу засобами мультимедіа.

Висвітлено організаційно-методичну *модель* формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій, в якій структурно представлено складові процесу формування досліджуваного феномена: мета, освітнє-виховне середовище уроку музики, методологічні підходи, педагогічні принципи та умови, структурні компоненти, етапи, критерії, блоки навчальних методів, моніторинг. Очікуваним результатом визначено розвиток слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій.

Виокремлено наступні критерії: *ступінь спрямованості на використання засобів мультимедіа у навчально-музичній діяльності з показниками: сформованість потреби у використанні мультимедійних навчальних засобів; уявлення про необхідність їх застосування у навчально-музичній діяльності; міру сформованості художньо-музичних знань з використанням мультимедіа, а також знань існуючих мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва з показниками: обсяг художньо-музичних знань; широта обізнаності у галузі мультимедійних засобів з музичного мистецтва; ступінь сформованості умінь і навичок роботи*

з мультимедійними засобами з показником: уміння користуватися мультимедійними навчальними засобами з музичного мистецтва; міру здатності до самоаналізу й саморозвитку у музичній діяльності із залученням мультимедійних навчальних засобів з показниками: уміння адекватно оцінити мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва; здатність до самовдосконалення у навчально - музичній діяльності з використанням мультимедійних засобів.

Констатувальна діагностика дозволила виділити чотири рівня сформованості даного феномена; високий, достатній, середній, початковий.

Розроблено та апробовано методику формувального експерименту дослідження, що складається з трьох етапів. Перший, *підготовчий етап* формувальної роботи спрямовувався на розвиток мотивація учнів до навчально-музичної діяльності з використанням мультимедійних засобів, встановлення відповідних пріоритетів в цьому напрямку; адаптацію у мультимедійних навчальних засобах; розширення слухацького досвіду з музичного репертуару за рахунок поповнення власних інформаційних здобутків; поширення художньо-музичних знань (теоретичних відомостей про музичну культуру); рефлексію власних можливостей стосовно використання мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності; поглиблення зацікавленості у підвищенні власного рівня музично-слухацької самопідготовки (засоби музичної виразності, формоутворення, розвиток музичного образу, оцінка). Підготовчий етап передбачає використання зразків музичних творів, які доповнювалися інформацією про автора музики, виконавця, ансамблю тощо, а також аналізом розвитку та функціонування різних жанрів, стилів і сучасних напрямків музики.

Використовувався блок *мотиваційних методів навчання на цьому етапі*, а саме: мінілекції, ігровий метод; метод асоціативного пошуку. метод дискусії; створення індивідуальних репертуарних списків музичних творів; ознайомлення з музичною спадщиною різних культур засобом перегляду спеціальних Інтернет-програм; складання електронного словника термінів.

Другий, *інформаційно-пізнавальний етап* формувальної методики розвивався за такими напрямками: збереження мотивації стосовно використання мультимедійних засобів у музично-слухацькій діяльності підлітків та залучення їх до набуття інформаційної та музично-слухацької грамотності; поглиблення знань з музичного мистецтва, розширення репертуару зі слухання; оволодіння знаннями, уміннями та навичками слухання музики; критичне осмислення та самооцінка власних надбань, поглиблення зацікавленості самостійною музично-слухацькою діяльністю. На цьому етапі виявилися доцільним проведення тематичних розмов про стилі, жанри та сучасні напрямки музики із включенням найкращих їх зразків.

Ефективними формами навчання на інформаційно-пізнавальному етапі виявилася індивідуальна та робота в малих групах: парами чи по 3-4 особи. До другого блоку було віднесено методи *підвищення рівня активної самодіяльності підлітків*, що базуються на поєднанні репродуктивної і творчої діяльності: мозковий штурм, виконання творчих завдань; створення електронного накопичувача біографій видатних композиторів та виконавців світу; електронного накопичувача слухацького репертуару з музичної культури (української та китайської); мультимедійна презентація, розробка окремих частин музично - творчих проєктів з фіксованим самоаналізом вдалих і помилкових фрагментів.

Третій, *активно-творчий етап* формувальної методики, розвивався за такими напрямками: вдосконалення музично-слухацької діяльності; застосування набутих знань з слухацької культури (української і китайської); розширення практичних умінь, рефлексія музично-слухацької діяльності, поглиблення інтересу до сучасної музичної культури. Цей етап передбачає стимулювання в учнів інтересу до різної музики, формування в підлітків навичок самостійно визначати жанри, стилі та напрямки музичних творів.

З метою вдосконалення процесу формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій у навчально-музичній

діяльності, закріплення отриманих знань, набутих умінь і навичок на попередніх етапах, придбання необхідних знань з музичної культури, активізації індивідуальної творчості, застосовано низку третього блоку - *методи активізації самовдосконалення музично-слухацької діяльності підлітків*, а саме: метод аналізу-інтерпретації музичних творів створення Інтернет-презентацій з музичного мистецтва, діяльності видатних композиторів та музикантів-виконавців, колективне обговорення мультимедійних засобів; представлення зразків самостійної творчості (доповіді, самоаналіз тощо); захист творчо-мультимедійних проектів (самоспроектовані музичні вечори, електронний музичний журнал).

Наукова новизна дисертації: *вперше науково обґрунтовано* положення про ефективність використання мультимедійних засобів на уроках музичного мистецтва та їх вплив на формування слухацької культури підлітків; *визначено* сутність, зміст, компонентну структуру, методичні підходи, принципи, педагогічні умови, комплекс методів і прийомів формування слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музичного мистецтва; *розроблено* організаційно-методичну модель та поетапну методику формування слухацької культури засобами мультимедійних технологій у музичному навчанні підлітків; критерії та показники сформованості означеного феномена. *Уточнено* поняття «слухацька культура підлітків» (СКП); «мультимедійні навчальні засоби» (МНЗ) в умовах загальної музичної освіти. *Подальшого розвитку набули*: засоби комплексної діагностики стану розвитку слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій, умови реалізації принципів формування слухацької культури на уроках музичного мистецтва в загальноосвітніх закладах.

Практичне значення результатів дослідження з методики формування слухацької культури засобами мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва. Матеріали теоретичного та експериментального розділів дослідження можуть бути використані вчителями музичного

мистецтва загальноосвітніх шкіл, викладачами вищих навчальних закладів мистецтв в процесі музично-педагогічної підготовки майбутніх фахівців та закладах післядипломної перепідготовки вчителів музичного мистецтва; при розробці навчальних матеріалів з музичної освіти.

Ключові слова: слухацька музична культура, мультимедійні технології, методика формування. вчитель музичного мистецтва, школярі-підлітки.

SUMMARY

Xiao Jiajun. Method of formation of listening culture of adolescents by means of multimedia technologies at music lessons in general education school.
– Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for the degree of a candidate of pedagogical sciences (doctor of philosophy) in specialty 13.00.02 "Theory and methods of musical education".
– NP of the name of MP Dragomanova, Kyiv, 2019.

The urgency of the study is due to the need for modernization of general musical education and the dominance of traditional models in schoolchildren education; the discrepancy between the rapid development of information and communication, in particular, computer technologies, and the level of their use in the practice of general education institutions at musical art lessons; the need for pupils to be aware of the importance of readiness to use information and communication technologies and their inadequate experience and level of training; the need for the comprehensive development of cognitive qualities and creative potential of adolescent students who are ready to use computer (multimedia) technologies in a modern general educational institution and with limited educational facilities in this sense.

The concept of "adolescent listening culture" (SCP) is defined, which is considered as an integrated formation of personal qualities of communicative, empathy, creativity and adolescent reflection, the development of which is due to the organization of the dialogue process of interaction with music and its author, the activity of the aesthetic experience of musical images, the unity of reproductive processes of reflection figurative content of music and co-productions of its interpretation, mechanisms of self-knowledge of own musical impressions and spiritual essence.

It is proved that the introduction of multimedia teaching materials (MHZ), interpreted by the author as information technology, using various software and hardware for the most effective impact on the student and contribute to increasing the intensity and efficiency of the musical learning process, in particular the development of musical and listening culture of adolescents.

The structure of the system of forming listening culture of adolescents by means of multimedia technologies is substantiated, which consists in the interrelation of information - motivational, consciously - cognitive, analytical and activity, effective reflective components that integrate its content. The information-motivational component means the presence of the desire of adolescent students to listen to music, the acquisition of musical knowledge, skills and skills in this direction, personal development with the help of multimedia, which will provide further successful educational and musical activities in the school. The consciously cognitive component of the system of forming listening culture of adolescents by means of multimedia technologies provides assimilation of artistic and musical knowledge with the use of multimedia textbooks, manuals, other MHZ, as well as a certain amount of specific knowledge on ICT, which provides the opportunity to successfully work with multimedia. The analytical-activity component provides a practical aspect of the successful and effective listening activity of adolescents, it is aimed at developing students' practical skills and skills in using multimedia in their own musical development and further educational activities. The deeply reflexive component determines the formation of the ability to critically evaluate multimedia teaching aids

in musical art, to select them; the ability to reflexive assessment, comprehension and analysis of their own educational and musical activity on the use of multimedia technologies; provides for the formation of valuable benchmarks in the field of modern

educational materials created on the basis of multimedia technologies.

It was determined that the priority methodological approaches to solving a given problem have been determined by the competence (considered as a symbiosis of traditional approaches) and informational.

The principles are set out: the principle of informational learning, the principle of multimedia visualization and optimization of multimedia teaching aids, the principle of combining the methods of musical training and multimedia technologies, the principle of creative cooperation between the teacher of music with students and activating the musical and creative expression of students.

The pedagogical conditions as a set of productive factors are substantiated, which are necessary and sufficient to ensure the productivity of the course of the educational process and achieve a certain goal - the formation of a listening culture of adolescents by means of multimedia technologies: the improvement of traditional and introduction of innovative teaching methods with the use of multimedia teaching aids; pedagogical accompaniment of the process of mastering students knowledge, skills and skills of working with multimedia educational tools; use of the elements of distance learning; provision of material and technical basis of the educational process by means of multimedia.

The organizational and methodical model of forming listening culture of adolescents by means of multimedia technologies is presented in which the components of the process of forming the investigated phenomenon are presented: purpose, educational and educational environment of music lesson, methodological approaches, pedagogical principles and conditions, structural components, stages. criteria, blocks of teaching methods, monitoring. The expected result is the development of listening culture of adolescents by means of multimedia technologies.

The following criteria are distinguished: the degree of focus on the use of multimedia in educational and musical activities with indicators: the emergence of the need to use multimedia teaching aids; the notion of the need for their use in educational and musical activities; the degree of the formation of artistic and musical knowledge with the use of multimedia, as well as knowledge of existing multimedia educational tools on musical art with indicators: the volume of artistic and musical knowledge; Broad awareness in the field of multimedia on musical art; the degree of formation of abilities and skills of working with multimedia means with the indicator: the ability to use multimedia educational materials on musical art; the measure of the ability to self-analysis and self-development in musical activity with the use of multimedia educational tools with indicators: the ability to adequately assess multimedia teaching aids in musical art; ability to self - improvement in educational - musical activity using multimedia means.

Constant diagnostics has allowed to allocate four levels of formation of this phenomenon; high, sufficient, average, initial.

The method of a three-step research molding experiment was developed and tested. The first, preparatory stage of the molding work was aimed at the development of motivation of students for educational and musical activity using multimedia means, setting of the corresponding priorities in this direction; adaptation in multimedia teaching aids; expanding the listening experience of the musical repertoire through the replenishment of their own information gains; distribution of artistic and musical knowledge (theoretical information about musical culture); the reflection of its own possibilities regarding the use of multimedia technologies in educational and musical activity; intensification of interest in raising their own level of musical-listening self-education (means of musical expression, formation, development of musical image, assessment). The preparatory stage involves the use of samples of musical works, supplemented by information about the author of the music, the performer, the ensemble, etc., as well as the analysis of the development and functioning of different genres, styles and modern areas of music.

A block of motivational teaching methods was used at this stage, namely: minilections, game method; associative search method. method of discussion; creation of individual repertoire of musical compositions; familiarization with the musical heritage of different cultures by means of viewing of special Internet programs; compiling an electronic dictionary of terms.

The second, informational and cognitive stage of the molding methodology developed in the following areas: preservation of motivation regarding the use of multimedia means in the musical and listening activity of adolescents and their involvement in the acquisition of informational and musical-listening literacy; deepening knowledge of musical art, expanding repertoire from the hearing; mastering the knowledge, skills and skills of listening to music; critical comprehension and self-esteem of own achievements, deepening of interest in independent musical and listening activity. At this stage, it was advisable to hold thematic discussions about styles, genres and contemporary trends of music with the inclusion of the best of their samples.

Effective forms of education at the information and cognitive stage were individual and work in small groups: in pairs or 3-4 persons. The second block was related to methods of raising the level of active amateur teenagers, based on a combination of reproductive and creative activity: brainstorming, performing creative tasks; creation of an electronic storage device for biographies of prominent composers and performers of the world; electronic storage of listening repertoire on musical culture (Ukrainian and Chinese); multimedia presentation, development of separate parts of musical and creative projects with a fixed self - analysis of successful and false fragments.

The third, active-creative stage of the molding technique, developed in the following areas: improvement of musical and listening activity; use of acquired knowledge from listening culture (Ukrainian and Chinese); expansion of practical skills, reflection of musical and listening activity, deepening of interest in contemporary musical culture. This stage involves encouraging students to interest in

different music, forming in adolescents the skills to independently determine the genres, styles and trends of musical works.

In order to improve the process of forming listening culture of adolescents by means of multimedia technologies in educational and musical activities, consolidating the acquired knowledge, acquired skills and skills in the previous stages, acquiring the necessary knowledge on musical culture, activating individual creativity, applied a series of third block-methods of activating self-improvement of musical - listening activity of adolescents, namely: the method of analysis-interpretation of musical works of creation of web-presentations on musical art, activity type tiny composers and musicians, brainstorm multimedia; presentation of samples of independent work (reports, self-analysis, etc.); protection of creative multimedia projects (self-designed musical evenings, electronic music magazine).

Scientific novelty of the dissertation: for the first time scientifically substantiated the provisions on the effectiveness of the use of multimedia on musical art lessons and their influence on the formation of listening culture of adolescents; The essence, content, component structure, methodical approaches, principles, pedagogical conditions, complex of methods and methods of formation of listening culture of adolescents by means of multimedia at musical arts lessons are determined; the organizational-methodical model and the step-by-step method of formation of listening culture by means of multimedia technologies in musical education of adolescents are developed; criteria and indicators of formation the indicated phenomenon. The notion "listening culture" is specified in relation to the age group of adolescents (UPC); "Multimedia teaching aids" (MHZ) in the conditions of general musical education. Further development has been achieved: means of complex diagnostics of the state of development of listening culture of adolescents by means of multimedia technologies, conditions for the implementation of the principles of formation of listening culture at the lessons of musical art in general education establishments.

Practical significance of the results of the research on the methodology of forming listening culture by means of multimedia technologies at musical art lessons.

The materials of the theoretical and experimental sections of the study can be used by music teachers art of secondary schools, teachers of higher educational institutions of arts in the process of musical and pedagogical training of future specialists and postgraduate retraining institutions of music art teachers; when developing educational materials on musical education.

Key words: listening musical culture, multimedia technologies, formation technique. teacher of musical art, teenage schoolchildren.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

1. Сяо Цзяцзюнь. Засоби мультимедіа в проєкції на формування слухацької культури підлітків на уроках музики /Цзяцзюнь Сяо // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, 2017. – Випуск 149. – С.134 -137.

2. Сяо Цзяцзюнь. Діагностика рівнів розвитку слухацької культури підлітків мультимедійними засобами на уроках музики / Цзяцзюнь Сяо //Наукові записки: Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; укл. Л. Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Випуск 138. – С. 205-211.

3. Сяо Цзяцзюнь. Організаційно-методична модель формування слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музики /Цзяцзюнь Сяо // Наукові записки: Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; укл. Л. Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Випуск 139. – С.224-231.

4. Сяо Цзяцзюнь . Критерії, показники та рівні сформованості слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музики / Цзяцзюнь Сяо

//Теоретичні питання культури, освіти та виховання. Збірник наукових праць КНЛУ, 2018. – Випуск № 57. – С. 73-75.

5. Сяо Цзяцзюнь. Поетапна методика формування музично-слухацької культури підлітків мультимедійними засобами /Цзяцзюнь Сяо // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіката психологія» : зб. наук. пр. / Ред.кол. : Товканець Г.В. (гол.ред.) та ін. – Мукачево : Вид-во МДУ, 2018. – Випуск 1 (7). – С.154-156.

6. Xiao Jiajun. Principles of the formation of slaugh culture of adolescents by means of multimedia technologies / Jiajun Xiao // Innovative solutions in modern science. – Dubai, 2017. – № 10 (19). ISSN 2414–634X. – С.73-84.

7. Сяо Цзяцзюнь. Формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на уроках музики в загальноосвітній школі / Цзяцзюнь Сяо //Сучасна мистецька освіта. Матеріали І Міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського 20-23 березня 2017 року. – К., 2017. – С.147-149.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СЛУХАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ МУЛЬТИМЕДІЙНИМИ ЗАСОБАМИ	26
1.1. Слухачька культура учнів підліткового віку як педагогічна проблема.....	26
1.2. Мультимедійні навчальні засоби в проекції на формування слухачької культури підлітків	55
<i>Висновки до першого розділу</i>	<i>67</i>
<i>Список використаних джерел до першого розділу.....</i>	<i>69</i>
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СЛУХАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІА	74
2.1. Методологічні підходи, принципи та умови формування слухачької культури підлітків засобами мультимедійних технологій	74
2.2. Моделювання процесу музичного навчання підлітків.....	114
<i>Висновки до другого розділу.....</i>	<i>123</i>
<i>Список використаних джерел до другого розділу.....</i>	<i>124</i>
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДНО - ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ СЛУХАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ МУЛЬТИМЕДІЙНИМИ ЗАСОБАМИ	128
3.1. Критерії та показники слухачької культури підлітків у використанні мультимедійних засобів	128
3.2. Діагностика рівнів сформованості слухачької культури підлітків ...	133
3.3. Методика формування слухачької культури підлітків мультимедійними засобами	142
<i>Висновки до третього розділу.....</i>	<i>165</i>
<i>Список використаних джерел до третього розділу.....</i>	<i>170</i>
ВИСНОВКИ	175
ДОДАТКИ	182

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне суспільство початку третього тисячоліття характеризується низкою особливостей, до яких, передусім, треба віднести: стрімке розширення міжнародних зв'язків у різних сферах людської діяльності; потреби в здійсненні оперативної комунікації між окремими особами, групами або співтовариствами людей; збільшену значимість інтелектуальної праці, орієнтованої на використання інформаційного ресурсу глобального масштабу.

Загальна музична освіта відіграє важливу роль у формуванні естетичної культури особистості. Одним із пріоритетних завдань освітнього процесу в загальноосвітньому закладі є підготовка школяра, здатного до самореалізації в світових умовах; підвищення його загальної культури; використання в цьому процесі освітніх технологій, що стимулюють до продуктивної, творчої діяльності.

Величезні можливості мистецтва, в тому числі музичного, у вихованні і навчанні школярів відомі. Але мінливі умови функціонування музики, інтенсивний розвиток технічних засобів музичного впливу, зміни, що відбуваються в свідомості сучасного слухача вимагають подальшого вивчення виховних, формуючих аспектів музичного мистецтва. Не можна не відзначити, що з уваги музичної шкільної освіти випадають і залишаються пущеними на самоплив найважливіші процеси, що відбуваються в сфері взаємодії молоді з музикою. У зв'язку з цим особливо значущою в музичній педагогіці стає проблема формування слухацької музичної культури школярів-підлітків як здатності до духовного особистісного збагачення за допомогою сприйняття музики.

Роль музичного мистецтва сьогодні неоднозначна. З одного боку, воно глибоко інтегровано в духовне життя людини, зросли його соціальні функції. Для більшості людей слухання музики є одним з основних джерел художньо-естетичної інформації. З іншого боку, теле- і радіоефір, велика кількість

звукових технічних засобів перетворили музичне мистецтво в звичний звуковий фон життя. Найчастіше музика сумнівної художньої якості виявляється нав'язаною слухачеві незалежно від його вибору.

Засоби масової інформації, аудіо- та CD-тиражування, обслуговуючи індустріально-комерційні інтереси, вивели на перший план так зване споживацьке мистецтво, в зв'язку з тими ж комерційними інтересами істотно перебільшена компенсаторно-розважальна функція музики. Практично відбулася підміна духовно-сислової значущості музично-художнього сприйняття.

Пріоритетне місце в підлітковій субкультурі належить сприйняттю музики; найбільшою привабливістю володіє музика спрощена, малохудожня, іноді і відверто низькопробна, а розвиток їх слухацької культури йде по найбільш доступному шляху, не збагаченому справжніми смислами музичного мистецтва.

Наукове осмислення питань виховання та розвитку слухацької музичної культури учнів бере свій початок в першій половині минулого століття в працях Б. Асаф'єва, Л. Авербуха, Н. Брюсової, Л. Виготського, Б. Теплов, Б. Яворського та ін.; продовжено такими видатними вченими і педагогами-дослідниками, як В. Шацька, Н. Гродзенська, Д. Кабалевський, Т. Вендрова, В.Остроменська, Л.Кадцин, Ю. Алієв, Е. Абдуллін, Л. Арчажникова, О. Костюк та ін., відображено в роботах останніх років (І. Зязюн А. Козир, М. Красильникова Е.Критська, Г.Падалка, Є. Проворова, Б. Рачина О. Ростовський, О. Рудницька, Р. Савченко, О. Хижна, Л. Школяр, О. Щолокова та ін

Нові мультимедійні технології надають великі можливості для інтенсифікації освітнього процесу, зробити його більш ефективним, наочним і динамічним. Дослідженнями в області впровадження в музичну педагогіку мультимедійних технологій і розробкою сучасних освітніх програм займаються вітчизняні та зарубіжні вчені: (Т. Бабенко, Д. Белл, М. Бернс, Л. Вілкінс, Л.Гаврілова, І. Горбунова, А. Девід, М. Дядченко, Ю. Єгорова, М. Жалдак, І.

Заболотська, П. Жівайкін, Н. Ішук, В. Качала, Н. Клевцова, Н.Клемешова, І. Красильников, В. Лапінський, Т. Ліндлоф А. Марков, З. Мейер, А. Мещеркіна А.Олійник, Т.Піскунова, С.Полозов, Є. Полат, Д. Робертс, П. Росс, О.Смолянинова, Г. Тараева М. Тукало, А. Харута, А.Хуторський, О.Чайковська, М.Шут та ін.).

Втім, незважаючи на цінні теоретичні результати, отримані в даних роботах, залишається не дослідженою в теоретичному плані і, в той же час, загострюється практична потреба в розв'язанні проблеми формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій. До того ж, слід окреслити коло об'єктивно зростаючих суперечностей між вимогами суспільства до загальноосвітніх закладів й результатами загальної музичної освіти школярів. Це суперечності між:

- потребою модернізації загальної музичної освіти і домінуванням традиційних моделей у навчанні школярів;
- невідповідністю між стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних, зокрема комп'ютерних, технологій та рівнем їх використання у практиці загальноосвітніх закладів на уроках музичного мистецтва;
- потребою усвідомлення учнями підліткового віку значущості готовності до використання інформаційно-комунікаційних технологій та недостатніми їхніми досвідом і рівнем навченості;
- потребою у всебічному розвитку пізнавальних якостей і творчого потенціалу учнів підліткового віку, готових до використання комп'ютерних (мультимедійних) технологій у сучасному загальноосвітньому навчальному закладі та обмеженими можливостями освітніх закладів у зазначеному сенсі.

Отже, про затребуваність дослідження процесу формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій свідчать значимість даних проблем для соціальної практики, з одного боку, і, з іншого боку, їх недостатня теоретична і емпірична розробленість. Виявлені суперечності зумовили вибір теми дисертаційної роботи: **«Методика формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на**

уроках музики в загальноосвітній школі».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики музичної освіти, хорового співу і диригування факультету мистецтв імені Анатолія Авдієвського НПУ імені М.П. Драгоманова з проблеми «Зміст, форми, методи і засоби вдосконалення підготовки вчителів музики». Тему дослідження затверджено Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 4 від 01 грудня 2016 року).

Мета дослідження – розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити методику формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на уроках музики.

Об'єкт дисертаційного дослідження: використання мультимедійних технологій у слуханні музики на уроках музичного мистецтва.

Предмет дослідження – методичні основи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музичного мистецтва..

Завдання дослідження:

:

1. На основі всебічного аналізу психолого-педагогічних, музично-педагогічних, філософсько-естетичних досліджень зробити аналіз науково-методичних проблем з формування слухацької культури учнів-підлітків за допомогою мультимедійних технологій.

2. Розкрити потенціал засобів мультимедіа в проекції на слухацьку культуру підлітків в освітньому просторі загальноосвітньої школи.

3. Обґрунтувати концептуальні основи процесу формування слухацької культури підлітків засобами мультимедіа: методологічні підходи, педагогічні принципи та умови.

4. Визначити компонентну структуру, критерії та показники слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музичного мистецтва.

5. Розробити організаційно-методичну модель та поетапну методику формування слухацької культури засобами мультимедійних технологій у музичному навчанні підлітків та експериментально перевірити її ефективність.

Обґрунтованість та достовірність отриманих наукових результатів забезпечується застосуванням таких **методів** дослідження: вивчення культурологічної, мистецтвознавчої, соціологічної, психолого-педагогічної, музично-методичної літератури, теоретичний аналіз і синтез, спостереження, анкетування, інтерв'ювання, тестування, бесіда, створення діагностичних ситуацій, педагогічний експеримент, якісний і кількісний аналіз експериментальних даних з використанням методів математичної статистики.

Наукова новизна дисертації з методики формування слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музичного мистецтва.

Вперше:

- *науково обґрунтовано* положення про ефективність використання мультимедійних засобів на уроках музичного мистецтва та їх вплив на формування слухацької культури підлітків. ;

- *розроблено* сутність, зміст, компонентну структуру, методологічні підходи, принципи, педагогічні умови, комплекс методів і прийомів формування слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музичного мистецтва;

- *розроблено* організаційно-методичну модель та поетапну методику формування слухацької культури засобами мультимедійних технологій у музичному навчанні підлітків; критерії та показники сформованості означеного феномена.

Уточнено поняття «слухацька культура підлітків» (СКП); «мультимедійні навчальні засоби» (МНЗ).

Подальшого розвитку набули: засоби комплексної діагностики стану розвитку слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій, умови реалізації принципів формування слухацької культури на уроках музики в загальноосвітніх закладах.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали: теоретичні висновки філософів і культурологів про зміст музичної культури суспільства і її вплив на духовний розвиток молоді (Т. Артемонова, Ю. Боров, В. Ванслов,

О. Грисюк, Н. Долгая, В. Дряпіка, М. Каган, Б. Лихачов, О. Омельченко, В. Розін, Г. Ципін та ін.); дослідження в галузі загальної та вікової психології, що розкривають структуру особистості та вікові особливості підліткового періоду онтогенезу (П. Блонський, М. Боришевський, Е. Вильчковський, Н. Єгонська, І. Дубровіна, Е. Леванова, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Фельдштейн та ін.); праці методологів педагогіки, їх висновки про сутність і значення комплексного підходу до навчання і виховання школярів (Ю.Бабанський, А. Бойко, І. Дичківська, В. Краєвський, І. Лернер, Е. Моносзон, О. Савченко, М. Скаткін та ін.); праці в галузі методології музичного та художнього освіти, дослідження, що розкривають підходи до вивчення музичної та художньої культури особистості (Е. Абдуллін, Ю. Алієв, Л. Гаврилова, Д. Кабалевський, А. Козир, О. Лобова, Ю. Мережко, Г. Падалка, Р. Савченко, Р. Тельчарова, О.Хижна, О. Щолокова, Г. Ципін та ін.); роботи в сфері музично-психологічної науки, присвячені вивченню процесів музичного сприйняття і мислення (Л. Бочкарьов, І.Зязюн, А. Готсдінер, О. Костюк, В. Медушевський, Є. Назайкинський, В. Петрушин, Б. Теплов та ін.); висновки музикознавців і педагогів-музикантів у галузі музичної семантики і щодо закономірностей слухацького осягнення музичного мистецтва (Б. Асаф'єв, М. Арановський, Ю. Бичков, М. Бонфельд, А. Денисов, В. Холопова, Н. Сулова та ін.); концепції продуктивних особистісно-орієнтованих педагогічних технологій (А. Тубельський, А. Хуторський, І. Якиманська та ін.).

Практичне значення. Практична значимість дослідження полягає в тому, що розроблений в ньому комплекс змісту, методів, форм і засобів музичного навчання дає вчителям-практикам на сучасному етапі ефективний інструмент впливу на формування слухацької музичної культури підлітків і може використовуватися вчителями музичного мистецтва шкіл, ліцеїв та інших загальноосвітніх закладів в їх практичній роботі. Теоретичний і експериментальний матеріал дослідження може бути використаний при розробці програм з предмету «Музичне мистецтво» для різних вікових категорій учнів, а представлені методи і форми навчання можуть виявитися

корисними вчителям світової художньої культури, а також педагогам дитячих шкіл мистецтв. Матеріали дослідження можуть також використовуватись у фаховій підготовці майбутніх вчителів музичного мистецтва у закладах вищої освіти та післядипломної перепідготовки вчителів музичного мистецтва; при розробці навчальних матеріалів для цієї категорії освітян.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення, результати дослідження обговорювались та здобули схвальну оцінку на Міжнародних та Всеукраїнських конференціях: II Міжнародній науково-практичній конференції «Мистецька освіта XXI століття: виклики сьогодення» (Кіровоград, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогічні ідеї Софії Русової у контексті сучасної освіти» присвяченій 160-річчю від дня народження С. Русової (Чернігів 18-19 лютого 2016 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI століття» (Київ, 14-15 квітня 2016 року); I Міжнародних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського (м. Київ, 23-25 квітня 2017 року); I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мистецька освіта: теорія, методологія, технології» (Кривий Ріг, 16 листопада 2017 року); щорічних звітних науко - практичних конференціях професорсько-викладацького складу аспірантів і докторантів НПУ імені М.П. Драгоманова (Київ, 2015-2017).

Результати дослідження впроваджено у педагогічну практику студентів з методики музичного навчання в школі на факультеті мистецтв імені академіка Анатолія Авдієвського Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/815 від 23.05.18.); в освітній процес уроків мистецтв Спеціалізованої школи №115 ім.І. Огієнка м. Києва (довідка № 71 від 21. 05. 2018 р.), в освітній процес уроків музики комунальної установи «Сумська ЗОШ I-III ступенів № 4 імені Героя України Олександра Аніщенка Сумської міської ради (довідка № 87 від 25 травня 2018 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та результати дослідження висвітлені в 7 публікаціях автора: 5 – у наукових фахових виданнях України,

1 – у міжнародному виданні.

Структура і обсяг дисертації. Структура дисертації визначена логікою і послідовністю вирішення завдань дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, списків використаних джерел до розділів, загальних висновків та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 192 сторінки. Обсяг основного тексту – 175 сторінок. У роботі подано 4 таблиці, 2 рисунка, що разом з додатками становить 17 сторінок основного тексту. Список використаних джерел охоплює 122 найменування, із них 4 – іноземною мовою.

РОЗДІЛ І.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СЛУХАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІА

1.1.Слухацька культура учнів підліткового віку як педагогічна проблема

Роль музичного мистецтва у формуванні духовно-моральної складової особистості школяра зростає в міру зміни тимчасової соціокультурної ситуації, коли в суспільстві превалюють споживчі інтереси не тільки в області економіки, але також в духовно-моральній, культурній сфері і в сфері міжособистісного спілкування. Разом з тим, сучасна освіта з більшою мірою орієнтується на підвищення якості інтелектуальної підготовки школяра, залишаючи його духовно-моральний розвиток на другому плані. Але не можна говорити про якість підготовки підростаючої людини до життя у відриві від сформованості його моральних, етичних, культурних, естетичних та інших орієнтирів.

Музичне мистецтво зараз зайняло міцні позиції в області виховання і розвитку духовно-моральних і культурних якостей особистості. Музика (як спосіб відображення життя) є формою освоєння дійсності, виконує завдання художнього пізнання світу, пізнання людиною себе в світі. Тому, в системі загальної освіти вивчення музичного мистецтва стає умовою набуття життєвих орієнтирів, виховання духовно-моральних якостей особистості, можливістю формування культурних потреб дітей.

Сьогодні величезна маса легкої розважальної музики впливає на школяра через засоби масової інформації та індустріально-комерційну систему поширення музичного продукту, що очевидно перевищує в звуковому оточенні підлітків справжні зразки музичного мистецтва. Дитина, як відображення такої штучної звукової ситуації, частіше вважає за краще пізнавати музику спрощеним шляхом, розраховуючи на спілкування з музичними зразками, що

не вимагають роботи інтелекту і душі. Музика для сучасного школяра стає фоновою, необхідність вміння слухати усвідомлено і чути досить глибоко втрачає для нього актуальність.

У свідомості сучасного школяра часто виникає суперечність між уроком музичного мистецтва, побудованому на освоєнні класики, і повсякденному звуковому середовищі. Урок орієнтує на музику, змістом якої стали корінні проблеми людського буття, що вимагає від людини величезної напруги душі і інтелекту. Розважальне музичне мистецтво часто є для дітей відображенням сучасної дійсності, «реальним» портретом сучасної культури. Легка музика, пропонована телебаченням і індустрією розваг, не вимагає особливих зусиль для її сприйняття. Це нерідко веде до відторгнення дитиною високих зразків музичного мистецтва і, безсумнівно, робить негативний вплив на формування його духовно-моральних орієнтирів. У такій ситуації школярі можуть втрачати інтерес не тільки до класики, а й до самих уроків музики. Глибоке слухання, серйозний аналіз, зосередженість душі і інтелекту перестають бути необхідною потребою. Згідно з останніми спостереженнями, у дітей шкільного віку нерідко відсутня сформованість музично-слухацьких навичок. Тому, особливого значення в системі загальної освіти набуває проблема формування музично-слухацької культури школярів. Вчені і дослідники пов'язують її рішення з конкретними завданнями, а саме: з формуванням у школярів слухацьких умінь, розвитком навичок сприйняття музики, вихованням потреби в слухацької діяльності.

Проблемі формування музичної культури людини здавна приділялася пильна увага. Ще в античні часи музика займала особливе місце в системі наук і була предметом дослідження педагогів, естетиків, психологів, музикантів, а також знаходила відображення в працях таких філософів як Платон і Аристотель. Музика вважалася основним засобом виховання гармонійно розвиненої особистості. Платон, розмірковуючи про виховні функції музики, вважав, що вона сприяє вдосконаленню душі. На думку філософа, музика поряд з арифметикою, геометрією та астрономією – це звід необхідного знання для

виховання.

Музика є фундаментом, основою у формуванні гармонійно розвиненої особистості підлітків. Підлітковий вік охоплює часові межі від 11 до 15 років і є одним із найскладніших етапів життя особистості, адже відрізняється глибокими змінами в організмі і психіці людини, які супроводжують перехід від дитинства до дорослості. Основним психічним новоутворенням підлітка є самосвідомість, яка виявляється у формуванні його "Я-концепції", особистісної рефлексії і почуття дорослості. Також у підлітковому віці спостерігається становлення системи саморегуляції психіки як здатності до всіх видів самоконтролю, і закінчується формування самооцінки [2 с.178].

У підлітків зазнають значного розвитку загальні та спеціальні здібності, увага, пам'ять і мислення, які спрямовуються на довільне сприймання, усвідомлення та відтворення музичного матеріалу. Також вдосконалюються процеси аналітико-синтетичної діяльності, і формується теоретичне мислення як здатність до оперування поняттями та уявленнями, в тому числі і в галузі музичного мистецтва. Для розвитку особистості важливе значення має ігрова діяльність, яка у підлітковому віці відрізняється прагненням до результативності дій, підвищенням майстерності їх виконання, особливо у колективних формах. Популярність колективних ігор серед підлітків пояснюється характером їх провідної діяльності, яка у цей період життя людини виступає як інтимно- особистісне спілкування з однолітками. Саме спілкування сприяє найбільш активному розвитку особистості і стає ефективним засобом впливу на засвоєння знань, вмінь і навичок, необхідних для формування слухацької культури школяра: "колектив відіграє винятково важливу роль у формуванні свідомості й самосвідомості особистості в підлітковому віці" [21, с. 242] і сприяє реалізації прагнення до самоствердження у формі співробітництва з однолітками і дорослими.

Підлітковий вік – один з найсерйозніших і складних періодів в житті людини, так як він важкий як для самого підлітка, так і для тих, хто знаходиться

поруч з ним. На даному етапі дорослішання відбуваються не тільки фізичні, але і такі серйозні психологічні зміни у всьому організмі, як:

- перехід на новий рівень самосвідомості, що виявляється, головним чином, в прагненні пізнати самого себе як особистість;
- поява почуття дорослості, яке характеризується віддаленням від батьків і бажанням приймати самостійні рішення; також це може проявлятися в наслідуванні таким зовнішнім ознакам поведінки дорослих як вживання алкогольних напоїв, куріння, особливий лексикон, використання косметики та прикрас, дотримання дорослої моді у виборі одягу і зачіски, певні способи розваг і відпочинку;
- протестна поведінка по відношенню до дорослих, яка може проявлятися в негативних діях, що носять демонстративний характер, або в навмисному непокорі вимогам;
- потреба в дружбі та спілкуванні, що є однією з провідних у підлітковий період.

Важливо підкреслити той факт, що в підлітковий період формуються моральні уявлення, ціннісні орієнтації, а також художньо-естетичні уподобання, в тому числі, і музичні смаки. Тому необхідно відзначити, що у підлітків надзвичайно високий інтерес до музики, і саме вона займає провідне становище в області їх художніх переваг. Музика здатна чинити величезний вплив на молодих людей, адже вона звертається до почуттів і внутрішніх переживань, які в підлітковий період такі суперечливі і складні.

У нинішніх умовах музична індустрія надзвичайно розвинена. З одного боку, великий вибір музичних творів і їх доступність можуть задовольнити потреби найрізноманітнішої аудиторії – від невибагливого смаку до вишуканого. З іншого боку, таке різноманіття музичних зразків формує сумнівний естетичний смак, особливо у школярів, чії орієнтації в області музики складаються, головним чином, під впливом однолітків і таких засобів масової комунікації, як телебачення, інтернет, радіо.

Говорячи про формування музичної культури підлітків, важливо розуміти,

що сучасна музика, особливо такий напрямок як поп- і рок-музика, користуються серед них широкою популярністю, а класична, народна або джазова музика, на жаль, знаходяться за межами їх уваги. Популярна музика відрізняється простою, нехитрою мелодією, танцювальним ритмом, легко запам'ятовується текстом і, як правило, виконує не стільки естетичну функцію, скільки фонову, а це, в свою чергу, не робить позитивного впливу на формування особистості школяра, не виховує його естетичний смак і формує дуже низькі потреби.

Рок-музика має як позитивні риси, так і негативні. З одного боку, відрізняючись авторським і особистісним характером, рок може стати психологічною віддушиною для школярів. Але з іншого боку, існує такий екстремальний вид рок-музики, як важкий метал. Він включає в себе безліч підстилів: від порівняно м'яких (наприклад, класичний хеві-метал) до дуже важких (дез-метал і блек-метал). Важкий метал зазвичай відрізняється бунтарським і агресивним характером, нерідко закликаючи слухача до насильства, жорстокості, протесту проти батьків і суспільства. З огляду на нестійку і тендітну психіку підлітків, під впливом такої музики формується викривлене уявлення про любов, співчуття, взаємодопомогу, людські взаємини і сенс життя. У цьому віці особливе значення може набувати музичний кумир, який, як правило, веде аморальний спосіб життя. На жаль, світогляд і система цінностей такого кумира є зразком для наслідування молодого покоління, а це може привести до саморуйнування особистості школяра.

Виділимо причини, за якими, на нашу думку, відбувається спотворення музичного смаку сучасних підлітків:

- вплив ЗМІ. Пряма залежність від засобів масової інформації очевидна, досить заглянути в телефон майже кожному підлітку: практично весь музичний хіт-лист відомих радіостанцій або телевізійних музичних передач. Виходить, що підлітки слухають те, що модно, а не те, що дійсно варто було б послухати. Але справа не в тому, що популярні дешеві композиції регулярно "вкладаються" їм у вуха, а в тому, що сучасна молодь не прагне дізнатися про

музику більше, ніж дозволяють ЗМІ. Багато людей не мають поняття про музичних жанрах, і в підсумку виходить, що їх музичний розвиток стоїть на місці;

- вплив однолітків. Підліток, поки ще не має достатніх знань в області музики, покладається на думку ровесника, друга, знайомого. Тут вже починає працювати поняття "бути як всі". Невідомо чому, але серед кола підлітків найактуальнішою музикою став реп і музика важких напрямків. Є підлітки, яких свого часу не зацікавили або не зацентувати увагу на тому, наскільки музика різноманітна. Можливо це "немузична" сім'я, можливо нудні уроки в школі, а можливо це скрутне фінансове становище сім'ї стало перепорою на шляху до музичної школи, але підсумок один – підліток практично нічого не знає про музику і не прагне дізнатися;

- програма з вивчення дисципліни "Музичне мистецтво" в школах розроблена не досить цікаво для дитини, отже уроки музики спочатку нудні і не викликають інтерес до глибшого пізнання музично матеріалу. Плюс до всього, музичний матеріал надається в неповній мірі, підліток постійно залишається в рамках програми, звідси зникає інтерес до музики в цілому;

- втрата поняття національної культури. Все більше молодих людей слухає зарубіжну музику, відставляючи вітчизняних виконавців на другий план. Найчастіше просто не розуміючи про що пісня, молоді люди схильні до недовготривалим захопленням мелодією-хітом. З цього напрошується черговий висновок, що зміст пісні в зв'язку з цим стало менш важливим фактором в естрадній музиці для підростаючого покоління.

Для розвитку особистості важливе значення має ігрова діяльність, яка у підлітковому віці відрізняється прагненням до результативності дій, підвищенням майстерності їх виконання, особливо у колективних формах. Популярність колективних ігор серед підлітків пояснюється характером їх провідної діяльності, яка у цей період життя людини виступає як інтимно-особистісне спілкування з однолітками. Саме спілкування сприяє найбільш активному розвитку особистості і стає ефективним засобом впливу на

засвоєння знань, вмінь і навичок, необхідних для формування слухацької культури школяра: "колектив відіграє винятково важливу роль у формуванні свідомості й самосвідомості особистості в підлітковому віці" [21, с. 242] і сприяє реалізації прагнення до самоствердження у формі співробітництва з однолітками і дорослими.

Які складові впливають на формування навчальної мотивації підлітків до занять на уроках музичного мистецтва? Спонуканням до навчально-музичної діяльності можуть бути такі мотиви:

- пізнавальний інтерес. Виникає бажання оволодіти новими знаннями, в тому числі, поповнити вже наявні шляхом знайомства з невідомими музичними творами; докладним вивченням творчості композитора; знайомство з історією створення твору; читання спеціальної літератури та періодичних видань з питань музичного виконавства;

- потреба в нових враженнях, особливо коли однокласники обговорюють виступи музичного колективу, групи, соліста. Підліток відвідує концерти естрадної, симфонічної, інструментальної, хорової, вокальної музики. Знайомиться з музичними творами різних епох, стилів і жанрів;

- включення в творчий процес. Виникає потреба вивчити (послухати і порівняти) різні інтерпретації одного твору, самостійно виконати музичний твір на інструменті. У підлітка виникає бажання навчитися грати на музичному інструменті, щоб самостійно зіграти вподобаний твір;

- причетність до події. Підготовка повідомлень, доповідей і рефератів до уроку, підбір музичного матеріалу по темі заняття. Підбір художніх ілюстрацій, або відеоряду для проведення занять. Всі складові мотивації у підлітків підкріплені умінням працювати з книгами, довідковим матеріалом, користуватися Інтернетом. В результаті формується аналітичне мислення, художньо-естетичний смак, розкриваються творчі здібності.

Отже, можна стверджувати, що мотивація до навчально-музичної діяльності в підлітковому віці складається з системи мотивів, що знаходяться в співвідношенні між собою і доповнюють один одного. А завдання, які

ставляться в ході навчально-музичної діяльності, мають бути реалістичними і спрямованими на отримання конкретного результату, чітко сформульованими, доступними для розуміння.

Важливо підкреслити той факт, що в підлітковий період формуються моральні уявлення, ціннісні орієнтації, а також художньо-естетичні уподобання, в тому числі, і музичні смаки. Тому у підлітків надзвичайно високий інтерес до музики, і саме вона займає провідне місце в області їх художніх переваг. Музика здатна чинити величезний вплив на молодих людей, адже вона звертається до почуттів і внутрішніх переживань, які в підлітковий період такі суперечливі і складні.

Важливим компонентом становлення музично-слухацької культури є розвиток усвідомленості слухацьких потреб, розуміння причин їх виникнення і цілей, заради яких задовольняються ці потреби. Музичні потреби пізнавального і комунікативного характеру вимагають досить високого рівня усвідомленості. Під усвідомленістю в даному випадку мається на увазі чітке розуміння цілей слухання музичного твору, його ціннісної складової відповідно до музичної структури, авторського задуму і майстерності виконавця. Вищі, комунікативні потреби слухача музичного твору співвідносяться з потребами в самоактуалізації за допомогою самовдосконалення в ієрархії потреб [27]. Однак для того щоб це бажання з'явилося, необхідно задовольнити базові потреби піраміди потреб.

Розуміння сутності понять «музична культура», «сприйняття», «музичні потреби», «музичні здібності» дозволяє ввести поняття «музично-слухацька культура», яке найбільш точно відображає єдність трьох компонентів музичного процесу: твор, виконання і слухання музики, тобто суб'єкт-суб'єктне спілкування композитора, виконавця і слухача через об'єкт – музичний твір.

Однак музично-слухацьку культуру не слід ототожнювати зі слухацької культурою. Слухацька культура – це індивідуально-особистісна властивість, що представляє собою систему з ієрархічною супідрядністю елементів структури, до яких належить музичний слух, почуття ритму, музична пам'ять,

творча уява, почуття цілого, емоційність. Слухацька культура – це «... ступінь досконалості музичного смаку, досягнута в процесі музичного сприйняття і пізнавальної діяльності з вивчення і освоєння музичних творів» [7,с. 9].

Музично-слухацька культура виходить за рамки індивідуально-особистісної властивості, оскільки забезпечує живу комунікацію і співтворчість композитора, виконавця і слухача в процесі виконання, чуттєвого сприйняття і осмислення музичного твору.

Отже, музично-слухацька культура розглядається як рівень розвитку музичних здібностей і потреб, що гармонійно поєднуються і дозволяють подолати потрійну суб'єкт-суб'єктну та суб'єкт-об'єктну опозицію між слухацької аудиторією, виконавцем і автором і тим самим реалізувати сутнісну єдність музичного процесу.

Музично-слухацька культура – це явище, що містить цілісний розвиток її елементів (слухацьких здібностей, умінь зрозуміти авторський задум, формувати змістовні уявлення, співпереживати в процесі виконання музики), що вимагає створення стійкої і гармонійної мотиваційної бази. Остання буде сприяти якнайшвидшому структуруванню мислення учнів в ході їх утворення і стане творчим стимулом в їх подальшій навчально-музичній діяльності.

Оскільки властивості музичної дійсності, дані у відчуттях, перетворюються в унікальний, неповторний перцептивний образ, музичне мислення не просто відображає, а й певним чином видозмінює її. У цьому полягають природні, ненавмисні прояви в музичному мисленні творчого начала. Крім того, завдяки подоланню кордону безпосередньо-чуттєвого відображення, музичне мислення дозволяє одержувати музичні знання, які відсутні у відчуттях.

У мисленні постійно діє механізм активного випередження, що полягає в безперервному передбаченні подальшого. Відчуття розвитку в музиці спирається на «принцип музичного мислення, що полягає в екстраполяції, в поширенні на майбутнє властивостей і закономірностей, присутніх в звуковому уривку» [28, с. 47]. Типові моделі, що зберігаються в пам'яті розвитку

музичного матеріалу створюють можливість заглядати в майбутнє, передбачати напрямок руху музичної матерії.

Випереджаючі уявлення, уявне конструювання передбачуваних подій в діяльності композитора і слухача цілком очевидні. Прикладом передбачення в музичному мисленні виконавця є гра незнайомій музики по нотах. Тут музикант не тільки намагається точно відтворити нотний текст, а й відповідно до внутрішнього очікуванням прагне тим чи іншим чином одухотворити музику. Не менш яскравим прикладом є імпровізація, де думка музиканта як би забігає на кілька кроків вперед, зумовлюючи і спрямовуючи розвиток музики; «музикант постійно звіряє свої уявлення з результатом, озвучування може навіть випереджати уявлення і спрямовувати їх» [31, с. 9].

Музичний матеріал спрямовує внутрішні уявлення, породжує музичні думки і ідеї, викликаючи випереджаюче уявлення. Це дозволяє мисленню організувати музичну думку і реалізувати її через нотний запис, реальне звучання або внутрішні уявлення.

Передбачення і порівняння – два нерозривно пов'язаних механізми музичного мислення, заснованих на маніпулюванні музичними інформаційними елементами. У першому випадку ці елементи породжуються свідомістю, у другому – проникають в свідомість з навколишньої музичної дійсності. Ці елементи, що надходять до тями з різних джерел, нетотожні, оскільки належать до різних форм буття музики: уявлення і реального звучання. Разом з тим вони співіснують у свідомості, коли в процесі сприйняття музики на внутрішній уявний прогноз викладу музичної тканини накладається віддзеркалення звукової реальності. Таке паралельне співіснування в свідомості призводить до злиття передбачення і порівняння в єдиний процес. Ці механізми музичного мислення, які виступають в тісній єдності, дозволяють охопити відразу всі тимчасові модуси: спогад, безпосереднє відчуття і передбачення. В цьому проявляється випередження або передбачення, коли музичне буття, мислення порівнює з музичними моделями, що виникли на основі минулого досвіду, і передбачає майбутні музичні події.

Випереджаючі подання є запорукою продуктивної діяльності музичного мислення. Їх наявність вказує на те, що крім рефлексії і актуалізації реально існуючого музичне мислення здатне включати в себе те, чого ще немає в дійсності. Завдяки фантазії, уяві людина може щось придумати відсутнє в чуттєвому світі, а значить, продукувати музичну інформацію, виходячи за межі власного чуттєвого досвіду. В цьому проявляється її здатність до творчості.

Творча робота музичного мислення полягає в проектуванні можливого на реальне. Суть її полягає в перегрупованні змістів свідомості, коли руйнуються існуючі зв'язки між музичними інформаційними елементами і утворюються нові. Причому в цьому беруть участь не тільки матеріальні, але й духовні елементи.

Якщо змістом музичного мислення є музичні інформаційні елементи, то закони його функціонування виражаються в логіці їх послідовності. Тому музичне мислення можна визначити як творчу, продуктивну діяльність свідомості, в процесі якої виявляється існуюча або створюється нова система логічних зв'язків між елементами.

Оскільки музичні інформаційні елементи неоднорідні і групуються за певними ознаками, система музичного мислення становить комплекс підсистем, кожна з яких має власний набір інформаційних елементів і логіку їх взаємозв'язку. Саме тому з музичного художнього цілого можна виділити інтонаційний розвиток, гармонійну послідовність, динамічний і темповий профіль, темброву драматургію тощо. Відображення принципів організації цих окремих компонентів, що відповідають різним засобам музичної виразності, реалізується у вигляді таких форм музичного мислення, як ладо-гармонійне, метроритмічне, фактурне, темброве мислення тощо.

Обсяг і зміст музичного мислення безпосередньо взаємопов'язані. Їх співвідношення можна розглядати як кількісні та якісні характеристики укладеної в мисленні музичної інформації. Діапазон охоплення мисленням музичних інформаційних одиниць і їх зв'язків постійно змінюється в залежності від того, що потрапляє в сферу мислення. В першу чергу, актуалізується

безпосередньо почута або побачена музична інформація, отримана людиною у відчуттях в процесі присвоєння музичних культурних цінностей. У той же час на сприйняття впливає спрямованість мислення, обумовлена метою пізнання.

Обсяг і зміст індивідуального музичного мислення значно вужче обсягу і змісту інформаційного простору музичної культури. Свідомістю особистості охоплюється тільки деяка частина всіх інформаційних можливостей музичних культурних досягнень. У той же час сукупність змістів індивідуальних свідомостей, що володіють музичною інформацією, безумовно, є надбанням музичної культури.

За ступенем новизни продукту, отриманого внаслідок мислення, розрізняють продуктивне і репродуктивне мислення. Вони дуже взаємопов'язані: не спираючись на отриманий раніше досвід і знання, складно створити щось нове; щоб вийти за межі вивченого, спочатку потрібно вивчити.

Мислення, в результаті якого з'являється новий продукт, в результаті впливає на розвиток розуму, прийнято вважати продуктивним мисленням. Його плоди – і глибоке засвоєння знань, і їх застосування на практиці, в нових умовах. Підсумком продуктивного мислення є поява якогось нового продукту мислення – звідси і назва. Продуктивне мислення відрізняє конкретністю формулювань. Наприклад, різниця між «я буду бігати вранці» і «я завтра вийду на пробіжку» полягає в тому, що перше твердження носить загальний характер, а друге є конкретним наміром, будучи продуктивним.

Продуктивне мислення дозволяє глибоко і швидко засвоювати знання, переносити їх в нові умови, самостійно вирішувати виникаючі нові проблеми, не вдаючись до запозичення готових рішень ззовні. Апофеозом продуктивного мислення є творче мислення. Продуктивне мислення призводить до виникнення нових знань, які формують нову систему зв'язків, які, в свою чергу, потім допоможуть у вирішенні подібних завдань. Наступним етапом стане засвоєння, усвідомлення знайдених шляхів вирішення завдання, аналіз, перевірка – все це відбувається на основі репродуктивного мислення. Як бачимо, ці два види мислення дуже тісно взаємопов'язані, і продуктивне мислення спирається на

репродуктивне.

Мислення, в кінцевому результаті якого відбувається засвоєння інформації та її відтворення в подібних ситуаціях, прийнято вважати репродуктивним. Репродуктивне мислення не утворюючи нових знань, виконує іншу роль: воно дозволяє засвоїти базові знання і забезпечує на їх основі рішення знайомих задач. Розуміння нового матеріалу, його закріплення і застосування – сфера застосування репродуктивного мислення. Для його використання, зрозуміло, передбачається наявність базового рівня знань, і можливості застосування репродуктивного мислення прямо пропорційні цього рівня. Можна сказати, що репродуктивне мислення відіграє важливу роль і при вирішенні нових проблем, оскільки при невдалій спробі вирішити нове завдання відомими способами виникає проблемна ситуація, активізуючи продуктивне мислення, тобто пошук нових шляхів вирішення.

Ці положення мають виключно важливе значення для практики музичного навчання, допомагаючи правильно оцінити висловлювання школярів про музику, яку вони слухають.

Сприйняття музики багато в чому залежить від уміння створювати змістовні уявлення про музичні твори, завдяки чому ми намагаємося об'єктивно оцінювати те, що чуємо, не даючи суб'єктивній оцінці впливати на хід сприйняття. Ця оцінка може бути і об'єктивною, що полягає в розумових операціях встановлення подібності та відмінності, в естетичних і моральних уявленнях, і суб'єктивною - незалежною від соціального досвіду і норм. І якщо об'єктивна оцінка – атрибут формується в свідомості змісту, то суб'єктивна – супутній момент феноменального відображення. Об'єктивна оцінка базується на конкретній діяльності: на слуханні і осмисленні музики.

У музичній діяльності беруть участь три суб'єкти: композитор, виконавець, слухач, від яких в різному ступені залежить зміст такого спілкування.

Твір музичного мистецтва є носієм інформації. У той же час кожен культурний феномен кодує повідомлення в мовних засобах, що відображають

специфіку даного виду мистецтва. Здібності грають величезну роль у формуванні музичних потреб, виступаючи не тільки як засіб реалізації власної установки, але і як внутрішній регулятор формування слухацьких потреб. Здібності є джерелом стійкого інтересу до спілкування з музичними творами та засіб реалізації власної установки.

У сучасній педагогічній практиці присутній традиційний підхід до формування музично-слухацької культури, заснований на пануванні психологічної парадигми, яка розкриває сенс сприймання музики в контексті засвоєння суми знань, накопичених людством. Музичне мистецтво викладається або з позицій його композиційних особливостей і теорії виконавства, або з позицій функціонування музики в суспільстві. Сьогодні з'являються дослідження, які виявляють змикання цих напрямків, їх взаємозв'язку, що дозволить педагогу вибудувати процес формування музично-слухацької культури школярів більш цілісно. Також, в шкільному досвіді музичної підготовки дітей відсутня система знань про сутність музично-слухацької культури.

Таким чином, проблема формування музично-слухацької культури школярів має стати предметом подальшого дослідження в сучасній педагогіці музичної освіти. Її рішення дасть вчителю-практику необхідний і реальний інструмент розвитку духовно-моральних і музично-культурних якостей особистості школяра в умовах сучасної соціокультурної ситуації.

Поняття "музична культура" останнім часом стає все більш вживаним, менш метафоричним і більш операційним. Зазвичай, до нього звертаються тоді, коли дослідницька або публіцистична думка, задовольнившись предметним вивченням музичного тексту, звертається до його реальної історичної долі. Мета, заради якої створюється музичний текст, а саме, породження суспільно значущих смислів, досягається в процесі маніфестації цього тексту в суспільному середовищі. Тільки тут текст набуває історичну реальність свого існування.

Для маніфестації музичного тексту суспільне середовище має бути

технологічно підготовленим, наприклад, створенням відповідних майданчиків, навчанням виконавців, кваліфікацією слухачів, виробництвом музичних інструментів, наявністю спеціальних і популярних друкованих видань тощо. Так що, насправді всякий музичний текст, що звучить, включається в суспільне буття за допомогою вельми складного організованого спілкування з приводу і заради створення, озвучування, сприйняття подібних йому текстів, провокуючи, в ході цієї діяльності, специфічне за своєму музичному генезису смислопородження. Іншими словами, музика реально, тобто осмислено, створюється і існує лише в особливого рода спільнотах (групах), членство в яких передбачає певну кваліфікацію (навик) і правила взаємодії.

Спільності, про які йдеться мова, являють собі не тільки як більш-менш відмежовані за своїм членством, а й як продуктивні, смислопороджені спільності. І хоча, на перший погляд, смисли, що народжуються в процесі суспільної маніфестації музики, індивідуальні та абсолютно довільні, насправді, колективний характер процедур музичної маніфестації фактично примножує (підсилює, робить суспільно значущими) одні смисли і блокує в межах приватного переживання інші. І в цьому пункті виявляється підстава зацікавленості суспільства до цих включеним в нього неформалізованим (і тому неназваним) музичним спільнотам як генераторів постійно відтворюваних соціально значущих змістів [30].

Дослідницький інтерес до музично-організованим спільнотам продиктований практичними цілями, які можуть бути описані двома групами питань. Перша з них складається з питань, що відносяться до будови музичних творів, точніше, до тих типових структур, які роблять музичні тексти адекватними умовами їх функціонування у відповідній музично-організованій спільності. Друга група питань звернена до самих різновлаштованим музично-організованим спільнотам з точки зору тих смислів, які генеруються за допомогою функціонування в них музичних творів. В кінцевому рахунку, обидві групи питань завжди можуть бути конкретизовані питанням про сенс, що породжується суспільним функціонуванням даного музичного

твору – в умовах його часу і в історичній перспективі.

Під кутом зору цієї проблематики (музика і породжувані нею смисли) дослідження неформальних музично-організованих спільнот набувають семіотичного характеру, а опис (осмислення) цих спільнот як особливих соціальних феноменів зосереджується на їх культурологічній характеристиці. Звідси і впливе термін "музична культура" в його цілком певному значенні: якісної характеристики музичних спільнот як специфічного громадського середовища, яка виникає з приводу суспільного буття музичних текстів.

Поняття "культура" (його обсяг ширше, ніж обсяг поняття "музична культура") фіксує інтегральну характеристику будь-якої самоорганізованої спільноти, взятої з боку змісту основної консолідуючої його інформації. Інакше кажучи, культура – це інформаційна характеристика суспільства. Під інформацією тут слід розуміти не "кількісну міру усунення невизначеності", як це прийнято в кібернетиці, а сукупність засобів, що є в розпорядженні того або іншого співтовариства, і які спрямовуються ним на самоорганізацію, на усунення власної хаотичності, на встановлення специфічного для даного суспільства внутрішнього порядку. Зрозуміло, що своєрідність цих засобів прямо позначається на своєрідності організованості суспільства. Ось чому культура при погляді ззовні сприймається як головна сторона суспільства, його обличчя, його індивідуальна характеристика.

Але інформація – це процес. У соціальних системах безперервно протікає процес протистояння хаосу. Сенс його полягає в тому, щоб постійно відтворювати ті уявлення, відносини і смисли, які визнаються основними в даному співтоваристві. Звідси виникає необхідність в постійному відтворенні однотипної інформації. У ХХІ столітті стало очевидним, що однотипними можуть бути міфи, казки, романи, картини, архітектурні форми, симфонії, наукові теорії тощо.

Музична культура – частина загальної системи інформаційного забезпечення суспільства, один із засобів упорядкування суспільного життя. Специфіка музичної культури в тому, що основним засобом упорядкування

відтворення в ній уявлень, відносин, смислів, визнаних істотними для даного співтовариства, є відносини з приводу створення, відтворення і сприйняття музики. З цієї точки зору музичний текст, що звучить виявляється не метою, а засобом соціальної взаємодії, його ланкою, посередником. Так м'яч є посередником відносин всіх двадцяти двох гравців на футбольному полі, всіх глядачів цього матчу і, плюс до того, всіх, для кого виявиться значущим його підсумковий рахунок.

Романс і симфонія теж опосередковують різні спільності. Але в чому полягає принципова відмінність між цими спільнотами (між культурами цих спільнот, між їх "музичними культурами"), не настільки очевидно. В обох музичних культурах легко помітні авторську, виконавську і слухацьку позиції. І в цьому вони схожі. Відмінності між музичними культурами виявляються в їх специфічній упорядкованості, у взаємоорганізованості позицій "композитор", "виконавець", "слухач", тобто в структурних особливостях цих спільнот.

"Правильне" функціонування музичного тексту відтворює властивий даному типу культури тип його структурованості. Це означає, що та чи інша музична культура жива поки і оскільки в суспільстві актуально функціонують музичні тексти, які створені і функціонують за її правилами. У цій властивості музичного тексту – відтворення структури "своєї" музичної культури – джерело його смислопородженої здатності [30].

Звичайно, музичний текст, як і будь-який художній текст, потенційно є двозначним. Але в даному випадку нас цікавлять тільки ті смисли, які породжуються між структурами музичних текстів певного типу, з одного боку, і відповідної їм структурованості музичних культур – якщо розрізняти їх за типом взаємовпорядкованості в них основних функціональних позицій, які пропонуються їх носіям: позицій "композитора", "виконавця" і "слухача". Інакше кажучи, нас цікавлять смисли і переживання індивідів і груп, що виростають із їх ототожнення з однією з названих позицій, і, як наслідок, їх переживання відносин з іншими позиціонерами, відповідно до того, як це "наказано" учасникам цієї спільноти їх музичною культурою.

Смисли, які нас цікавлять, хоча і породжуються в музичному середовищі, але по своїй соціокультурній природі значно ширше, оскільки згадані позиції фіксують відносини не тільки музичної комунікації. Наприклад, позиція "авторства" в ряді культур може бути віднесена і до подання про долю або біографію людини. Якщо в античності індивід не має уявлення про свій життєвий шлях як здійсненні своєї творчості, то в культурі романтизму персонажі і їх автори прагнуть вмістити свою біографію в межі, як власне вільне творіння.

Іншою стороною відмінностей між музичними культурами має бути відмінності в структурах, які опосередковують ці спільності музичних текстів. Інакше кажучи, структура романсу повинна відповідати структурі того типу музичної спільноти, яку романс як тип музичного тексту опосередковує і в якій романс генерує певні соціально значущі смисли. Те ж можна сказати і про симфонії. При цьому залучаються тут для прикладів жанрові визначення (романс, симфонія), які лише представляють, але не вичерпують тип (або клас) текстів, структурно відповідають відповідному типу (класу) опосередковуваних ними музичних культур. В цьому випадку точніше було б говорити про твори "типу романсу" або "типу симфонії".

Звертаючись до формальних структур музичних текстів і відповідних їм музичних культур, визначимо основну опозицію: з одного боку, існують музичні тексти, стабільні у своїй завершеності, автентичні собі, з іншого – музичні тексти, які не мають однозначного оригіналу, більш-менш змінювані в процесі кожного виконання. Відповідно різними виявляються структури музичних спільнот (музичні культури), в яких такі тексти функціонують: завершені музичні тексти функціонують в музичних культурах з чітко вираженою виконавською функцією. При першому наближенні можна було б сказати, що завершені тексти (вони фіксуються нотним записом) відповідають структурі "авторських" музичних культур, тоді як змінювані (не записувані) музичні тексти створюються в рамках "виконавських" музичних культур.

Подальший аналіз веде до розрізнення двох типів "авторських" музичних культур. Це спільноти з самотійною виконавською функцією (артист-виконавець на концертній сцені) і функцією слухача (в залі). Позначимо його як "Концертний тип музичної культури" і співтовариства, в яких слухач і виконавець легко змінюються місцями, займаючи один й той же майданчик (салон, кімната в будинку). Нехай це буде тип домашнього, аматорського музикування, "дилетантський тип музичної культури".

Формальний аналіз "виконавських" музичних культур також дозволяє розрізнити в одному випадку музичні спільноти, де при невиразності автора його функцію, поряд зі своєю, бере на себе виконавець-імпровізатор, який виступає перед присутніми слухачами - "імпровізаційний тип музичної культури". Нарешті, в народному музикуванні (музична сторона обрядів) жодна з функцій не формалізована – фольклор не знає авторської, виконавської або слухачької спеціалізації.

Таким чином, найпростіший аналіз формальної структури музичної комунікації в суспільстві дає можливість розрізнити чотири типи побудови комунікативних відносин – від синкретичної неподільності всіх трьох функцій (в фольклорі, близькому до архаїчних прообразів) до їх виразної спеціалізації (в музичних спільнотах, які культивують класичне концертне виконавство). Кожен з цих варіантів суспільно-музичної структури "побудований" так, щоб генерувати в суспільстві смисли, які мають в ньому організуючий (система, що самоорганізується) вплив.

Отже, музично-організовані спільноти існують з приводу і заради функціонування в них музичних текстів і заради смислів, породжуваних процесом цього функціонування. І ці спільноти існують лише остільки, оскільки музичний текст опосередковує ці взаємини. Необізнана людина має право купити квиток на концерт класичної музики, на джаз-фестиваль або на рок-шоу, але саме по собі присутність в залі не зробить цю людину членом відповідного музичного співтовариства до тих пір, поки процес маніфестації музики не буде для нього осмислено значущим. Але точно так само

смислопородження буде порушено, якщо музичний текст з якоїсь причини виявиться переміщеним в чужу для нього музично організовану спільність або в спільність з чужої музичною культурою.

Текст, породжений в музичній структурі фольклору, при "винесенні" його на концертну сцену піддається неминучим спотворенням, що адаптує його до вимог іншої музичної культури. Зрозуміло, модифікації будуть різними, в залежності від способу "внесення". Якщо, скажімо, оперний співак виконує "народну пісню" в філармонійному концерті, то текст трансформується в напрямку чіткого структурного і інтонаційного оформлення, в емоційно-смісловому плані наближаючись до романсу. Якщо цей же фрагмент фольклору представляють на сцені самодіяльні виконавці, які сприйняли текст від його природних носіїв, то і тут неминучі спотворення, наприклад сприйняття фрагмента в якості самостійної цілісної одиниці тексту. А розгорнення виконання на глядача маскує природно притаманну фольклору особливість – його підпорядкованість внутрішньої "кутової" комунікації і, відповідно, його орієнтованість на "вселенський" сенс.

Романс, народжений для функціонування в музичній культурі "домашнього музикування", фольклоризуючись, піддається інтонаційному нівелюванню і формальному розпушенню, а в концертній ситуації починає тяжіти до театралізації або гіперболізації, що наближує його до типу арії.

Перенесення текстів в іншокультурне музичне середовище потрібно трактувати як цитування, але не самого тексту, що переноситься, а тієї культури, яку цитований текст являє.

Сприйняття, відбите в музично-критичному тексті, може проявити себе тільки через слухацьку інтерпретацію, реалізовану в словесних образах. Хоча інтерпретатор (і виконавець, і слухач) запалюється чужими ідеями, він, пропускаючи художнє явище через себе, наділяє його новими смислами відповідно зі своєю системою уявлень. Саме інтерпретація є і носієм і засобом виявлення найважливішої властивості сприйняття – його суб'єктивно-особистісної природи.

Кожен критик трактує музичний твір або виконавську інтерпретацію цього твору, прагнучи в своєму розумінні суті художнього явища наблизитися до адекватного сприйняття. При цьому проблема адекватності стоїть перед кожним інтерпретатором. Виконавець ставить її перед собою, звертаючись до художнього тексту, що належить певному етапові розвитку культури. Слухач-критик – звертаючись до виконавського прочитання, пов'язаного вже з культурною нормою його часу, а також досліджуючи взаємодію інтерпретації цього виконавця з музичним текстом.

Так зумовлюється варіативність, неостаточність музично-критичного судження, про які багато разів йшлося. Більш того, смислова множинність художнього твору або його виконавських прочитань, обумовлена їх належністю живому історико-культурному процесу, усвідомлюється тільки завдяки множинності слухацьких інтерпретацій, трактувань, за допомогою них, через них.

Сприйняття цього змісту виконавцем або критиком є свого роду перекладом у власну систему уявлень. Причому в мистецтві це ніколи не буквальный переклад, а завжди інтерпретація, більш-менш наближена до адекватного сприйняття. А найчастіше досить віддалена від нього.

Історія розвитку музичної культури знає багато прикладів змін ставлення до того чи іншого музичного явища протягом тривалого історичного періоду, які підкреслюють відкритий, неостаточний характер критичних суджень про мистецтво.

Все сказане підтверджує найважливіший висновок: справжнє художнє явище – музичний твір, виконання, спектакль – множинне в своїх змістовних сенсах. Ця множинність укладена в розмаїтті причетних розумінь, трактувань, - вона живе в інтерпретаціях сприймача.

У ситуації художнього сприйняття, а значить і музично-критичної діяльності, беруть участь дві сторони: особистість сприймача і художнє явище, в нашому випадку – музичний твір, музичне виконання тощо.

Як впливає з психології мистецтва, художній твір «допускає незліченну і необмежену безліч тлумачень, безліч різних підходів, в невичерпному багатстві яких запорука його нев'янучого значення». Чи передбачає це, що в художньому творі немає єдиного смислового значення, досягнути яке прагне критик? Або що це значення існує, але воно ховається в безлічі різночитань, що наближаються чи віддаляються від головного сенсу? І що взагалі можна вважати мірилом істинності розуміння?

Як бачимо, подібні роздуми пов'язані з пошуком змісту музичного твору, що робить його носієм духовної цінності. Причому підхід до смислового значення твору з позиції оціночної, на якій ґрунтується музична критика, далеко не однозначний. Він обумовлений конкретною метою критичного виступу і тими ціннісними критеріями, які цю мету підтримують. А самі ціннісні критерії є багатовимірними і історично рухливими [30].

У 7 класі школяри вивчають художні напрями, стилі і жанри сучасної і класичної музики, досягають стиль як відображення епохи, національного характеру, індивідуальності композитора; вивчають основні стилістичні течії в музичному мистецтві минулого і сьогодення, характерні ознаки вітчизняних і зарубіжних стилів XVIII - XXI століть (класицизм, бароко, романтизм, реалізм, імпресіонізм, неокласицизм, класичний авангард), їх спадкоємність з музичною культурою більш ранніх періодів; стилі та напрямки сучасної популярної музики (джаз, рок-н-рол, реп, авторська пісня та ін.), полістилістиці в музиці XX - XXI століть; узагальнюються взаємозв'язки музики з іншими видами мистецтва. Розглянемо педагогічні умови реалізації стильового підходу в процесі сприйняття музики підлітками

Областю функціонування музикознавчої категорії "стиль" є музична педагогіка. Кожен виток інтересу до проблеми використання стильового підходу в педагогіці музичної освіти пов'язаний з активізацією суспільного життя. В останнє десятиліття XX століття трактування стильової категорії в педагогіці починає роздвоюватися: стиль, з одного боку, розуміється як основна детермінанта, і, з іншого боку, як знак традиції, згодом перетворюється на

рутину. Найбільш яскраве втілення ця тенденція "роздвоєння" отримала в професійній музичній освіті, зокрема у виконавській діяльності, а також знайшла відображення в реалізації стильового підходу на уроках музики в загальноосвітній школі. У практиці викладання музики в школі при реалізації стильового підходу, який сформувався в 70-і роки минулого століття, чітко ставилося освітнє завдання, що здається досить логічним, з огляду на величезний потенціал використання категорії "стиль" в педагогіці.

Осягаючи стильову основу музичних творів, школярі освоюють цілий комплекс знань про емоційно-образну природу мистецтва, про музичну драматургію, про засоби музичної мови, а також цілий ряд більш конкретних відомостей про музику. Тобто можна говорити про навчальну функцію стильового підходу, де стиль виступає як узагальнене освіту.

Втім, стильовий підхід, реалізуючись в цілісному педагогічному процесі, знаходить себе в кожному його елементі, в тому числі і в розвитку особистості. Це пов'язано з рівнем узагальнення розглянутого підходу, а узагальнення як складний розумовий акт, є засобом, що розвиває особистість.

Говорячи про розвиваючий потенціал стильового підходу, слід зазначити, що форма діалогу учня і композитора, "діалогу культур", що конкретизує ставлення "Я" до "значимого Іншого" (В. Біблер), знаходить в контексті даного нас підходу особливу важливість. У подібній орієнтації на "Іншого" знаходить яскравий вияв гуманістична спрямованість підходу, в компетенції якого – формування художнього смаку, що робить вплив на естетичну свідомість і естетичну поведінку. Тому знання про музичні стилі і є частиною Стандарту основної загальної освіти з мистецтва.

Специфіка реалізації стильового підходу в педагогіці музичної освіти визначається педагогічною концепцією, яка задає точку відліку в педагогічному трактуванні категорії музичний стиль. На сьогоднішній день існують дві педагогічні концепції освоєння інтонаційної природи музики на рівні стильового підходу.

Одна з цих концепцій належить Д. Кабалевському, де розуміння стилю збігається з музикознавчим визначенням терміна як системи виразних засобів, які слугують вираженням певного ідейно-образного змісту. У цьому випадку перед педагогом - музикантом на перший план виступають завдання конкретизації системи специфічних музично-інтонаційних засобів, форм вираження і засвоєння їх учнями.

Інші акценти розставляє Ю.Алієв, орієнтуючись на можливості дитини. Вчений розглядає категорію стиль з позиції психології сприйняття, а саме як існуюче узагальнене уявлення. Концепція стильового підходу вченого базується на слухових уявленнях і здібностях учнів до сприйняття музики пріоритетним [1].

Очевидно, що обидві концепції виступають в діалектичному взаємозв'язку. Тому подвійний кут зору на питання про межі пізнання музичного стилю, який передбачає досягнення стильової категорії і як системи виразних засобів і як якогось узагальненого уявлення, в педагогіці загальної музичної освіти є пріоритетним.

Теоретичне осмислення і методична розробка стильового підходу в галузі педагогіки музичної освіти представлена працями і інших педагогів – Л.Аристової, Е.Крітської, Л. Масол, Е. Плотіци С. Старобінського. Стильовий підхід трактується педагогами музикантами як засіб розвитку загальної та музичної культури школяра, виховання його художнього смаку, активізації музичного сприйняття, накопичення слухового досвіду, розвитку мислення через пізнання закономірностей музичного мислення, виразом якого є музичний стиль [23]. Узагальнюючи власний досвід роботи зі школярами педагоги висувають принципи вивчення стилю (зокрема, принцип подібності та відмінності, принцип триєдності діяльності композитора - виконавця - слухача), а також пропонують конкретні методи його освоєння, наприклад, стилєво-слуховий аналіз, метод визначення стилю за гармонійною вертикаллю, метод інтонаційно-стильового досягнення музики, визначають етапи входження учня в музичний стиль. Теоретичні уявлення про стильові засади музичного

мистецтва, на думку цих вчених, мають особливе значення. Їх учні отримують в процесі засвоєння уявлень про епохальне, національне, авторське, виконавське тощо.

Процес придбання цих знань протікає відповідно деяким закономірностям. Наприклад, в професійній музичній освіті ознайомлення зі стилями відбувається в опорі на хронологічний підхід (від зародження музики до наших днів), а в системі загальної музичної освіти при знайомстві учнів з різними стилями передбачається поступовий перехід від найбільш знайомих учням в інноваційному плані стилів класичної музики до встановлення зв'язків з музикою попередніх століть і з сучасними зразками музичного мистецтва. Але закономірності придбання знань про стилі існують не тільки на міжстилевому рівні, але і всередині кожної стильової спільності. Визначають кілька етапів ознайомлення з кожним стилем:

- первісне нагромадження необхідного інтонаційно-слухового досвіду;
- придбання навичок стильового аналізу, що здійснюється на основі знань про освітню сферу та особливості того чи іншого стилю;

- розгляд даного стилю в історико-стильовому контексті;

Е.Плотіца визначає свій механізм входження в стильову область:

- накопичення інтонаційно-слухового досвіду, спрямоване на освоєння учнями типових для даного стилю інтонацій;

- виявлення на основі накопиченого інтонаційно-слухового досвіду типових для даного стилю інтонаційно-стильових комплексів і виявлення їх в цілісній композиційній структурі досліджуваних творів;

- осягнення стилю через сприйняття музичного образу творів, в кожному з яких міститься типовий для цього стилю сплав жанрових і стильових ознак [33].

А. Ніколаєва характеризує процес освоєння музичного стилю учнем, виділяючи чотири його ступені, кожна з яких має своє завдання:

- 1) продуктивне нерозуміння – пошук сенсу;
- 2) передрозуміння – формування образу первинної стильової цілісності;

3) розуміння стилю як системи;

4) формування образу стилю – стильового еталону або, інакше кажучи, коду стилю [32]

Отже, освоєння школярами нових стильових спільнот тісно пов'язане з процесом інтеріоризації образів стильових напрямків в свідомості учнів, але безпосередня реалізація стильового підходу відбувається відповідно до визначених концепцій – музикознавчої, психологічної, або в їх поєднанні. Останній варіант (поєднання музикознавчої характеристики музичної мови, а тим більше одного його компонента, лише передумова до формування відчуття стилю, тому крім аналізу музичних чинників слід звернути увагу і на позамузичні. Для їх характеристики педагогічно доцільно використовувати різні види діяльності.

Наприклад, музично-історична діяльність учнів спрямована на освоєння знань про музику різних історичних епох, музично-історичних стилів, творчості композиторів минулого і сьогодення, а так само на формування умінь і навичок оперувати ними. Подібний вид діяльності найбільш повно може бути представлений в заняттях з підлітками. За допомогою реалізації стильового підходу досягається певна цілісність в уявленнях учнів про історичний розвиток музики. Монографічні теми, які входять у зміст музичних занять в середніх класах, допомагають учням конкретизувати уявлення про історичні стилі і формувати особистісне, емоційно-образне уявлення про музику різних століть, її стильові особливості, про творчість окремих композиторів. До речі, виконавська діяльність із залученням знань про музичні стилі також сприяє оптимізації процесу осягнення стильової специфіки музики. Втілюючи музичний образ на основі сформованих знань про музику конкретної стильової течії і музично-слухових уявлень, учні більш повно освоюють особливості музичного стилю. При реалізації стильового підходу найважливіше значення має також музично-композиційна творчість школярів.

У будь-якому вигляді музичної діяльності важливо звернути увагу учнів на зразки музичного мистецтва різних стилів. Від елементів стилю, розглянутих

в різних видах діяльності, до відчуття специфіки стильової цілісності вчитель музики веде учня шляхом освоєння деяких музичних і позамузичних факторів, тобто використовується індуктивний метод, який є супутнім щодо реалізації музикознавчої теорії пізнання стилю.

Якщо адекватною для реалізації стильового підходу в підлітковому віці є концепція, що синтезує музикознавчий і психологічний підходи, то варто було б звернути увагу і на метод, що властивий психологічній концепції досягнення стилю, тобто дедуктивний. Його використання означає рух від цілого до часткового, тобто слід відштовхуватися від фонічного вигляду стилю.

Для того, щоб школяр відчув особливий колорит стильової спільності, педагогічно доцільним є використання методу пластичного інтонування. За допомогою руху дітям легше увійти в образ, відчувати музику всім тілом, глибше перейнятися її настроєм. Зміст музики, в тому числі, і стильовий в процесі сприйняття транслюватиметься на рухи школярів, в результаті чого учень зможе відчувати особливий колорит стильової спільності у всій цілісності її елементів. При цьому зв'язок руху з музикою носить візуально наочний характер і тому може служити показником проникнення дитини в сам образ стилю. Рухи мають бути простими, легко здійсненими без спеціального тренування, ритмічними, а головне – відповідати музиці.

Отже, реалізація стильового підходу в процесі сприйняття музики підлітками буде найбільш ефективною, якщо вчитель музики організовує її одночасно в двох напрямках: від стильового елемента і від фонічного вигляду стилю. Кожен напрямок розділяється на певні етапи.

Перший напрямок:

- визначення досліджуваної стильової спільності;
- вибір репрезентанта стилю і засвоєння його специфіки в різних видах діяльності;
- порівняння обраного стилю з контрастним за параметром;

- визначення стильової належності музичного твору на слух шляхом аналізу репрезентанта (за умови, що пропонуються зразки, що належать до досліджуваних стильових явищ).

Другий напрямок:

- неусвідомлене формування згорнутого образу стилю на основі трансляції специфіки музичних творів стильової спільності при русі школярів під музику.

Спираючись на проведений теоретичний аналіз, ми приходимо до висновку, що провідними педагогічними умовами реалізації стильового підходу в процесі сприйняття музики підлітками є:

- взаємозв'язок музикознавчого і психологічного підходів до освоєння стильової специфіки музики;
- розгляд стильових напрямків за принципом подібності та відмінності;
- організація сприйняття музики одночасно в двох напрямках – від стильового елемента і від фонічного колориту стильового пласта;
- використання таких спеціальних методів музичної освіти як метод визначення стилю за гармонійною вертикаллю, метод пластичного інтонування, метод стильової атрибуції.

Отже, уявляємо, що в структурі слухацької культури підлітка мають місце такі елементи, як-от:

- потреба у музиці – відправна точка формування слухацької культури підлітка; виникає з потребою спілкування з дорослим у традиційно насиченому позитивному емоційному музичному середовищі; розвивається після придбання музичного досвіду й формує стійкий інтерес до музики;
- емоційний відгук на музику;
- музичний смак – здатність насолоджуватися цінною, у художньому відношенні, музикою; музичний смак не є уродженим, формується у слухацькій діяльності;
- оцінка музики – свідоме ставлення до власних музичних запитів, переживань, настанов, смаку, міркувань.

Аналіз психолого-фізіологічних особливостей підліткового віку дозволив зробити наступні висновки щодо організації освітнього процесу:

- залучення підлітків до самостійних форм організації занять на уроці, можливості власного будування пізнавальної діяльності;
- оволодіння способами виконання нових форм освітньої діяльності, стимулювання інтересу школярів до них;
- цілеспрямоване формування мотивів навчання, розуміння значимості знань;
- використання інноваційних технологій.

У межах дослідження слухачка культура підлітка (СКП) розглядається як інтегроване утворення особистісних якостей комунікативності, емпатії, креативності та рефлексії підлітка, розвиток яких обумовлений організацією діалогового процесу взаємодії з музикою та її автором, активністю естетичного переживання музичних образів, єдністю репродуктивних процесів відображення образного змісту музики та співтворчих процесів його інтерпретації, механізмами самопізнання власних музичних вражень та духовної сутності.

Визначено структуру системи формування СКП мультимедійними навчальними засобами, що полягає у взаємозв'язку інформаційно-мотиваційного, усвідомлено-когнітивного, аналітично-діяльнісного, дієво-рефлексивного компонентів. Системність і процесуальну цілісність формування слухачкої культури підлітків засобами мультимедійних технологій забезпечує взаємозв'язок та взаємозалежність названих компонентів.

1.2. Мультимедійні навчальні засоби в проекції на формування слухацької культури підлітків

Вперше термін «мультимедіа» (від з'єднання латинських слів «multum» (багато) і «media, medium» (осередок, засіб, спосіб), що дослівно означає «багато середовищ», було використано у другій половині XX століття. Протягом сорока років даний термін отримував різні значення, наприклад позначав презентації, складені із зображень, одержуваних від декількох проекторів, синхронізованих зі звуковою доріжкою. І тільки наприкінці минулого століття термін «мультимедіа» набув теперішнього значення.

Вивчення та впровадження музично- комп'ютерних технологій не обходить і українську музичну освіту, як професійну, так і загальну. Відзначимо певний внесок у комп'ютеризацію музичного навчання українських науковців, які з кінця 80-х років XX ст. намагалися узагальнити практичний досвід проведення занять із засобами автоматизації (М. Дьяченко, І. Сокол, С.Шип). Наразі різні педагогічні аспекти проблеми використання комп'ютерних, зокрема мультимедійних технологій у музичному навчанні вивчають Н. Белявіна, А. Бондаренко, О. Бордюк, Л. Варнавська, Н. Новікова, Ю. Олійник, О. Чайковська та ін.

Сучасна освіта вступила в складний і тривалий процес інформатизації. Відмінною рисою сучасного етапу застосування комп'ютерів у процесі навчання є інтерес не до технічного, а, передусім, до теоретичного, психолого-педагогічного обґрунтування комп'ютерного навчання, дидактичної розробки тих або інших програм. Однак технічна розробка програм набагато випереджає психолого-педагогічні дослідження. Тому нинішній стан комп'ютерного навчання характеризується кількома суперечливими тенденціями. З одного боку, – зростання кількості та якості комп'ютерів, а з іншого боку, – недостатня теоретична, психолого-педагогічна і дидактична розробленість цих проблем. До того ж не всі педагогічні програмні засоби мають однаково високу якість. Є програми, в яких широко реалізуються дидактичні можливості комп'ютера

(наприклад, такі, що забезпечують проблемне навчання; ігрову й імітаційну діяльність), інтелектуальні навчальні системи, коли комп'ютер обговорює з користувачем стратегію розв'язання поставленого завдання, моделі, контролю.

Розвиток сучасної інформаційної техніки спричинив виникнення якісно нових умов функціонування системи освіти. Це зумовлює необхідність вивчення особливостей впливу процесу інформатизації на модернізацію формальних і змістових аспектів навчального процесу.

У сучасному освітньому процесі в загальноосвітніх закладах практично не використовується величезний спектр можливостей комп'ютерних технологій для розвитку творчих здібностей школярів (ігрові посібники, слайд-альбоми, навчальний відео і навчальні телепрограми, розвиваючі комп'ютерні ігри та електронні наочні засоби навчання, інтегровані творчі середовища, мультимедійні презентації, відео- та фотоматеріали з елементами анімації, діагностичні матеріали та ін.). Причини цього криються не стільки в обмеженості інформаційних засобів навчання, скільки у відсутності вчителів, які досить добре володіють методикою їх використання. До того ж не всі педагогічні програмні засоби мають однаково високу якість. Є програми, в яких широко реалізуються дидактичні можливості комп'ютера (наприклад, такі, що забезпечують проблемне навчання; ігрову й імітаційну діяльність), інтелектуальні навчальні системи, коли комп'ютер обговорює з користувачем стратегію розв'язання поставленого завдання, моделі, контролю. Розвиток сучасної інформаційної техніки спричинив виникнення якісно нових умов функціонування системи освіти. Це зумовлює необхідність вивчення особливостей впливу процесу інформатизації на модернізацію формальних і змістових аспектів навчального процесу.

Зауважимо, що одночасне використання звуку, графіки, відео і тексту не завжди є мультимедіа. Дійсно, мультимедіа – це система, яка забезпечує одночасне використання звуку, графіки, відео, тексту. Але, якщо на уроці, наприклад, переглядається діафільм під музику з магнітофона, це не буде мультимедіа, оскільки мультимедійна система є інтерактивною (діалоговою) за

визначенням. Навчання буде мультимедійним в тому випадку, якщо є можливість впливати на його темп, можливість повторного звернення, повернення до вивченого матеріалу, передбачається перевірка знань, тобто коли є діалог вчителя і учнів із застосуванням мультимедійних засобів. На основі аналізу науково-методичної літератури можна виділити наступні можливості інформаційних технологій, що безпосередньо впливають на виконання завдань мистецької освіти:

- комплексний вплив на сприйняття користувача, включаючи його емоційну сферу, за рахунок синтезу зорових, слухових і рухових образів в єдиному об'єкті комунікації;

- імітація будь-яких візуальних засобів вираження, в тому числі можливість створення ілюзії тривимірних матеріальних об'єктів, ілюзії руху, створення та подання за допомогою візуальних засобів об'єктів, існування яких неможливо в об'єктивній реальності, реконструкція світу минулого, проектування світу майбутнього (віртуальне моделювання);

- комп'ютерні технології дозволяють перетворювати елементи екранного зображення в інтерактивний об'єкт, тобто в об'єкт для взаємодії з користувачем, це означає, що кожному з об'єктів може бути присвоєна функція, що викликає ряд наступних подій. Ці функції можуть бути присвоєні зображенням статичним (перетворення зображення в інтерактивну карту) або динамічним, в тому числі, оцифрованих відеозображення, анімованим об'єктах і анімаційним фільмам;

- створення багаторівневих інформаційних об'єктів, які розкривають свій зміст в процесі просторово-часової нелінійної взаємодії користувача з інтерактивними елементами;

- комп'ютерні технології дозволяють розробляти моделі саморозвиваючих інформаційних систем; найбільш простою формою саморозвитку є системи інтерактивних дощок оголошень, чатів, електронних конференцій, зміст яких розвивається завдяки вільному доступу для розміщення своєї інформації різними користувачами;

- комп'ютерні технології надають користувачеві можливість освоювати інформацію з власною швидкістю, мотивацією і напрямком думки [41; 45]

За допомогою встановленої мережі вчитель зможе подавати на екран учнівських планшетів інформацію, яку він підготував для проведення уроків, що значно полегшить освітній процес. За допомогою планшетів учень може читати не тільки підручники, а і вести конспекти, що не буде зобов'язувати заводити багато зошитів, а контрольні роботи відсилати вчителю електронним листом.

В сучасній освіті створено різні мультимедійні програмні забезпечення для навчання, наприклад Mimio Studio. Завдяки цій програмі, з'явилася можливість створювати мультимедійні уроки за допомогою перевіреного вчителями контенту галереї Mimio Studio – готовим до використання відео- та 58 удіо матеріалів і картинок.

Для роботи в Mimio Studio можливе використання Znay Pad. Як відкрита система на базі Android, Znay Pad гнучко налаштовується, і тому її можна адаптувати під особливості освітнього процесу.

Існує безліч додаткового програмного забезпечення та освітнього контенту, що використовується на Znay Pad. Найбільш популярні – системи типу Classroom Management, коли вчитель керує пристроями учнів згідно плану уроку, демонструє відео, пересилає завдання та тести, та збирає відповіді на питання. Учитель має можливість контролювати те, що відбувається на кожному учнівському Znay Pad.

Окрім безпосереднього управління пристроями в класі, вчитель може використовувати такі сервіси групової роботи як Google Drive, Dropbox, шкільну освітню мережу Щоденник.UA та інші сервіси.

Крім цього в кожному смартфоні можна використовувати програму Nearpod. Для класних кімнат з доступом до мобільних пристроїв, ПК, Chromebooks або Mac, Nearpod являє собою комплексне рішення для управління.

Платформа Nearpod дозволяє вчителям використовуючи планшети, керувати вмістом пристроїв учнів. Вона поєднує в собі презентацію, співробітництво та інструменти оцінки в режимі реального часу та єдиному інтегрованому рішенні. Nearpod призначений для вчителів і учнів, хоча доступ до деяких функцій та подання особистої інформації відрізняється між учителем і режимом Student.

Отже, Nearpod є синхронним рішенням для використання мобільних пристроїв в класі, які мають бути підключеними до мережі Інтернет. У використанні панелі управління Nearpod вчитель обмінюється інформацією із учнями і управляє ходом уроку. Учні використовують Nearpod для отримання мультимедійної інформації і беруть участь у оцінюванні. Переглянути відповіді учнів можна в режимі реального часу на додатку Nearpod. Також є можливість увійти на сайті www.nearpod.com для доступу до даних після уроку і отримати докладні звіти про виконану роботу.

При реєстрації на сайті Nearpod вся інформація вчителя знаходиться у власному кабінеті. Педагоги використовують набір Literatu і на поверхню виходять всі дані, щоб вони могли швидко і легко визначити кожного учня. Literatu люкс складається з трьох додатків:

- Literatu активність Builder додаток для Microsoft Office (поставляється store.office.com). Literatu активність Builder для Microsoft Office дозволяє вчителям швидко створювати онлайн, збір даних інтерактивних заходів. Діяльністю може бути що завгодно – оцінка, вікторина, концепція, практика, класна діяльність, домашнє завдання тощо.

- Literatu Студент додаток для Windows 8.1.

Використовується Literatu Студент App для заповнення та подання доручених заходів, а також відстежування зростання навчання. Відповіді, що створюються для автоматичного маркування, негайно оцінюються.

- Literatu Учитель додаток для Windows 8.1.

З Literatu вчителів App вчителі можуть використовувати:

- відповіді Grade, які не можуть бути автоматично градуйовані, При

цьому відбувається економія часу до 75% завдяки унікальному «Fast маркуванню» системи.

- моніторинг в режимі реального часу дозволяє побачити і миттєво усунути прогалин у навчанні.

- відстеження загального прогресу за допомогою потужних звітів Google Analytics, даючи педагогам «довгострокову перспективу» учня, класу і предмету діяльності.

Додаток «Мій кабінет» містить підрозділи:

- my library – “моя бібліотека”;
- explore – “дізнаватися”;
- join – “приєднатися”;
- create – “створювати”.

Отже, перевагами освітньої програми Nearpod є:

- система звітності, що дозволяє виявити проблемні галузі в секундах;
- заощадження significant час класифікації. Literatu вчителя надає економію часу до 75%;

- миттєве виявлення прогалин у навчанні;
- заповнення портфелю досягнень учнів;
- миттєвий обмін повідомленнями або повне обговорення класу.

Крім освітніх мультимедійних програм Nearpod, Mimio Studio та інших існують інноваційні навчально-методичні комплекси, наприклад «Електронна музична творчість» для 5 – 9-х класів ЗОШ [22].

Цей комплект призначений для використання при вивченні основного курсу предмета «Музичне мистецтво» в 5-8 класах за програмою Д.Кабалевського. В якості мети навчання автори методичного комплексу визначають виховання музичної культури підлітків як частини духовної. Найважливішою умовою методичного комплексу є масове залучення учнів до музикування на електронних цифрових інструментах в найрізноманітніших формах прояву творчої діяльності (електронного аранжування та виконавства, гри по слуху і в ансамблі, звукорежисури, імпровізації і композиції) і на цій

основі – формування в учнів музичних здібностей, інтересів, музичного смаку.

«Електронна музична творчість» містить електронну версію підручника, робочий зошит для учнів, методичний посібник для вчителя «Методика музичного навчання на основі цифрового інструментарія», а також необхідні для навчання цифрові ресурси:

- комп'ютерні програми «Анвіл-студія» та «Аудасити», які вільно поширюються у мережі Інтернет і забезпечують редагування та опрацювання звуку;
- інтерактивні флеш-тренажери, які залучають учнів до нотної грамоти, музичних понять і термінів;
- музичні вікторини за творами програми з музики у школі;
- слухові тренажери на визначення звучання різних інструментів;
- музичні пазли - тренажери на «відтворення» музичної форми;
- відео-тренажери мелодій, Midi-файли для аранжування та інструментовки;
- методичні пояснення до кожного ресурсу комплексу.

Означений комплекс використовує тематичну побудову програми з музики, що складається з трьох груп. Перша – пов'язана з «ключовими» знаннями про музику, естетичними нормами і критеріями музичної культури. Відповідно, уміння усвідомленого сприймання музики і міркування про неї стає за аналогією з цими знаннями «ключовими».

Друга група пов'язана з приватними знаннями про музику: про окремі конкретні елементи музичної мови (висоти звуку, метру, ритму, темпу, динаміки, ладу, тембру, регістру і ін.); про біографії композиторів і виконавців, про історію створення музичних творів, про нотну грамоту і елементи музичної теорії (гармонії, фактури, інструментування звукорежисури). Застосування таких умінь пов'язано з різними видами творчості учнів: слухацької, виконавської, композиторської, звукорежисерської, а також – з осягненням особливостей музичної мови видатних композиторів минулого і сучасності.

Третя група сформованих на основі методичного комплексу компетенцій дозволяє управляти звуковими ресурсами електронних інструментів і створювати з їх допомогою музично-мистецький продукт. Сюди входять уміння аналізувати музичні твори з метою складання проекту електронного аранжування, гармонізувати мелодію на основі знання тональних функцій акордів, вибудовувати фактуру і інструментування електронного аранжування музичного твору відповідно до художнього потенціалу інструменту, коригувати звучання по звукорежисерським параметрам, а також за допомогою звукового синтезу застосовувати багатотрековий секвенсер для запису і редагування музичного матеріалу, перемикає різні режими звучання під час гри, досягати ритмічної синхронності при грі з автоакомпанементом та ін.

Творчі завдання – основний спосіб залучення учнів до музичної творчості, тому вони становлять головний елемент методичного комплексу. Комп'ютерні технології надають можливість створювати музику учням всіх вікових категорій незалежно від рівня їх музичної підготовки. І роль творчості на музичних заняттях із застосуванням цих технологій істотно зростає.

З іншого боку, у системі загальної музичної освіти найважливішим завданням є залучення учнів до «золотого фонду» музичного мистецтва – кращим зразкам народної, класичної та сучасної музики, на яку орієнтований методичний комплект. Відповідно, творчі завдання, що виконуються на основі клавішного синтезатора та музичного комп'ютера, в більшості випадків побудовані на музичному матеріалі, запозиченому з репертуару цієї програми.

Аранжування народної, класичної та сучасної музики зумовлює значну роль комп'ютерних програм – Midi-секвенсером і автоаранжировщиком, за допомогою яких дана задача ефективно вирішується. Значна роль відводиться програмам-аудіоредакторів, що допускає також роботу з традиційним музичним матеріалом. Дуже бажано застосування на уроках і програм – «музичних конструкторів». Ці чотири типи музично-комп'ютерних програм дають можливість доповнити музичну діяльність школярів новими навичками – аранжуванням і композицією. Причому мова йде не про створення коротких

поспівок, що звично для шкільної практики, а про більш розгорнуті музичні побудови. Бажано також звертатися на уроках до програм – нотного редактора і віртуального синтезатора, що дозволяє – кожному по-своєму – розширити фронт музичної діяльності учнів і тим самим більш гармонійно розвивати їх музичні здібності.

Запропоновані в методичному комплекті творчі завдання супроводжуються необхідним методичним коментарем, моделями – музичними заготовками, на основі яких завдання виконуються. Представлені також тексти (сценарії) уроків, в яких дані навчальні дії розписані. Справжнє ж видання дозволяє осмислити творчі дії вчителя та учнів на основі методичного комплексу концептуально.

Зміст навчально-методичного комплексу «Електронна музична творчість» спрямований на залучення школярів до музикування на електронних цифрових інструментах та творчої діяльності у віртуальному середовищі. Автори передбачають формування в учнів нових компетенцій, забезпечуватимуть керування звуковими ресурсами електронних інструментів і вміння створювати з їх допомогою музично-художній продукт: вміння аналізувати музичний твір з метою складання проекту електронного аранжування, гармонізації мелодії на основі функціональної гармонії, створення фактури а електронної інструментовки, коригування звучання за звукорежисерськими параметрами тощо.

До структури навчально-методичного комплексу «Електронна музична творчість» входять:

- інтерактивні флеш-тренажери, спрямовані на прилучення учнів до нотної грамоти, музичним поняттям і термінам;
- музичні вікторини за творами, які слухають діти;
- слухові тренажери на розпознавання різних інструментів.
- відеотренажери мелодій, з якими відбувається робота в методичного комплексу;
- музичні пазли – інтерактивні тренажери на «відновлення» музичної

форми;

- музичні моделі – оригінальні МІДІ-файли, з яких діти здійснюють експерименти;
- методичні пояснення до кожного ресурсу методичного комплекту;
- поурочне планування з включенням описів робіт з ресурсами методичного комплекту).

Ось приклади завдань, які використовуються у програмі:

MIDI-модель.

MIDI-модель – готовий приклад для вчителя. Передбачається, що на цей файл може орієнтуватися вчитель у роботі над інструментовкою. Для учня: MIDI-модель – заготівля для аранжування. Передбачається робота в МІДІ-секвенсері Anvil-studio.

Відеотренажер.

Відеотренажери дозволяють учневі вчитися грі на музичній клавіатурі самостійно або за допомогою вчителя. Може також використовуватися як демонстраційний матеріал.

Методичний опис творчого завдання.

У творчому завданні описується хід роботи, даються рекомендації вчителю та покрокові інструкції учням.

Інтерактивний тренажер «Квартрет».

Тренажер призначений, щоб учні дослідним шляхом отримали знання про склад струнного квартету, а також навчилися відрізняти тембри струнних інструментів.

Музичний пазл.

Музичний пазл-тренажер. Передбачається робота над відтворенням музичної форми з фрагментів композиції. Необхідно зібрати з розрізнених аудіо-фрагментів цільну композицію. Тренажер дозволяє учневі на практиці, відновлюючи вірну послідовність звучання, усвідомити форму музичного твору.

Відео-інструкція.

Містять необхідну інформацію для виконання операцій в програмах.
Ноти.

Нотна партитура для виконання учнями на МІДІ-клавіатурі або синтезаторі, а також слухового аналізу.

Музична вікторина.

Музична вікторина – спосіб перевірки знань учнів. Учень може прослухати фрагменти, натискаючи на грамофончики, співвіднести назви тем і їх звучання.

Тренажер «Симфонічний оркестр».

Учневі належить ознайомитися з інструментами симфонічного оркестру: почути звучання інструментів різних груп оркестру (вони заховані під іконками інструментів) та познайомитись зі схемою розташування інструментів на сцені. Далі – розсадити інструменти на сцені у відповідності зі схемою, яку він вивчив (потрібне місце розташування підказується). Є тестове завдання, яке допоможе учневі перевірити знання.

Тренажер нотної грамотності.

Створено серію тренажерів за допомогою яких діти можуть самостійно вивчати розташування нот на нотному стані. В даному випадку це тестове завдання на перевірку знань.

Отже, у використанні цього мультимедійного ресурсу присутні такі переваги як-от:

- учні працюють творчо. Учитель не повідомляє готових істин, а організовує колективну чи індивідуальну експериментальну роботу;
- на уроці організовуються нові види діяльності учнів;
- робота з теоретичним матеріалом відбувається під час роботи з інтерактивними моделями, де в результаті своїх дій та їх аналізу учень усвідомлює те чи інше поняття або термін;
- багато часу на уроках присвячено вмінню активно слухати, імпровізувати, грати на МІДІ-клавіатурі, експериментувати зі звуковим матеріалом, записувати і редагувати звук;

- комп'ютер, МІДІ-клавіатура стають засобом, за допомогою якого діти оволодівають такими видами діяльності як: інструментування, аранжування, музичне конструювання, створення, імпровізація, гра на МІДІ-клавіатурі;
- матеріали методичного комплексу являють собою різні види ресурсів, за допомогою яких вчитель організовує роботу з використанням комп'ютера і МІДІ-клавіатури в класі. Тобто зміст методичного комплексу припускає варіативність використання його матеріалів.

Отже, мультимедійні навчальні засоби (МНЗ) ми визначаємо як інформаційні технології, що використовують різні програмні та технічні засоби для найбільш ефективного впливу на учня та сприяють підвищенню інтенсивності й ефективності процесу музичного навчання.

Як вказувалося у підрозділі 1.1, складовими системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій визначено взаємозв'язок чотирьох компонентів: *інформаційно - мотиваційного, усвідомлено-когнітивного, аналітико-діяльнісного, дієво-рефлексивного компонентів*, що цілісно охоплюють її зміст.

Інформаційно-мотиваційний компонент означає наявність прагнення учнів-підлітків до музично-слухацької діяльності, оволодіння музичними знаннями, вміннями і навичками в цьому напрямку, до особистісного розвитку з допомогою засобів мультимедіа, що забезпечить подальшу успішну навчально-музичну діяльність у школі. Цей компонент системи формування слухацької культури репрезентує мету загальної музичної освіти, яка буде досягнута за умов переходу на якісно новий рівень музичного розвитку, що забезпечується використанням засобів мультимедіа. Інформаційно-мотиваційний компонент системи передбачає розвиток в учнів підліткового віку інтересу до мультимедійних навчальних засобів, формування стійкої потреби у залученні мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності.

Усвідомлено-когнітивний компонент системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій забезпечує засвоєння

художньо-музичних знань з використанням мультимедійних підручників, посібників, інших МНЗ, а також певного обсягу специфічних знань з ІКТ, що надає можливості успішно працювати із засобами мультимедіа.

Аналітико-діяльнісний компонент системи забезпечує практичний аспект успішної й ефективної слухацької діяльності підлітків, він спрямований на формування в учнів практичних умінь і навичок використання засобів мультимедіа у власному музичному розвитку та подальшій освітній діяльності. Серед умінь і навичок, що відпрацьовуються з допомогою засобів мультимедіа: навички слухання музики; музично-аналітичні навички; уміння й навички музично-творчої діяльності із застосуванням комп'ютерних технологій; (презентації, візуалізації, слайд-шоу).

Дієво-рефлексивний компонент визначає сформованість здатності критично оцінювати мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва, здійснювати їх відбір; здатність до рефлексійного оцінювання, осмислення й аналізу власної навчально-музичної діяльності із застосування мультимедійних технологій; передбачає формування ціннісних орієнтирів у галузі сучасних навчальних засобів, створених на основі технологій мультимедіа. Дієво-рефлексивний компонент системи спрямований на самовдосконалення особистості підлітка, на творчу самостійну діяльність в напрямку поглиблення й розширення художньо-музичних знань, розвитку умінь, здібностей, особистісного зростання, що здійснюється із залученням засобів мультимедіа.

Системність і процесуальну цілісність формування музично-слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій забезпечує взаємозв'язок та взаємозалежність названих компонентів.

Висновки до першого розділу

Музика займає лідируючу позицію в сфері дозвілля і художніх уподобань підлітків. Тривожним залишається той факт, що для більшості школярів підліткового віку найбільшою привабливістю володіє спрощена, малохудожня музика. Безперечно, про формування слухацької музичної культури необхідно

підключатися вже з першого року навчання дитини в школі. Однак наше дослідження орієнтоване насамперед на учнів 6-8 класів. Досвід показує, що саме в цей віковий період стихійність музичного впливу на школярів проявляє себе найбільшою мірою.

Підлітковий вік – це той період, коли свідомість виходить на якісно новий рівень, виявляється яскраво виражена потреба в самоусвідомленні, самовихованні, складаються найважливіші властивості особистості, властиві майбутній дорослій людині. Тому в умовах суперечливого, нерідко деструктивного впливу сучасної музичної ситуації на духовний розвиток підлітків формування слухацької музичної культури представляється нам найбільш важливим, здатним стати реальним стимулом до становлення таких фундаментальних особистісних якостей, як емоційно-ціннісне ставлення до мистецтва і явищ життя, вміння слухати і розуміти інших, власне «бачення речей», радість творчого пошуку, оцінність і критичність сприйняття культурних феноменів, естетична і моральна диспозиції.

Слухацька культура підлітка (СКП) розглядається як інтегроване утворення особистісних якостей комунікативності, емпатії, креативності та рефлексії підлітка, розвиток яких обумовлений організацією діалогового процесу взаємодії з музикою та її автором, активністю естетичного переживання музичних образів, єдністю репродуктивних процесів відображення образного змісту музики та співтворчих процесів його інтерпретації, механізмами самопізнання власних музичних вражень та духовної сутності.

Доведено, що введення мультимедійних навчальних засобів (МНЗ), які тлумачимо як інформаційні технології, що використовують різні програмні та технічні засоби для найбільш ефективного впливу на учня та сприяють підвищенню інтенсивності й ефективності процесу музичного навчання. зокрема розвитку музично-слухацької культури підлітків.

Складовими системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій визначено взаємозв'язок чотирьох компонентів:

інформаційно - мотиваційного, усвідомлено-когнітивного, аналітико-діяльнісного, дієво-рефлексивного компонентів, що цілісно охоплюють її зміст.

Список використаних джерел до третього розділу

1. Абдуллин Э.Б., Николаева Е.Б. Музыкально-педагогические технологии учителя музыки: учебное пособие/ Э.Б Абдуллин, Е.Б. Николаева. – М.: Прометей, 2005. – 232 с.
2. Асаф'єв Б.В. Вибрані статті про музичну освіту / Б.В. Асаф'єв. – М.–Л., 1965. – 421 с.
3. Базелюк О. Мультимедіа – технологія – мистецтво / О.Базелюк // Мистецтво і освіта. – 2008. – № 3. – С. 16-18.
4. Баттерворт Дж. Принципи психологічного розвитку / Дж.Баттерворт / Пер. з англ. – М.: Кошта-Центр, 2000. – 350 с.
5. Батищев В.И., Мишин В.Ю. Информационные технологии обучения /В. И. Батищев, В.Ю. Мишин [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.techros.ru/text/3326/2>.
6. Беляева - Экземплярская С. Н. Заметки о психологии восприятия времени в музыки /С.Н. Беляева-Екземплярская // Проблемы музыкального мышления: Сб. ст. Сост. И ред. М. Г.Арановский. – М. : Музыка, 1974. – С. 303 – 329.
- 7.Бессонова Т. И. Формирование слушательской культуры как педагогическое условие духовного развития личности студента (На примере классической музыки): дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Татьяна Ивановна Бессонова. Липецк, 2002. 141 с.
- 8.Бобровский В.П. Тематизм как фактор музыкального мышления/ В.П. Бобровский. – М., 1989. Вып. 1.
9. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / За ред. О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. 2-ге вид. – К.: Каравела,

2008. – 400 с.

10. Гельмгольц Г. Учение о слуховых ощущениях как физиологическая основа для теории музыки [пер. с нем] / Г. Гельмгольц. СПб., 1875. Изд. 3-е. М. : «Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. Режим доступа : <http://www.kholopov.ru/arc/helmholtz-mus-rus.pdf>

11. Готсдинер А. Л. Музыкальная психология / А.Л. Готсдинер – М.: Магистр, 1993. – 263 с.

12. Дмитрієва Л.О. Інноваційні технології на уроках музичного мистецтва / Л.О. Дмитрієва // Мистецтво в школі. – 2013. – №1 (49). – С. 2-6.

13. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / Автор-укладач Н.П.Наволокова. – 2-ге вид. – Х.: Основа, 2012. – 176 с.

14. Зазнобина Л. С. Оснащение школы техническими средствами в современных условиях / Л. С. Зазнобина. – М.: Перспектива, 2000. – 78 с.

15. Зуєв С.П. Впровадження комп'ютерних технологій у музичну освіту / С.П. Зуєв // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – №3 (5) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2010_3/203.pdf.

16. Иванченко Г. В. Психология восприятия музыки: подходы, проблемы, перспективы / Г.В. Иванченко – М.: Смысл, 2001. – 264 с.

17. Кадцын Л. М. Музыкальное искусство и творчество слушателя/ Л.М. Кадцын. – М.: Высшая школа, 1990. – 303 с.

18. Казакова С. В. Формирование аудиальной (слушательской) культуры младших школьников [Электронный ресурс] / С. В. Казакова. Режим доступа : http://www.art-in-school.ru/art/iskusstvo_i_obrazovanie_2012_01_-_Kazakova.pdf.

19. Кайсина А. В. Мультимедиа как средство активизации учебной деятельности учащихся [Электронный ресурс] / А. В. Кайсина. – Режим доступа: http://imp.rudn.ru/vestnik/2009/2009_2/14.pdf.

20. Коваленко А. Б. Психологія розуміння/ А.Б.Коваленко. – К., 1999. – 184 с.

21. Костюк О. Г. Сприймання музики й художня культура / О.Г. Костюк. –

К.: Наукова думка, 1965. – 121с.

22. Красильников И., Семенова Д. Электронное музыкальное творчество. Инновационный учебно-методический комплект. Для 5 – 9-х классов 00Ш – Единая коллекция Цифровых Образовательных Ресурсов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://school-collection.edu.ru/catalog/rubr/56691822-a87d-4d11-94eS-3cdd6437ff8e/>

23. Критская Е.Д. Сергеева Г.П. Музыка 7 класс / Е.Д. Критская, Г.П. Сергеева. – М.: Просвещение, 2017. – 83с.

24. Культурологія – Курс лекцій / За ред. А.Г. Баканурського, Г.Є. Краснокутського, Л.Л. Сауленко. – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 208 с.

25. Культурологія: теорія та історія культури. Навчальний посібник / За ред. І. І. Тюрменко. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 370 с.

26. Масол Л.М., Аристова Л.С. Музичне мистецтво: Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладі /Л.М. Масол, Л.С.Аристова. – Харків, “Сиция,” 2015. – 130 с.

27 Маслоу, А. Мотивация и личность / А. Маслоу // Теории личности в западноевропейской и американской психологии. Самара: «Бахрах», 1996. С. 422-449.

28. Медушевский В. В. Интонационная форма музыки/ В.В. Медушевский. – М.: Композитор, 1993. – 194 с.

29. Моль А. Теория информации и эстетическое восприятие/ А. Моль. – М.: Мир, 1966.

30. Найдорф М.И. К исследованию понятия ‘музыкальная культура’ / М.И. Найдорф //Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник Одеської державної консерваторії ім.. А.В. Нежданової. – Вип. 1. – Одеса: Астропртнт, 2000. – С. 46-51.

31. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е.В. Назайкинский. – М.: Музыка, 1972. – 383 с.

32. Николаева, А. И. Категория художественного стиля в теории и практике преподавания музыки: автореф. дис. ... д-ра пед. наук / А. И.

- Николаева. - Москва, 2004. - 54 с.
33. Плотца, Э. И. Освоение зарубежной музыки XX века старшими подростками в слушательской деятельности: автореф. дис. ... канд. пед. наук / Э. И. Плотца. – Москва, 1994. – 17 с.
34. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Г.М. Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
35. Поліщук В.М. Вікова і педагогічна психологія: навчальний посібник / В.М.Поліщук. – Вид. 3-тє, виправ. – Суми: Університетська книга, 2010. – 352 с.
36. Проворова Є. М. Формування культури слухання у методичній підготовці майбутнього вчителя музики: праксеологічний підхід [Електронний ресурс] Актуальні питання мистецької освіти та виховання, 2017. – Вип. 1 (9) 218 / Є. М. Проворова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки. Випуск 4 (86). С. 120–124. Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/23517/1/26.pdf>
37. Риженко С.С. Про досвід використання мультимедійних технологій у навчальному процесі (у внз) [Електронний ресурс] / С.С. Риженко – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/ITZN/em11/content/09rsseh.htm>
38. Розина И. Н. Педагогическая компьютерно-опосредованная коммуникация: теория и практика / И. Н. Розина. – М. : Логос, 2005. – 437 с. 6.
39. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: в 2-х томах. – Т.1 / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – 248 с.
40. Сохор А. Вопросы социологии и эстетики музыки /А. Сохор. – Л.: Советский композитор, 1981. – 295 с.
41. Столярчук Л.І. Використання комп'ютерних технологій на уроках музики /Л.І.Столярчук [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://intkonf.org/stolyarchuk-li-vikoristannya-kompyuternih-tehnologiy-na-urokakh-muziki/>
42. Сяо Цзяцзюнь. Засоби мультимедіа в проєкції на формування слухацької культури підлітків на уроках музики /Цзяцзюнь Сяо // Вісник

Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, 2017. – Випуск 149. – С.134 -137.

43. Сяо Цзяцзюнь. Формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на уроках музики в загальноосвітній школі / Цзяцзюнь Сяо //Сучасна мистецька освіта. Матеріали I Міжнародних науково-практичних читань пам'яті академіка Анатолія Авдієвського 20-23 березня 2017 року. – К., 2017. – С.147-149.

44. Теплов Б.М. Избранные труды: В 2-х т. Т. 1./ Б.М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – 146 с.

45. Федорчук В.В. Мультимедійні технології та їх використання під час вивчення педагогічних дисциплін / В.В. Федорчук // Збірник наукових праць. Педагогічна освіта: теорія і практика. Вип. 1. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С.15-18.

46. Delige I., Melen M. Cue abstraction in de representation of musical form // Perception and cognition of music / I. Delige, J. A. Sloboda et al (Eds.). – Hove Pchihology Press; Taylor & Francis, 1997. – P. 387 – 412. 28 с.

47. Intons-Peterson M.-J. Components of auditory imagery // Auditory imagery / D. Reisberg (Ed.). – Hillsdale (NJ): Lawrence Erlbaum Associates, Inc., 1992. – P. 45 - 71.

48. Hiller L.A., Isaacson L.M. Illiac Suite for String Quartet // New Music Edition. 1957. Vol. 30, № 3.

50.Simon H.A. Pattern in Music, Complex Information Processing. Carnegie Inst. of Technol. Pittsburgh, 1967. June.

.

Матеріали розділу знайшли відображення у наступних публікаціях автора: [42; 43].

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОЦЕСУ ФОРМУВАННЯ СЛУХАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ МУЛЬТИМЕДІА

2.1.Методологічні підходи, принципи та умови формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій

Навчання і виховання – це види цілеспрямованого впливу на людину з метою її розвитку, формування особистості. При чому вони можуть йти як зовні, так і бути проявами власної активності індивіда (самонавчання, самовиховання). Навчання – це один з основних видів діяльності людини, в процесі якого вона одержує знання, вміння і навички, вдосконалює і розвиває свої здібності, тобто розвивається. Така діяльність дозволяє людині пристосовуватись до оточуючого світу. На відміну від інших основних видів діяльності (спілкування, гри, праці), в яких розвиток є неосновним результатом, навчання безпосередньо спрямоване на розвиток людини. Результатом розвитку є формування особистості.

Під вихованням звичайно розуміють цілеспрямований і організований процес формування особистості, запланований вплив на людину з боку суспільства з метою формування певних знань, поглядів і переконань, моральних цінностей тощо. Можна сказати, що в якомусь сенсі поняття “навчання” і “виховання” є синонімами. Але використання цих понять у практичній діяльності спричинило необхідність їх розведення. Під навчанням частіше розуміють процес формування знань, вмінь, навичок, під вихованням же процес формування світосприйняття людини, її моралі, естетичних потреб, культури, ставлення до оточуючого світу тощо. Хоч в дійсності всі ці особистісні властивості не можуть бути розвинені окремо один від одного. Отже навчання завжди має виховний характер, а у будь-якому вихованні присутній елемент навчання.

Визначення теоретико-методологічних засад є необхідною умовою удосконалення музичного навчання школярів. Методологія (з грец. *methodos*

logos – слова, поняття, вчення – шлях дослідження, спосіб пізнання, явищ природи та суспільного життя). Сучасна методологія науки розглядається філософами як розгалужена система наукового знання, що органічно поєднує філософські та загальнонаукові аспекти. Її головне завдання полягає в розробленні й обґрунтуванні загальнонаукового концептуального й інструментального апарату для розв'язання споріднених проблем в різних науках [10, с. 374].

“Методологія наук є метанаукою – наукою про науку, що розвивається у взаємозв'язку з логікою, теорією пізнання, філософією науки, наукознавством, психологією, соціологією. Вона визначає формування наукових систем педагогіки у вигляді течій, напрямів, наукових шкіл, що пов'язано із застосуванням чітко окресленого значення понять” [31, с.209- 210]. Методологію наук “можна водночас розуміти в двох значеннях. У прагматичному значенні їй належить прийняти як науку про методи наукової діяльності і застосування дослідницьких процедур. У значенні непрагматичному – як науку про елементи і структуру систем наук, тобто про продукти (витвори) науки у вигляді структур, тез, понять, тверджень, теорій і наукових прав” [30, с. 9]. Це – цілеспрямований шлях наукового пізнання, філософська вихідна позиція наукового пізнання, спільна для всіх наукових дисциплін [13, с.11].

С.Гончаренко розглядає методологію як сукупність прийомів дослідження, що застосовується в якійсь науці, а також як вчення про методи пізнання і перетворення дійсності. Вчений розрізняє такі її види: часткову методологію (як сукупність методів в кожній конкретній галузі); загальну методологію (як сукупність більш загальних методів); філософську методологію (як систему дидактичних методів) [8, с. 207]. Визначаючи методологію нашого дослідження, ми дотримувались поглядів О.Отич щодо необхідності «звести широке методологічне поле до тих підходів, котрі найбільше відповідають заявленій науковій проблемі» [18, с. 81].

Проведення науково-педагогічних досліджень з вивчення тих чи інших

аспектів педагогічного процесу передбачає визначення теоретико-методологічної підстави, з точки зору якої вони розглядаються. Як правило, в якості такої підстави виступає методологічний підхід, оскільки, по-перше, він призначений для дослідження якісно різних об'єктів в певному загальному для них аспекті (структурному, функціональному, інформаційному тощо), і, по-друге, йому притаманні особливості конкретно-наукового і філософського знання, завдяки чому він є сполучною ланкою спеціальнонаукових галузей з філософією.

У науковій літературі підхід розуміється як комплекс парадигматичних (онтологічна картина, схема, опис об'єктів), синтагматических (способи і методи докази, мови опису, пояснення і розуміння) і прагматичних (цілі і цінності, приписи, дозволені і заборонені форми вживання системи і парадигми) структур і механізмів в пізнанні, практиці, що характеризує конкуруючі між собою (або історично змінюють один одного) стратегії і програми в науці, політиці або організації життєдіяльності людини.

Найважливішою рисою підходу є максимальна обмеженість числа напрямків дослідження, при цьому найбільш типовий випадок одного напрямку, хоча і досить широкого. Ядром кожного підходу виступає відповідна категорія, що дає його назва, яка фіксує якусь важливу сторону дійсності, з якої і ведеться вивчення явища – системність, структурність, функціональність, інформативність тощо [6]. Тому будь-який підхід до наукового пізнання в загальному вигляді зводиться до вивчення об'єкта в певному ракурсі з проекцією результатів на ту чи іншу теоретичну область. Дана проекція в свою чергу виражається в висновках, зроблених в спеціальних наукових термінах, що відображають цей ракурс. Тобто підхід вказує, який аспект приймається до уваги в даному випадку. При цьому дослідник, стаючи на позиції певного підходу при вивченні об'єкта, виділяє задану його сторону, що неминуче призводить до абстрагування від всіх інших.

Підхід – це методологічна орієнтація викладача, що спонукає до використання певної характерної сукупності взаємопов'язаних ідей, понять і

способів педагогічної діяльності [4]. Сутність слухацької культури підлітків і специфіка процесу її формування засобами мультимедійних технологій розглядається нами на основі двох підходів: компетентнісного (як симбіозу традиційних підходів) та інформаційного.

Компетентнісний підхід. Будь-яка система освіти має відповідати вимогам часу. Швидко змінюється суспільство і його запити. За останні десятиліття зникло і з'явилося кілька десятків професій, розширилися межі світу, кардинально змінився ринок праці. Щоб бути успішним, треба бути готовим до змін, аж до зміни професії, бути мобільним, динамічним, ініціативним. Роботодавець надає перевагу універсального співробітника, а не доброго вузького фахівця. Отже, здатність і готовність до постійної самоосвіти – основна вимога до працівника. Школа має не просто озброїти знаннями, а навчити ці знання отримувати, привласнювати і використовувати в практичній діяльності.

Затребувана сьогодні освіта – це процес, який здійснюється протягом всього життя. Завдання освітніх закладів розвиток самостійності, почуття відповідальності, соціальної та професійної мобільності, здатності адаптуватися в світі, що змінюється (в економіці, культурі та суспільстві в цілому), а також формування толерантності, усвідомленої і творчої участі в суспільному житті. Вищевикладені тенденції суспільного розвитку, поза сумнівом, формують замовлення на компетентність учня-підлітка, майбутнього члена інформаційного суспільства.

У зв'язку з цим вкрай важливо, щоб в підходах до навчання враховувалися такі аспекти, як культурна спадщина, цінності і попередній досвід. Уже зараз існує можливість використовувати його елементи, спираючись на багатий досвід, зокрема, пов'язаний з організацією самостійної пізнавальної діяльності учнів, на пошукові методи навчання, на сучасні технології, спрямовані на розкриття та включення в освітній процес особистісного досвіду, індивідуальних смислів учнів.

Методи і технології навчання, що використовуються у компетентнісному

підході, мають відповідати діяльній частині компетенцій, тобто дозволяти набуту досвіду поводження зі знаннями, їх доцільного застосування. Переважаючими методами мають бути такі, які забезпечують саморозвиток, самоактуалізацію людини, дозволяють шукати і усвідомлювати відповідні саме для нього способи вирішення життєвих ситуацій.

У компетентнісному підході на одне з перших місць виходять особистісні якості, що дозволяють людині бути успішним в суспільстві. З цієї точки зору перевагами активних, а також групових і колективних методів навчання є:

- 1) розвиток позитивної самооцінки, толерантності та емпатії, розуміння інших людей і їх потреб;
- 2) пріоритетна увага до розвитку умінь співпраці, а не конкуренції;
- 3) забезпечення можливості для членів групи і їх вчителів визнавати і цінувати вміння інших, тим самим, отримуючи підтвердження почуття власної гідності;
- 4) розвиток умінь слухання і комунікації;
- 5) заохочення новаторства і творчості.

Найбільшими можливостями для вирішення завдань компетентнісного підходу, мають: метод проектів, ситуаційний аналіз, портфоліо. Застосування дослідницьких і пошукових технологій навчання допомагає учням осмислено ставити власні цілі, планувати хід виконання завдань, виконувати практичні завдання, оцінювати і пояснювати отримані результати. Тобто використання цих технологій дозволяє в значній мірі реалізувати сутнісні риси компетентнісного підходу, домогтися результату, оптимального для кожного учня.

Інша проблема пов'язана з необмеженим доступом до інформації. Активний розвиток засобів інформації, особливо поява і поширення Інтернету, доступність гаджетів дозволяють будь-якій людині знаходити і використовувати в своїх інтересах отриману інформацію. Школа втратила монополію на знання. Учитель як джерело інформації не може конкурувати, наприклад, з Інтернетом. Отже, вчитель затребуваний як координатор

навчального процесу (тьютор), інтерпретатор інформації, а також як особистість носій знання в його неминуще ціннісному значенні.

Реагувати на виклики часу можна двома способами: екстенсивним і інтенсивним. Екстенсивний підхід виражається, зокрема, у збільшенні обсягу знань, в тому числі в постійному додаванні в шкільну програму нових предметів (суспільствознавство, світова художня культура, мистецтвознавство, економіка, валеологія, основи православної культури тощо). З іншого боку, в навчальний процес впроваджуються нові засоби навчання: поряд з традиційним підручником – практикуми, робочі зошити, тренажери, поряд з дошкою – інтерактивна дошка, не кажучи вже про комп'ютери, ноутбуки, електронні книги і інші гаджети.

Очевидно, що нарощування обсягу неефективно, тому що ані психологічні, ані фізичні можливості сучасних школярів не відповідають тим завданням, які ставляться перед ними. Закономірно, що суспільство шукає інший шлях. У культурі виділяють 4 метафори знання [9, с. 19]:

1) метафора воскової таблички, на якій відображаються зовнішні враження;

2) метафора судини, який наповнюється або зовнішніми враженнями, або текстом, що несе інформацію про ці враження;/

3) метафора допомоги породіллі (запропонована Сократом): наставник (учитель) маєвтичними методами може допомогти народити знання, яке є у кожної людини;

4) метафора вирощування зерна: знання виростає у свідомості людини, виникає як результат уяви, яке стимулюється повідомленням, посередником.

Перші дві метафори ілюструють екстенсивний шлях розвитку освіти, де знання уподібнюється інформації, а головний засіб навчання - пам'ять .

Останні дві метафори ілюструють інтенсивний шлях: знання притаманне всім і кожному від народження, учень не «приймач», а джерело знання, вчитель – посередник між знанням і учнем. Знання та інформація диференціюються: знання цінне саме по собі, а інформація, стаючи загальним надбанням,

знецінюється.

Інтенсивний шлях розвитку освіти сьогодні пов'язаний з компетентністним підходом, який вперше почав розроблятися в Англії. Це був підхід, який породжувався і осмислювався не всередині освіти, а був відповіддю на конкретне замовлення професійної сфери.

Сфера освіти, починаючи з Я. Коменського, працювала з основними одиницями – знаннями, вміннями і навичками. Професійна сфера працювала з іншими одиницями – компетенціями. У цьому сенсі професія дає відповідь, якої компетентності має бути людина або яка сфера її компетенції. Тому професійна сфера оперує компетенціями, а освіта – знаннями, вміннями і навичками. І коли професійна сфера може точно на рівні замовлення однозначно формулювати свої претензії до утворення, то завдання освіти полягає в тому, як перекомпонувати знання, вміння і навички в певні компетенції, які потрібні в професійній сфері.

Компетентність пов'язують з ефективним виконанням будь-якої діяльності або дії; здатністю робити що-небудь добре або ефективно; здатністю виконувати особливі трудові функції. Тобто компетентність – це характеристика, що дається людині в результаті оцінки ефективності / результативності її дій, спрямованих на дозвіл певного кола значущих для цієї спільноти завдань / проблем. Знання, навички, здібності, мотиви, цінності і переконання розглядаються як можливі складові компетентності, але самі по собі ще не роблять людину компетентною.

Освітня компетенція – вимога до освітньої підготовки, що виражена сукупністю взаємопов'язаних смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок і досвіду діяльності учня по відношенню до певного кола об'єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значущої продуктивної діяльності.

«Компетентнісний підхід – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів» [15, с. 3]. «Компетентнісний підхід є

посиленням прикладного, практичного характеру всієї шкільної освіти (в тому числі і предметного навчання). <...> Ключова думка <...> Полягає в тому, що для забезпечення «віддаленого ефекту» шкільної освіти все, що вивчається, має бути включено в процес вживання, використання» [9, с. 20].

Зміст освіти в рамках компетентнісного підходу визначається чотирма компонентами: знаннями, вміннями, досвідом діяльності і досвідом ціннісного ставлення (особистісними якостями). Принципові відмінності компетентнісного підходу від традиційного полягають в наступному:

- головний результат освіти – не окремі знання, вміння, навички (ЗУНи), а здатність і готовність людини до ефективної діяльності в різних соціально значущих ситуаціях;

- з'єднання інтелектуальної, навичкової і емоційно-ціннісної складових освіти [2];

- націленість на рефлексивну оцінку учнями своїх можливостей, усвідомлення меж компетентності та некомпетентності;

- становлення особистісної позиції учня, формування у нього ціннісного ставлення до знання, до своєї діяльності внаслідок осмислення освітнього процесу;

- можливість індивідуалізованої оцінки учня, зокрема виявлення його власного освітнього збільшення, поза порівняння з єдиними нормами оцінки.

Реалізація компетентнісного підходу має ряд рис [28]:
на рівні змісту освіти:

- відбір завдань, особистісно значущих для учнів;
- використання відкритих завдань, які не мають однозначних правильних відповідей, завдань з невизначеним результатом, завдань з надлишковими даними і суперечливими умовами;

- використання практико-орієнтованих ситуацій (спрямованих на оволодіння реальним практичним досвідом), які мають соціальне значення;

на рівні організації процесу навчання:

- переважання самостійної пізнавальної діяльності учнів;

- реалізація індивідуальної освітньої траєкторії кожного учня;
- можливість створення учнями власного освітнього продукту;
- організація презентації та захисту учнями своїх досягнень, отриманих результатів;

- розширення освітнього простору за рахунок інформаційних технологій (в першу чергу Інтернету);

- розвиток пізнавальної, соціальної, психологічної, індивідуальної і колективної рефлексії учнів;

- персоналізована система оцінювання, що враховує можливості і цілі кожного учня.

На цьому рівні відбувається формування особистісних якостей:

- розвиток позитивної самооцінки, толерантності та емпатії;
- розвиток навичок кооперації (співпраці), а не конкуренції;
- розвиток вміння працювати в групі; заохочення творчості та ініціативності.

Можна виділити і приватні протиріччя, що виникають з філософських і економічних чинників, а саме:

- предметна організація навчання і метапредметна орієнтація компетентнісного підходу.

- наукоцентричний принцип відбору змісту навчальних предметів і практикоорієнтовний підхід;

- традиційна цінність знань і пріоритет дій, операцій з якоїсь ситуацією, проблемою;

- об'єктивність оцінювання навчальних досягнень і нерозробленість системи оцінювання особистісних результатів навчання.

Ключові компетенції забезпечують учнів тим мінімумом знань, умінь і досвіду діяльності, який необхідний і для самоосвіти, і для успішного навчання в школі, і для майбутньої професійної діяльності. До ключових А. Хуторської відносить ціннісно-смыслову, загальнокультурну, навчально-пізнавальну, комунікативну, інформаційну, соціально-трудову компетенції і компетенції

особистісного самовдосконалення [28].

В сучасних умовах актуальності набуває поняття компетентності учня, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох міжнародних експертів, є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність молодій людині до життя, його подальшого особистого розвитку й до активної участі в житті суспільства.

Важливим для нашого дослідження є **інформаційний підхід**. В сучасних умовах розвитку суспільства цей підхід виходить на перший план. Його значний методологічний потенціал по вивченню природи, суспільства і людини, визнаний вченими в найрізноманітніших галузях наукового знання, визначає його статус як фундаментального методу наукового пізнання в новій світоглядній парадигмі фундаментальної науки XXI століття.

Значний вплив на вдосконалення методів навчання зробило становлення кібернетики, що призвело до розгляду процесу навчання в «інформаційному аспекті», тобто розгляду можливостей застосування понять, методів і теоретичних закономірностей перетворення інформації до процесу навчання людей. При цьому під інформацією розуміються будь-які відомості та дані, які є об'єктом передачі, зберігання і переробки, а під навчанням - цілеспрямований процес зовнішнього управління пізнавальною діяльністю учня, що веде до засвоєння їм інформації, освіти та розвитку його пізнавальних сил.

Для використання більш точних методів в оцінці ефективності процесу навчання розглядають поняття навчальна система, що означає будь-яку систему, здатну на основі сприйнятої нею інформації покращувати свої характеристики. Навчальна система може бути утворена при різних поєднаннях інформації та її приймача (педагог - учень, педагог - група учнів тощо). З точки зору інформаційного підходу до навчання необхідно розглядати його зовнішній прояв (інформаційні процеси, що забезпечують комунікативний аспект системи) і внутрішній прояв (інформаційні процеси, що протікають в голові учня під впливом оточення і ведуть до накопичення і оперування інформацією).

В інформаційних процесах розрізняють дві сторони: змістовну (що

відповідає на питання "чому вчити?") І функціональну (що відповідає на питання "як вчити?"). Значення інформаційного аспекту процесу навчання визначається встановленим в кібернетиці об'єктивним законом необхідної різноманітності, який стверджує, що будь-яка навчальна система може доцільно функціонувати тільки на основі отриманої інформації.

У концепції інформатизації освіти зазначається, що зміна змісту освіти можлива за кількома напрямками:

а) становлення навчальних дисциплін, що забезпечують загальноосвітню і професійну підготовку учнів в галузі інформатики;

б) розширення використання засобів інформатизації (застосування яких стають нормою людської діяльності), що тягне за собою зміну змісту всіх навчальних дисциплін на всіх рівнях освіти;

в) моделювання якісно нових цілей навчання в напрямку підготовки членів майбутнього «інформаційного суспільства», для якого здатність до людських комунікацій, активне оволодіння науковою картиною світу, гнучке зміна своїх функцій у праці і творче мислення стануть очевидною життєвою необхідністю.

Серед проблем зовнішнього управління пізнавальною діяльністю з точки зору інформаційного підходу найбільш цікаві такі, як визначення кількості навчальної інформації, економія і навчальна трудомісткість змісту навчання, система і послідовність вивчення навчального предмета, обґрунтування дозування часу на навчання. Інформаційний підхід дає можливість розширити поняття методів навчання як способів організації навчальної діяльності учнів на різних етапах інформаційного процесу та їх вибору. Так, у виборі методів підготовки і подачі інформації на першому етапі потрібно віддавати перевагу таким діям, які дають можливість збільшити пропускну спроможність безпосереднього каналу сприйняття інформації. Методи керівництва переробкою інформації і розвитком мислення пов'язані із завданнями та командами, які вимагають від учнів виконання певних дій, які сприяють цілеспрямованій обробці інформації та формування необхідних навичок

поведінки в заданих ситуаціях. Тут на перший план виступає методика поетапного формування розумових дій, асоціативна концепція формування розуму, алгоритмізація навчального матеріалу, використання зворотного зв'язку тощо, що в найвищій мірі може бути забезпечено за допомогою використання в навчанні комп'ютера.

Союз педагогіки і кібернетики створив програмоване навчання – метод навчання, в якому досліджуваний матеріал подається в строгій логічній послідовності (лінійної або розгалуженої), кожен з яких містить, як правило, порцію нового матеріалу і контрольне запитання. В. Беспалько сформулював дидактичні принципи програмування засвоєння на кожному його рівні:

1) управління засвоєнням здійснюється шляхом завдання учням деякої діяльності з об'єктом вивчення;

2) діяльність, задана учням, має бути адекватною проектованого рівня засвоєння;

3) на кожному рівні засвоєння діяльність будується як поетапний перехід від зовнішніх форм до внутрішніх, причому вихідна форма діяльності залежить від предпрограми учня;

4) управління засвоєнням здійснюється з використанням зворотного зв'язку[1].

Дидактичні можливості програмованого навчання полягають у тому, що воно:

а) дозволяє правильно відібрати навчальний матеріал, чітко визначити послідовність навчальних завдань, які має вирішити учень для його засвоєння, і раціональну дозування його подачі, засновану на оптимальному «алгоритмі» навчання;

б) дає можливість організувати активну самостійну роботу всіх учнів класу і в певних межах диференціювати її стосовно особливостей і можливостей окремих учнів;

в) дозволяє учням контролювати правильність кожного кроку своєї навчальної діяльності та відповідно до цього коригувати її.

У роботах, присвячених програмованому навчанню, розроблялися контролюючі програми з різних тем курсу, які використовувалися не тільки для контролю і обліку знань, а й в якості тренувальних вправ як безмашинному, так і в машинному варіанті; робилися спроби організації навчання в автоматизованому класі.

Однак за великим і широко розрекламованим підйомом ідей програмованого навчання наступив спад, який пояснювався, зокрема, необхідністю спеціальної розробки програмованих підручників і технічних засобів, призначення яких – забезпечити суворе дотримання інструкцій дотримання програми. Необхідні для цього матеріальні витрати не могли здійснитися в нашій країні, тому на практиці стали використовуватися елементи програмованого навчання: розбиття досліджуваного матеріалу на частини для самостійного вивчення, після якого потрібно відповісти на поставлені вчителем питання; перфокарти і перфопапки для програмованого контролю; реалізація найпростіших навчальних і контролюючих програм засобами електронно-обчислюваних машин (ЕОМ).

Перші спроби впровадження ЕОМ в процес навчання пов'язані з розробкою контролюючих програм для цілей програмованого навчання і проблемою його комп'ютеризації, яка в даний час передбачає два напрямки:

а) комп'ютер як об'єкт вивчення, яке реалізується з введенням окремого шкільного предмета "Основи інформатики та ОТ";

б) комп'ютер як засіб управління навчальною діяльністю учнів, коли вони виступають в ролі користувача сучасної обчислювальної техніки, отримують доступ до різної інформації, зробивши її засобом діяльності. Комп'ютер підсилює наочність навчального матеріалу (використовуючи колір, рух, мультиплікацію); сприяє активізації навчальної діяльності учнів; новизна роботи з ним викликає підвищений інтерес і посилює мотивацію навчання; з його допомогою реалізується індивідуалізація навчання "в масовому порядку"; розширюються можливості вирішення завдань за допомогою моделювання, підвищується рівень процесуальної сторони навчання за допомогою

обчислювальних, контролюючих програм і програм-тренажерів.

Виділяють два типи комп'ютерного навчання:

1) безпосереднє взаємодія учнів з комп'ютером (навчання без вчителя);
 2) взаємодія учнів з комп'ютером через вчителя (як правило, тоді, коли немає можливості забезпечити комп'ютером кожного учня). В тому і іншому випадку серед функцій вчителя, які передаються комп'ютеру, виділяють наступні:

- а) створення позитивних мотивів вивчення матеріалу, пояснення, показ і фіксація формованої діяльності і входять до неї знань;
- б) організація і контроль навчальної діяльності учнів;
- в) передача машині рутинної частини навчальної діяльності учнів і керуючої діяльності вчителя;
- г) складання і пред'явлення навчальних завдань, що відповідають різним етапам процесу засвоєння, а також індивідуальних особливостей кожного учня і рівня його навчальної діяльності в даний момент.

У стратегії модернізації української освіти визначено інформаційні ресурси – програмні засоби, джерела інформації, віртуальні конструктори, тренажери, тестові середовища, мови програмування, навчальні пакети, інформаційно-навчальні системи та ін.

Теоретичні роботи по створенню комп'ютерних навчальних програм ведуться за різними напрямками; це програми, що:

- орієнтовані на засвоєння матеріалу в режимі програмованого навчання;
- реалізують проблемне навчання з урахуванням його стратегії;
- тренажери (для вироблення умінь і навичок);
- демонстраційні і ілюстраційні, що моделюють і аналізують конкретні ситуації;
- навчальні ігрові;
- контролюючі
- інформаційні;
- обчислювальні. Але їх педагогічне забезпечення поки що не відповідає

вимогам сучасної парадигми освіти.

Найбільш значущі напрямки використання комп'ютера сьогодні пов'язані з організацією та методичною підтримкою навчання, до яких належать:

1) візуалізація вивчення нового матеріалу, наочна демонстрація динаміки досліджуваних процесів, графічна інтерпретація досліджуваних закономірностей;

2) засіб самоосвіти учнів:

- індивідуальне виконання навчальних завдань в запропонованому учителем програмному режимі (електронний підручник, тренажер);

- віртуальна лабораторна робота;

- групова робота ("мозковий штурм"), в якій учні, які сидять біля одного комп'ютера, відповідають на запитання вчителя, який працює з конкретною програмою;

- електронна пошта – обмін повідомленнями за схемою: група-комп'ютер-група;

- комп'ютерне інформування з використанням мережі Інтернет, автоматизація бібліотек;

- комп'ютерне накопичення навчального матеріалу (під керівництвом вчителя);

- комп'ютерний контроль (тестування), моніторинг якості освіти; і) автоматизація підготовки завдань учителем для самостійної роботи учнів і самоконтролю.

Це дозволяє реалізувати диференціацію і індивідуалізацію процесу навчання, здійснення контролю зі зворотним зв'язком, самоконтролю і самокорекції.

Виділено три рівні комп'ютеризації навчального процесу:

- 1-й рівень – створення освітнього простору на основі глобальних або регіональних комп'ютерних систем;

- 2-й рівень – створення навчального середовища на основі локальних комп'ютерних систем (в рамках навчального закладу, класу);

-3-й рівень – включення комп'ютерної техніки в комплекс дидактичних засобів на заняттях [20].

Отже, використання комп'ютера в навчанні використовує алгоритмізацію навчання, розвиває ідеї програмованого навчання і відкриває його нові варіанти, засобом реалізації яких є комп'ютер; ґрунтується на використанні деякої формалізованої моделі змісту навчання, яке видається педагогічними програмними засобами, записаними в пам'ять комп'ютера, і можливостями телекомунікаційної мережі.

Педагогічний процес, як будь-яка інша соціальна система, є інформаційним за своєю природою, оскільки передбачає оперування найрізноманітнішою інформацією. Більш того, він являє собою діяльність по її переробці і є інформаційною підготовкою зміни педагогічної дійсності. Інформація при цьому проявляє свою системоутворюючу функцію як до педагогічного процесу в цілому, так і до будь-якого його компоненту.

У теорії педагогіки інтерпретації інформаційного підходу розглядали В. Казакевич [11] , Л. Фішман, В. Якунін та ін. Визнаючи великі евристичні можливості сучасної теорії інформації, вченими вивчається інформаційна природа педагогічних явищ, виявляється специфіка інформаційного забезпечення педагогічного процесу, робляться спроби здійснити оцінку педагогічної інформації, оптимізувати на її основі освітнього процесу тощо.

Інформаційний підхід дозволяє з єдиних позицій вивчити ті аспекти природних і соціальних об'єктів, для яких істотним є процес інформаційного обміну. При цьому він вимагає абстрагування від біологічної, соціальної, фізичної сутності об'єкта, виявлення і вивчення його інформаційної природи, тобто має на увазі дослідження об'єкта як системи, здатної сприймати, зберігати, переробляти і передавати інформацію. Традиційно інформацією називають відомості, які знаходяться в постійному обороті і русі, збираються, зберігаються, переробляються, передаються і використовуються системою.

Інформація, яка циркулює в рамках педагогічних систем, є педагогічною інформацією. Її специфіка визначається наступним:

- невисокою швидкістю передачі і перетворення, на відміну, наприклад, від технічної інформації;
- суб'єктивністю оцінки, яка проявляється у відсутності єдиних засобів її вимірювання та характеристики;
- залежністю адекватності інтерпретації від кваліфікації педагога;
- низькою змістовністю (багатоаспектність педагогічних явищ не дозволяє інформаційно повно дати їх подання у формі того чи іншого документа, педагогічних матеріалів тощо);
- обмеженістю видів її носіїв, на відміну, наприклад, від інформації про природні явища;
- основним призначенням руху і переробки інформації - забезпечення ефективності педагогічного процесу.

В змістовному плані інформація, що циркулює в рамках педагогічного процесу, має три складових компонента: предметний, що виражає основну педагогічну мету, рух предметного досвіду і досвіду творчої діяльності від педагога до учня (сукупність знань, умінь і навичок, що формуються); функціональний, який характеризує процес засвоєння інформації на предметному досвіді практичної діяльності, що вимагає додатково специфічних знань, умінь і навичок, які виражають досвід пізнання (мова, символи, навички роботи на комп'ютері тощо); комутаційний, що є регулятором освітнього процесу [11, с.43-47].

Реалізація інформаційного підходу передбачає оцінку цілого ряду характеристик в рамках досліджуваного процесу інформації. Ключовою з них виступає цінність інформації, яка визначається з точки зору її кількості і якості. Якість інформації визначається можливостями її переробки, значимістю для тієї мети, яку вона реалізує. Для кожної системи існує свій критерій і поріг цінності інформації. Інформація, що набагато перевищує можливості її переробки та осмислення сприймання її суб'єктом, стає для нього надлишковою, а тому менш цінною. Використання інформації педагогічно виправдано тільки в тому випадку, якщо вона виміряна, грамотно перероблена, проведена її оцінка

та дозування з урахуванням здібностей її засвоєння і взаємообміну усіма учасниками педагогічного процесу.

У дослідженні виокремлено принципи, які розкривають підходи до формування слухацької культури учнів підліткового віку засобами мультимедійних технологій, серед яких: принцип інформаційності навчання, принцип мультимедійної наочності та оптимізації мультимедійних засобів навчання, принцип поєднання методів музичного навчання та мультимедійних навчальних засобів, принцип творчого співробітництва вчителя музики з учнями та активізації музично-творчого самовираження учнів.

Принцип інформаційності навчання. Принцип інформаційності педагогічного процесу базується на наступній закономірності. Педагогічна система є відкритою і внаслідок цього педагогічний процес здійснюється тим результативніше, ніж ефективніше здійснюється пошук, передача, перетворення, розподіл, зберігання, використання інформації при її функціонуванні як всередині, так і при її передачі ззовні. На жаль, принцип інформаційності педагогічного процесу слабо досліджений, однак, якщо звернутися до спеціальної галузі наукового знання – «інформатики», яка вивчає закони і принципи пошуку, збору, зберігання, обробки, перетворення, розподілу і використання інформації, то вже зараз представляється можливим з урахуванням специфіки педагогічного процесу виділити, ряд його характеристик.

Інформацію, яка циркулює в рамках педагогічних систем, називається педагогічною інформацією. Її специфіка визначається рядом ознак:

- а) невисокою швидкістю передачі і перетворення, на відміну, наприклад, від технічної інформації;
- б) суб'єктивністю оцінки, яка проявляється у відсутності єдиних засобів її вимірювання;
- в) залежністю адекватності інтерпретації від кваліфікації педагога;
- г) низькою змістовністю (багатоаспектність педагогічних явищ не

дозволяє інформаційно повно викласти їх у формі того чи іншого документа, педагогічних матеріалів тощо);

д) обмеженістю видів її носіїв, на відміну, наприклад, від інформації про природні явища;

е) основним призначенням руху і переробки інформації – забезпечення ефективності педагогічного процесу.

За думкою В. Казакевич, в змістовному плані інформація, що циркулює в рамках педагогічного процесу, має три складових компонента:

1) предметний, що виражає основну педагогічну мету, рух предметного досвіду і досвіду творчої діяльності від педагога до учня (цей досвід традиційно визначається як сукупність формованих знань, умінь і навичок);

2) функціональний, що характеризує процес засвоєння інформації за предметним досвідом практичної діяльності, яка вимагає додатково специфічних знань, умінь і навичок, що виражають досвід пізнання (мова, символи, навички роботи на комп'ютері тощо);

3) комутаційний, що є регулятором навчального процесу [11, с.43-47].

Реалізація інформаційного підходу передбачає оцінку цілого ряду характеристик принципу інформаційності навчання. Ключовою з них виступає цінність інформації, яка визначається, як правило, з точки зору її кількості і якості.

Якість інформації для сприймача або передавальної системи визначається, перш за все, можливостями її переробки, значимістю для тієї мети, яку вона реалізує. Для кожної системи існує свій критерій і поріг цінності інформації. Інформація, яка набагато перевищує можливості її переробки та осмислення сприймаючим суб'єктом, стає для нього надлишковою, а тому менш цінною. Отже, якість інформації характеризується не тільки її відповідністю того, відображенням чого вона є. Прагматичний аспект оцінюється з точки зору досягнення поставленої споживачем мети. Чим істотніше наближення до мети, тим вище ціннісна характеристика інформації, що сприяє цьому процесу.

Переробка інформації пов'язана з її зміною, потреба в якій заснована на необхідності відбору корисної для даного процесу інформації. Однак будь-які зміни мають зберігати істотні характеристичні властивості: достовірність, систематизованість, повноту, точність, оперативність, економічність, лаконічність, корисність, цінність. Очевидно, що відсутність або недостатність прояви тієї чи іншої якості інформації негативно позначається на результатах будь-якої діяльності вчителя.

Принцип інформаційності навчання реалізується у використанні мультимедійних навчальних засобах на уроках музичного мистецтва.

Навчальна програма (НП) – це спеціальний навчальний посібник, який призначений для самостійної роботи учнів, містить пояснення, правила, зразки виконання завдань тощо. Програмами вони є, тому що складені з урахуванням п'яти принципів програмованого навчання: наявність мети навчальної роботи і алгоритму для її досягнення; поділ навчальної роботи на кроки, які пов'язані з відповідними дозами інформації, що забезпечують виконання кроку; при завершенні кожного кроку виконується самоперевірка та можливо коригуючий вплив; використання автоматичного пристрою; забезпечення індивідуалізації навчання. При складанні програми мають бути враховані психофізіологічні закономірності сприйняття інформації, створений позитивний емоційний фактор, викликаний інтересом до роботи і підтримуватися під час виконання всієї НП. Правильно побудована НП має забезпечувати: неприпустимість монотонності завдань, зміну діяльності по її рівням: впізнавання, відтворення, застосування; можливість успішної роботи з ОП учням з різним рівнем знань; облік чинника пам'яті (оперативної, короткочасної і довготривалої).

Електронний підручник (ЕП) – це сукупність інформаційних, графічних, методичних і програмних засобів автоматизованого навчання з конкретної шкільної дисципліни предмету, що забезпечує тренувальну навчальну діяльність і контроль рівня знань за умови здійснення інтерактивного зворотного зв'язку. Спочатку електронні підручники були розроблені для дистанційної освіти; зараз же вони використовуються в якості звичайного

підручника. Електронний підручник має бути універсальним – підходити для самоосвіти і для стаціонарного навчання, характеризуватися повнотою змісту, бути високо інформативним, талановито написаним і добре оформленим.

Контроль знань. Якісні програми для контролю знань мають: використовувати комп'ютерну графіку в інформаційних і контрольних кадрах; дозволяти оперативно змінювати зміст навчального курсу з допомогою меню; забезпечувати можливість зміни складності завдань; дозволяти учневі працювати в індивідуальному темпі; бути відкритими системами з можливістю їх модернізації.

Використання мережі Інтернет в освітніх цілях. Для успішного використання мережі Інтернет в освітніх цілях учні і вчителі мають вміти: працювати з будь-яким видом інформації, використовувати комп'ютерну телекомунікаційну технологію, проводити обробку даних за допомогою електронних таблиць, працювати з базами даних, користуватися принтер; самостійно використовувати отримані знання для вирішення пізнавальних завдань, які містяться в телекомунікаційному проекті; користуватися електронною поштою; завантажувати інформацію з мережі і навпаки; працювати в операційній системі, користуватися текстовими редакторами; входити в електронні конференції, розміщувати в них інформацію.

Internet-підручник почали застосовувати в звичайному навчанні, в дистанційному і в самостійному навчанні. Internet-підручник має якості комп'ютерного підручника і можливість поширення практично без носія.

Дистанційна освіта доповнює очну і заочну форми навчання. Система дистанційної освіти – це гнучка модульна технологія навчання, яка ґрунтується на використанні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій. Дистанційне навчання (ДН) застосовується в тих випадках, коли вчитель і учні розділені відстанню. В якості засобів навчання при ДН використовуються наступні технології: кейс-технології – технології, які засновані на складанні наборів (кейсів) текстових навчально-методичних матеріалів і розсилка цих матеріалів учням для самостійного вивчення; ТВ-технології – технології, які

базуються на використанні ефірних, кабельних і космічних систем телебачення.

Мережеві технології – технології, які засновані на використанні мережі Інтернет для забезпечення тих, хто навчається навчально-методичним матеріалом і інтерактивною взаємодією між учителем і учнями. [33].

Принцип мультимедійної наочності та оптимізації засобів мультимедіа. Серед тенденцій сучасного суспільства простежується одна, яку неможливо не помітити – це повсюдна комп'ютеризація та інформатизація багатьох областей людського життя, яка дозволяє підвищити ефективність діяльності людини, а також зробити цю діяльність різноманітніше.

Сучасні мультимедійні технології на уроці реалізують найважливіший педагогічний принцип – принцип наочності., що передбачає тісний зв'язок між логічним, теоретичним пізнанням і практикою. Саме зв'язок з реальним досвідом, з чуттєвим відчуттям і зумовило його провідне положення в педагогіці. Починаючи з епохи Античності і протягом багатьох століть в працях великих філософів, учених, письменників можна простежити застосування наочності. Однак теоретичне обґрунтування цей принцип знаходить лише в 17 столітті в працях Я.Коменського. Подальший розвиток цього принципу пов'язано з такими іменами видатних педагогів як Песталоцці, Ушинський та ін.

Досить широке застосування принцип наочності знайшов і в музичній педагогіці. Однак специфіка музичного мистецтва, що апелює, перш за все, до звукових образів, диктує вибір таких засобів навчання, які максимально використовували б звукову наочність. Найпростішим і універсальним засобом наочного впливу на музичних заняттях є показ педагога. Йому еквівалентні грамзапис, аудіозапис, відеозапис, філармонічний концерт видатного піаніста тощо. Залежно від педагогічної мети, вчитель може акцентувати увагу учня на ритмічному боці виконання, або на почутті цілого, або ж на емоційній наповненості твору, використовуючи при цьому різні форми наочності.

Що ж дає показ? По – перше, служить створенню реальної звукової

картини твору або його фрагмента, допомагає зрозуміти суть композиції. По-друге, показ створює як би еталонне звучання певної фрази, епізоду. По-третє, показ педагога впливає на учня зором, допомагаючи усвідомити сам процес виконання.

Отже, реальний показ є найважливішим засобом впливу. Втім, об'єкти, що представлені за допомогою мультимедійних технологій, є більш інформаційними, барвистими, дозволяють розглянути процеси різнобічно; близькість до знань реального життя робить ці знання більш зрозумілими. Крім того, інформаційно-комп'ютерні технології дозволяють зробити навчання проблемним, творчим, орієнтованим на дослідницьку активність.

Проблему наочності, в тому числі мультимедійну, розглядали Я. Коменський, Н. Клевцова, П. Храмцов, А. Фрідман та ін. Мультимедійна наочність передбачає сприйняття моделі досліджуваного об'єкта двома органами почуттів людини – зором і слухом. Така наочність за своїм впливом на свідомість людини межує з впливом творів мистецтва.

Важливими дидактичними властивостями мультимедійної наочності є інтегрований підхід у поданні інформації в різних формах (текст, звук, відео) та інтерактивна взаємодія з учнями, а також:

- максимальна індивідуалізація і адаптація процесу навчання;
- маніпулювання мультимедіа об'єктами (комбінування об'єктів для презентацій, редагування, класифікування, управління об'єктами);
- зберігання мультимедіа об'єктів на різних носіях, а також, в поєднанні з телекомунікаціями;
- ілюстрація і демонстрація явищ, що неможливо спостерігати в реальному часі.

Найпоширеним видом мультимедійної наочності є мультимедійна презентація, яка дозволяє задіяти різні канали сприйняття інформації учнів, в результаті чого забезпечується більш повне уявлення образу або поняття, засвоєння структурних зв'язків між досліджуваними об'єктами, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу [3].

Отже, головною ознакою мультимедійної наочності є інтеграція різних видів інформації, які впливають на кілька органів почуттів, викликаючи емоційну реакцію учня, що позитивно впливає на ефективність навчання. Властивість інтерактивності, тобто можливість управляти процесом подання інформації залучає учня в активний процес, стимулює пізнавальну діяльність, сприяє підтримці стійкої мотивації до пізнання.

Поєднання мультимедійних навчальних засобів дозволяє уникнути швидкої стомлюваності учнів за рахунок використання різних способів пред'явлення інформації і різних видів діяльності. Чим різноманітніші чуттєві сприйняття навчального матеріалу, тим краще він засвоюється.

Найбільш ефективно засвоєння навчального матеріалу може бути досягнуто тоді, коли інформація дається в трьох видах (або їх поєднанні): конкретно-образному, схемно-модельному і знаковому (словесному). Умови для такого подання матеріалу створюються при оптимізації засобів навчання.

В основі оптимізації засобів навчання лежить взаємодія різних психічних процесів, психологічні закономірності відчуття, сприйняття і переробки інформації, відповідність характеру засобів навчання поставленої педагогічної задачі, зв'язок застосовуваних засобів навчання з практикою і життєвим досвідом учнів.

Готуючись до уроку, учитель завчасно може створювати по кожній темі дидактичні засоби, що представляють собою комплекс засобів, який оптимально поєднує їх дидактичні можливості. Застосування засобів можна назвати оптимальним, якщо їх дидактично і методично обґрунтована сукупність спрямована на вирішення конкретних освітніх завдань.

Вибір засобів для створення комплексів обумовлений:

- 1) особливістю навчального процесу;
- 2) особливістю методики навчання;
- 3) кількістю необхідного часу.

Мультимедійні засоби мають великі переваги для роботи з інформацією: зберігання великого об'єму інформації на одному носії, зручне переміщення по

інформаційному тексту за допомогою системи посилань, супровід інформації аудіо і відео-фрагментами, робота з кожним з цих фрагментів (зупинка кадру, збільшення цікавить фрагмента), розширення можливостей модельного експерименту тощо.

Вхідні в комплекс мультимедійних засобів частини мають бути взаємопов'язані і взаємозумовлені. Наприклад, потенціал старих навчальних фільмів ефективніше використовувати, перевівши їх в цифровий формат і показуючи за допомогою комп'ютера і мультимедіапроектора, оскільки в цьому випадку є можливість продемонструвати окремі фрагменти і кадри, акцентуючи увагу на особливостях явищ і характеристиках досліджуваних об'єктів. При наявності інтерактивної дошки з'являється можливість виділення, збільшення і динамічної роботи з окремими частинами кадру фільму.

Оптимальне застосування засобів навчання має відповідати,:

- дидактичним принципам;
- цілям і завданням ;
- темі;
- психо-фізіологічним можливостям даної вікової групи школярів та рівню їх підготовленості;
- середовищним та іншим умовам, запланованому часу проведення.

Вчитель музичного мистецтва має бути обізнаним у цьому широкому інформаційному колі: вміти відбирати їх у відповідності до навчальної програми, аналізувати вміст інформації, враховувати вимоги щодо їх висування.

Принцип поєднання музичних методів навчання і мультимедійних навчальних засобів. З появою мультимедійних технологій методика музичного навчання в школі отримала можливість розвиватися на принципово новій основі, надавши вчителям музичного мистецтва можливість використання мультимедіа не тільки як засіб навчання, але і в якості об'єкта вивчення.

Використання мультимедійних технологій (інтерактивної дошки,

презентацій, електронних і цифрових освітніх ресурсів тощо) на уроці музичного мистецтва не може замінити всі існуючі методи музичного навчання, але може активно залучити до творчості більшу кількість школярів. Зараз, коли музиці, як шкільному предмету приділяється недостатньо уваги, використання мультимедійних технологій може стати перехідним моментом в розробці нової методики музичної освіти школярів, в якій активно вводяться творчі інтерактивні завдання та художні проекти.

Мультимедійні технології на сучасному етапі стають найважливішим компонентом інформатизації музичної освіти, розкривають великі можливості для використання на уроках музики і в позаурочній діяльності мультимедійних енциклопедій, електронних посібників і книг, музично-комп'ютерних програм, що допомагає розширити музичний кругозір учнів, сприяє інтелектуальному, емоційному та творчому розвитку кожного учня.

Традиційне музичне навчання є переважно теоретичним. Класно-урочна форма навчання поволі, непомітно підштовхує кожного педагога окремо і всю систему освіти в цілому до посилення теоретичної сторони навчання на шкоду практичної. Справді, будь-якого педагогу викладати теоретичні знання і вимагати від учнів відтворення цього викладу значно легше, ніж організовувати практичну роботу учнів. Якщо ж вести навчання за допомогою комп'ютера, воно набуває практичний ухил: діалоговий характер роботи з комп'ютером, його обчислювальні можливості привертають до навчання в формі вирішення завдань (і до того ж завдань практичної спрямованості). Важливою умовою успішного навчання є інтерес учнів і досліджуваного предмета, ходу навчання і його результату. Цей інтерес пов'язаний з безліччю факторів: змістом досліджуваного предмета, рівнем його складності, організацією процесу навчання, системою заохочень і покарань, що застосовується учителем, особистісними якостями самого вчителя (його майстерністю і інтересом до предмету), системою цінностей учня, його найближчого оточення, батьків, взаємовідносинами в класному колективі.

Використання мультимедійних технологій в процесі загальної музичної

освіти характеризується тим, що:

- дозволяє створити однорідну інтерактивну навчальну середу;
- має на увазі занурення учнів в сферу навчання, організовуючи для студента самостійний пошук інформації та її творче осмислення в постійно мінливих умовах;
- забезпечує індивідуалізований підхід, враховуючи особливості студентів (на основі рівневої диференціації навчального процесу) [22].

Незважаючи на зростаючі масштаби інтеграції електронних ресурсів в усі сфери життєдіяльності суспільства, в системі загальної музичної освіти відсутня єдина дидактична платформа послідовної розробки та апробації мультимедійних методів навчання.

Стосовно проблеми розробки і використання навчально-мультимедійних засобів з позиції дидактичних принципів сформульовані основні методичні положення їх використання, а саме:

- 1) індивідуалізація процесу навчання (можливість диференційованого вивчення матеріалу);
- 2) здійснення діагностики результатів навчальної діяльності;
- 3) організація самоконтролю;
- 4) комп'ютерна візуалізація навчальної інформації;
- 5) моделювання та імітація досліджуваних або досліджуваних об'єктів, процесів і явищ;
- 6) використання інформаційних баз даних і забезпечення доступу до мережевих ресурсів;
- 7) посилення мотивації навчання;
- 8) розвиток певного виду мислення (наприклад наочно-образного, теоретичного) тощо [22, с. 12].

Отже, дидактичне і методичне призначення певного типу програмного засобу відображає мету її використання в процесі навчання, а також можливості, що сприяють переходу освіти на якісно вищий рівень.

При дослідженні дидактичного потенціалу мультимедійних засобів

навчального призначення, орієнтованих на систему загальної музичної освіти, було встановлено, що вони дозволяють реалізувати принцип наочності на якісно новому рівні шляхом забезпечення єдності конкретного і абстрактного, понятійного і наочного, логічного і емоційного в процесі навчання, припускають індивідуалізацію навчального процесу, сприяючи адаптації змісту та процесу навчання до рівневої диференціації, що дозволяє кожному вибудовувати свій шлях пізнання, збільшують швидкість засвоєння навчальної інформації, розвивають здібності до творчого втілення ідей і образів, забезпечують єдність формування знань, умінь і навичок.

При вирішенні питання аналітичного відбору навчально-мультимедійних програм слід звернути увагу на два положення:

- розумні пропорції між словесними та наочними засобами;
- комплексне сприйняття навчального матеріалу, в якому задіяно кілька

органів почуттів.

Використання мультимедійних засобів навчального призначення в музичній освіті спрямовано на підвищення продуктивності педагогічного процесу з урахуванням індивідуальних особливостей школярів. Адаптивність навчально-мультимедійних засобів має сприяти зменшенню інформаційного перевантаження, яка є невід'ємною частиною навчально-музичної діяльності підлітків.

Отже, засвоєння постійно зростаючого обсягу знань в сучасних умовах комп'ютеризації загальної музичної освіти передбачає спрямованість навчального процесу на розвиток умінь і навичок роботи з електронними ресурсами. Інтеграція мультимедійних засобів навчального призначення обумовлює нові методи навчання, засновані на активних, самостійних формах придбання знань і роботі з інформацією. Виникає необхідність створення мультимедійних додатків, які об'єднують різні знання про об'єкти вивчення і вказують на більш ефективні шляхи їх отримання. Високий ступінь інтерактивності мультимедійних засобів сприяє формуванню готовності до здійснення інноваційних проектів в процесі навчально-музичної діяльності

школярів.

Принцип творчого співробітництва вчителя музики з учнями та активізації музично-творчого самовираження школярів. В контексті гуманістичних ідей головним завданням музичної освіти є виховання творчої особистості, здатної за допомогою музики реалізувати свій потенціал. Провідним організатором творчого співробітництва залишається вчитель, що володіє певним рівнем професійної майстерності. Творче співробітництво можна розглядати в якості практичного механізму гуманізації музичної освіти, оскільки воно дозволяє встановити «суб'єкт-суб'єктні» стосунки між педагогом і учнями і сприяє розкриттю творчого потенціалу всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз теорії і практики організації музичного середовища свідчить про те, що останнім часом склалися суперечності між необхідністю привнесення в музично-освітній процес сучасних мультимедійних технологій, і переважно традиційними способами і формами, що впливають на ефективність музичних занять; зміненими вимогами до рівня педагогічної майстерності вчителів і відсутністю визначеності до системи їх професійних знань, умінь, а також особистісних якостей, якими вони мають володіти для успішної практичної реалізації технології співробітництва в освітньому процесі.

У контексті гуманістичних ідей головним завданням музичної освіти є виховання творчої особистості з розвиненим музичним смаком, здатної за допомогою музики реалізувати свій потенціал. Сприяти вирішенню даної задачі має спеціальним чином організована музична діяльність.

В. Ражніков виділив три основних принципа нової музичної педагогіки, в основі яких представлені провідні ідеї гуманізації музичної освіти:

- орієнтація на особистість учня і його музичний розвиток;
- постійний саморозвиток вчителя, оскільки тільки розвинута особистість може сприяти розвитку учнів;
- зміст освіти в сфері мистецтва має спиратися не на освоєння інформаційно-знакових елементів творів мистецтва, а на виховання особливого способу ставлення до них, до світу, інших людей, до самого себе [21].

Особистість людини одночасно представлена як суб'єктом, так і об'єктом для соціальної структури. Так що в ході адаптації індивіда в соціумі і його певних групах, вельми важливу роль грає його цілеспрямованість, внутрішні напрямки діяльності, переконання і мотиви. Як правило, саме цілеспрямована особистість, яка спрямовує свою діяльність на благо реалізації своїх можливостей і потенціалу, досягає найбільшого успіху. У той же час індивід, який завжди йде за течією, рідко коли досягає особистої мети.

Технічно процес реалізації особистості являє собою таку спрямованість діяльності індивіда, яка дозволить максимально задіяти об'єктивні умови навколишнього середовища і соціуму, а також його суб'єктивні можливості, потенціал і таланти, з метою втілення в реальність будь-яких особистісних стратегічних планів. Коли мова йде про самореалізацію, мається на увазі тільки довгострокова перспектива, а не одноразове досягнення на поточний період часу. Творчий процес – це заняття, яке вважається невід'ємним для будь-якого індивіда, оскільки воно є еволюційно утвореним механізмом прояву суб'єктивних можливостей людини. При цьому оволодіння особистістю суттю творчості в повній мірі – це базовий критерій, який визначає також і її духовний розвиток.

Чому так важлива саме творча реалізація? Справа в тому, що творчість будь-якого індивіда безпосередньо пов'язане з його вмінням реалізувати свій потенціал і талант в цілому, що відбивається на його успішності у всіх інших життєвих сферах. Фахівці відзначають, що найбільшою мірою розкриття можливостей суб'єкта відбувається тоді, коли він робить соціально корисну і потрібну діяльність. При цьому, проте, відбувається порівняння не тільки з зовнішніми мотивами, але також і внутрішніми уявленнями про цю діяльність самого індивіда.

Тип діяльності має відповідати інтересам людини, саме тоді вона перетворюється в самореалізацію. Особиста мотивація є невід'ємним фактором. Саме виходячи з цього, ми можемо стверджувати факт того, що творчий процес сам по собі спочатку є процесом самореалізації.

Практичний досвід використання мультимедійних навчальних засобів у формуванні слухацької культури підлітків дозволив сформулювати педагогічні умови, створення та дотримання яких забезпечує ефективність педагогічного процесу.

Педагогічні умови – один із важливих компонентів будь-якої педагогічної системи. Поняття “умови” у тлумачному словнику української мови визначається як певні сприятливі обставини, чинники, правила, що існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності та забезпечують нормальну роботу чого-небудь [4]. Автор українського педагогічного словника С. Гончаренко вбачає в педагогічних умовах сукупність заходів (об’єктивних можливостей) педагогічного процесу [8].

Під педагогічними умовами використання мультимедійних навчальних засобів у формуванні слухацької культури підлітків ми розуміємо сукупність продуктивних чинників, тобто такі спеціально створені умови, які необхідні й достатні для забезпечення продуктивності перебігу освітнього процесу та досягнення визначеної мети – формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій:

1. Вдосконалення традиційних та впровадження інноваційних методів навчання з використанням мультимедійних навчальних засобів.

Формування слухацької культури підлітків відбувається на основі органічного поєднання традиційних методів навчання музики і нових методів, які є наслідком інформатизації музичної освіти у загальноосвітній школі. Целью традиційного навчання є передача учням та засвоєння ними якомога більшого обсягу знань. Викладач транслює вже осмислену і диференційовану їм самим інформацію, визначає компетенції, які необхідно, з його точки зору, сформувати в учнів, а завдання учнів - якомога більш повно і точно відтворити отримані в процесі такого навчання знання, що носять енциклопедичний характер і, що представляють собою певний обсяг інформації з предмету, який у свідомості того, хто навчається існує у вигляді тематичних блоків, не завжди мають смислові зв'язки. В результаті виникає проблема неможливості

пов'язати зміст предмета зі знаннями учнів в інших навчальних дисциплінах, тобто проблема відсутності міжпредметних зв'язків, що розглядаються в навчанні як дидактичний принцип і як умову, захоплюючи цілі і завдання, зміст, методи, засоби і форми навчання різних навчальних предмеїв.

У контексті інтерактивного навчання знання набувають інші форми. З одного боку, вони представляють собою певну інформацію про навколишній світ, а з іншого боку, особливістю цієї інформації є те, що навчаються отримують її не у вигляді вже готової системи від викладача, а в процесі власної активної діяльності під керівництвом викладача, що створює умови для їх діяльності. Отже, метою інтерактивного навчання є створення умов, що дозволяють відкривати, здобувати і конструювати знання самими учнями.

Це дозволило розглянути питання організації інтерактивного навчання, зокрема, інтерес проявлявся до використання мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва, що про відміну від традиційних моделей навчання, а саме пасивної, коли учень виступає в ролі «об'єкта» навчання (слухає і дивиться) і активної, коли школяр виступає «суб'єктом» навчання (самостійна робота, творчі завдання). В той же час традиційні методи музичного навчання поступово модифікуються, набувають нових специфічних рис. Упровадження в музичне навчання школярів мультимедійних засобів вимагає залучення дистанційних та вдосконалення традиційних методів й самонавчання.

Введення електронних підручників і посібників активізує методи самонавчання школярів за допомогою взаємодії з освітніми ресурсами при мінімальній участі вчителя музики (мультимедійні освітні ресурси школярі отримують через Інтернет-мережі або електронні носії): робота з підручниками стає значно цікавішою завдяки використаному в них мультимедійному контенту, а поєднання зорових і слухових вражень позитивно впливає на розвиток певних видів мислення і розумову діяльність.

Збільшується значення індивідуальних методів навчання (учень – вчитель, навчання oneopone), які не обмежуються традиційним уроком музичного

мистецтва, а набувають нових форм і можуть відбуватися через телефон, голосову або електронну пошту тощо.

Оновлюються форми реалізації пояснювально-ілюстративного (інформаційно-рецептивного) методу: вчитель музики організує сприймання художньо-музичних відомостей з використанням мультимедійних навчальних засобів, учні сприймають їх у різних формах (як “слухачі”, “глядачі”, “читачі”), осмислюють і запам’ятовують. Для підсилення емоційного впливу, звернення уваги школярів на ключові поняття музичного мистецтва, ілюстрації теоретичних положень щодо художньо-естетичних напрямків музичного мистецтва, компонентів музичного стилю того чи іншого композитора використовуються мультимедійні презентації і слайд-шоу, які вміщують різноманітний відео-, аудіо-, графічний контент, фотоматеріали, репродукції творів образотворчого мистецтва тощо.

Результативними у формуванні слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій виявляються загальнодидактичні наочно-демонстраційні та проблемно-пошукові методи, адаптовані до умов навчання з використанням мультимедійних навчальних засобів. Мультимедійні підручники і посібники, інформаційно-довідкові засоби надають можливість вводити на уроках *методи художньої демонстрації та художнього ілюстрування* – знайомство з еталонними зразками музичного виконавства для занурення у творчість композиторів та виконавців або ілюстрування теоретичних положень.

Використання мультимедійних навчальних засобів (електронних енциклопедій, віртуальних екскурсій, інших інформаційно-довідкових засобів, авторських підручників і посібників, електронних навчально-методичних комплексів) призводить до нових форм *проблемно-пошукового методу*:

- постановка проблемних запитань на уроках музики (відповідь на запитання можлива за умов звернення до мультимедійного контенту навчальних засобів);
- впровадження нових форм самостійної роботи, зокрема введення

творчих завдань й контроль їх виконання (створення аналітичних етюдів із застосуванням аналізу-інтерпретації; розробка мультимедійних презентацій музичних творів за власним сценарієм із залученням Інтернет-ресурсів та інших інформаційних джерел; творчі портрети композиторів з використанням засобів мультимедіа; розробка мультимедійних презентацій до уроків музики та інтегрованого курсу “Музичне мистецтво” у школі).

Методи синхронічного та діяхронічного аналізу творів, що належать до евристичних методів музичного навчання, також набувають поглиблення завдяки залученню мультимедійного контенту нових навчальних засобів: пошук мистецьких аналогій і міжхудожніх асоціацій, усвідомлення мистецьких прийомів художнього узагальнення стає більш продуктивним, що сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів у процесі усвідомлення й інтерпретації художніх образів музики.

Використання мультимедійних технологій удосконалює й такий традиційний вид музичної діяльності, як *контроль і оцінювання* набутих підлітками музичних знань і умінь. Це пов'язано передусім із залученням технологій комп'ютерного тестування на основі існуючих програмних оболонок (Конструктор тестів 3.3, My Test X, Uni Test System, АСТ-Тест та ін.), що дозволяють використовувати мультимедійний контент, створювати мультимедійні тестові завдання й проводити якісний тестовий контроль музичних знань і умінь. Мультимедійні технології, відповідне програмне забезпечення, ресурси мережі Інтернет активно використовуються й у проведенні музичних вікторин, які наразі набувають вигляду online чи offline тестування.

Ефективність використання мультимедійних технологій у слухацькій діяльності школярів (на уроках музичного мистецтва, у процесі самопідготовки тощо) забезпечується органічним поєднанням репродуктивних і продуктивних методів музичного навчання. Відзначимо підвищення значущості продуктивних методів (проблемно-пошукових, методу творчих завдань). Проблемне навчання трактують багатоаспектно: як принцип навчання, як новий тип процесу, як

метод навчання.

Проблемно-пошукові методи створення проблемних ситуацій, розв'язання проблемних завдань, а також метод створення історико-культурного контексту з використанням мультимедійних навчальних засобів більш характерні для теоретичних дисциплін (історії музичного мистецтва, теорії і методики музичного виховання, методики вивчення предметів освітньої галузі “Мистецтво” тощо). Репродуктивні методи навчання (подання знань у “готовому вигляді”, виконання завдань за зразком) – уроки музики, на яких учитель музики пропонує викладення теоретичного матеріалу, повідомляє певні історичні й теоретичні факти та відомості, а школяри фіксують матеріал у вигляді стислих конспектів; виконання музично-практичних завдань за зразком; відпрацювання музично-слухових навичок у репродуктивних вправах – також збагачуються мультимедійними навчальними засобами. Педагогічна умова, визначена як поєднання репродуктивних і продуктивних методів музичного навчання із залученням засобів мультимедіа за умови забезпечення пріоритету практичної діяльності з використанням МНЗ, спрямовує на поглиблення музичних знань підлітків, забезпечує усвідомлення взаємозв'язку емоційного та раціонального у слухацькій музичній діяльності, сприяє свідомому сприйняттю музичних творів, підсилює інтерес до навчання, спонукає до активізації творчих проявів у музичній діяльності.

2. Педагогічний супровід процесу оволодіння учнями знань, умінь і навичок роботи з мультимедійними навчальними засобами. У сучасній науковій літературі поняття “педагогічний супровід” висвітлюється як “метод, що забезпечує створення умов прийняття суб'єктом оптимальних рішень у різних ситуаціях життєвого вибору. При цьому суб'єкт визначається і як людина, що розвивається, і як система, котра розвивається” [12, с. 78].

Під педагогічним супроводом розуміється така навчально-виховна взаємодія, у ході якої учень діє за заздалегідь відомими нормами, а педагог створює умови для ефективного здійснення цієї дії, тобто супровід усвідомлюється як допомога суб'єкту.

Педагогічний супровід студента забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом освітньої діяльності оптимальних рішень в різних ситуаціях освітньо-професійного вибору, що дозволяє розглядати його як оптимальну умову сприяння розвитку суб'єктної позиції студента, збагачення його діяльності в освітньому процесі. Провідними теоретичними ідеями педагогічного супроводу підтримки є наступні:

- розгляд процесу освіти як процесу, заснованого на принципах внутрішньої свободи, творчості, гуманізму взаємин;
- ставлення до школяра як до суб'єкта вільного вибору і діяльності;
- надання учневі можливості усвідомленого особистісного вибору позиції, цілей і засобів їх досягнення;
- надання педагогічної допомоги підлітку в ситуаціях утруднення в осмисленні особистісної системи цінностей і прийняття рішень (за О. Газманом).

Отже, педагогічний супровід розуміємо як цілісну, системно організовану педагогом діяльність учня-підлітка, у процесі якої створюються соціальнопсихологічні та педагогічні умови успішного навчання і розвитку кожного школяра в освітньому середовищі загальноосвітнього закладу, що ґрунтується на взаємодії того, хто супроводжує, і того, кого супроводжують.

Організація педагогічної допомоги на етапі прийняття та реалізації учнем рішення задачі особливо складна, оскільки з одного боку цей етап є самостійною, автономною діяльністю суб'єкта, а з іншого боку в цей же час суб'єкт ще тільки вчиться вирішувати поставлені завдання. Тому, функція педагогічного супроводу реалізується через організацію консультаційної допомоги, що дозволяє підлітку оцінити отримані результати. Стратегія педагогічного супроводу складається з наступних етапів:

- етапу пізнання і усвідомлення власного Я, власних можливостей і здібностей в навчально-музичній діяльності;
- етапу визначення особистісних смислів освіти в цілому, значущості окремих елементів освітнього процесу;

- етапу вибору адекватного наявним цінностям і цілям вирішення освітнього завдання;

- етапу реалізації обраного рішення і оцінки його ефективності.

Ці положення визначили вимоги до провідного засобу реалізації супроводження:

- наочне моделювання освітньої діяльності в узагальненому освітньому маршруті;

- виділення взаємозв'язків і взаємозалежностей у вирішенні завдань освітньої діяльності;

- забезпечення можливості накопичення досвіду вирішення завдань, сприяння в освоєнні алгоритму їх вирішення в умовах індивідуального стилю діяльності;

- організація індивідуальних форм самостійної діяльності учня, що призводять до проектування і реалізації індивідуального освітнього маршруту [12].

Поняттю «індивідуальність» надають різні значення: у вузькому сенсі індивідуальністю називають самотутню творчу особистість, здатну створювати нові художні цінності; в широкому сенсі індивідуальність – це неповторний набір якостей і властивостей кожної окремої особистості. З точки зору психології індивідуальність – це сукупність одиничних, неповторних ознак, що виявляються: в особливостях темпераменту; в специфіці перцептивних процесів; в структурі і ступені вираженості різних здібностей; в характерологічних якостях і властивостях, притаманних тієї чи іншої людини.

Важливо, щоб учні підліткового віку засвоїли необхідний обсяг теоретичних знань у галузі інформаційно-комунікаційних, зокрема мультимедійних технологій: знання про інформацію, інформаційні процеси та технології, про використання мультимедіа у навчально-музичній діяльності. Педагогічний супровід є умовою успішного засвоєння школярами мультимедійних технологій, опанування навичок роботи з мультимедійними навчальними засобами. Цей процес має характеризуватися динамічністю,

імпровізаційністю, зіткненням суджень і вражень, виникненням прогнозованих і нестандартних ситуацій, пошуком шляхів їх вирішення.

Педагогічний супровід полягає в оптимальному застосуванні вчителем педагогічних впливів; застосуванні форм і методів музичної діяльності з використанням засобів мультимедіа, які б дозволяли учням творчо самореалізовуватися; у знайденні підходів до розкриття творчої індивідуальності кожного учня; у прогнозуванні результатів і здійсненні контролю за ними. А також – в цілеспрямованому заохоченні, стимулюванні та підтримці творчої діяльності школярів із використання існуючої мультимедійної продукції, бо перспективи творчої самореалізації підлітків за умов використання МНЗ значно розширюються у порівнянні з традиційним навчанням.

Ефективність педагогічного керування процесом засвоєння учнями мультимедійних технологій, опанування навичок роботи з МНЗ перебуває у прямій залежності від раціонального залучення вчителем мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва, до класифікації їх змісту й визначення ефективних шляхів використання з урахуванням настанов, мотивів, потреб, ціннісних орієнтацій, музично-творчого досвіду підлітків.

3. Використання елементів дистанційного навчання. Це метод організації процесу навчання, що дозволяє за допомогою сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій здійснювати навчання на відстані без прямого контакту між вчителем і учнем. Суть технології дистанційного навчання в тому, що навчання і контроль за засвоєнням матеріалу здійснюється за допомогою комп'ютерної мережі Інтернет, а саме технологій on-line і off-line. Дистанційне навчання характеризується наступними принципами:

- принцип гуманізації. Навчання не обмежена жорсткими рамками часу. Учень розробляє свою технологію навчання, вибираючи навчальний заклад і різні дисципліни для вивчення, може поєднувати навчання з іншими видами діяльності;

- принцип інтерактивності. За допомогою інформаційних технологій спілкуватися можуть не тільки учні з учителями, а й учні між собою;
- принцип стартових знань. Для навчання за допомогою системи дистанційної освіти (СДО) необхідна наявність апаратно-технічного забезпечення і деякий набір навичок роботи в мережі і з комп'ютерними технологіями;
- принцип індивідуалізації. Для його забезпечення проводять вхідний і поточний контроль, який дозволяє скласти індивідуальний план навчання, при необхідності провести допідготовку учня з метою заповнення відсутніх початкових знань і вмінь, які дозволяють успішно навчатися в СДО;
- принцип ідентифікації. Необхідність контролю самостійності навчання. Контроль самостійності може бути досягнутий за допомогою очного контакту або різних технічних засобів (наприклад, відеоконференцз'язок);
- принцип регламентного навчання. Наявність жорсткого контролю і планування навчання, особливо для початківців;
- принцип педагогічної доцільності застосування засобів нових інформаційних технологій [33].

Музичне навчання школярів припускає лише елементи дистанційної освіти, оскільки специфіка загальної музичної освіти вимагає обов'язкового особистісного спілкування вчителя з учнями. Дистанційно можна викладати лише матеріал теоретичної спрямованості, зокрема, коли практично всі форми роботи можна повноцінно засвоїти, спілкуючись із викладачем на відстані:

- матеріал подається у вигляді схем, таблиць, текстів з розгалуженою системою гіперпосилань до глосарію, іменного покажчика, ілюстрацій, музичних прикладів;
- уроки музичного мистецтва замінюються виконанням завдань репродуктивного і творчого характеру (складання схем, таблиць розвитку музичних жанрів, життя і творчості композиторів, сценаріїв позакласних музично-виховних заходів із використанням матеріалів інформаційно-довідкових мультимедійних засобів, електронних підручників і посібників,

мережі Інтернет; створення презентацій до уроків музики, візуалізацій музичних творів тощо;

- слухання музики відбувається дистанційно: учні-підлітки отримують назви музичних творів, слухають їх й виконують online вікторини;
- підсумковий контроль відбувається переважно у формі online тестування.

Реєалізація педагогічної умови, яка передбачає використання елементів дистанційного навчання, відбувається на основі збільшення значущості самостійної роботи: саморозвиток та самовдосконалення підлітків здійснюватиметься при активному використанні мультимедійних навчальних засобів.

4. Забезпечення матеріально-технічної бази освітнього процесу засобами мультимедіа. Підтримка і розвиток матеріально-технічної бази загальноосвітнього закладу засобами мультимедіа – є однією з умов для успішного здійснення освітнього процесу.

Для забезпечення успішного опанування школярами мультимедійних технологій у процесі формування слухацької культури, набуття навичок роботи з мультимедійними навчальними засобами, слід добиватися, щоб підлітки усвідомлювали необхідність забезпечення обладнанням, а саме: потужним комп'ютером, який матиме багатоядерний процесор, що працює з багатопотоковими додатками, 2–4 Гб. оперативною пам'яттю і більше; звуковою картою; MIDI-клавіатурою; акустичною системою з широким частотним діапазоном; студійним мікрофоном, підключення до мережі Інтернет тощо.

Комп'ютер має бути захищений програмою-антивірусом (Avastі, Dr.Web, NOD32, Касперський). Перегляд відеофайлів та прослуховування музики вимагає наявності програвача: Windows Media Player, KMPlayer – відео; Win Amp або Aimp – прослуховування музики); кодек для програвання аудіо та відтворення відео, наприклад, K-Lite Codec Pack.

Мультимедійні технології вимагають щоденного користування мережею Інтернет, для чого необхідно обрати браузер, наприклад, Google, Chrome,

Mozilla, Opera тощо.

Щоб скачувати музику та відео з Інтернету, підлітку необхідна програма Zona і MediaGet; для розпакування та архівування файлів – програма-архіватор, 7-zip, WinRAR та ін.

Отже, забезпечення матеріально-технічної бази освітнього процесу є першочерговою умовою і запорукою успішності рішення проблеми формування слухацької культури підлітків зусобами мультимедійних технологій.

2.1. Моделювання процесу музичного навчання підлітків

Аналіз наукової літератури свідчить, що велике значення для підвищення якості музичного навчання учнів підліткового віку має створення організаційно - методичної моделі, орієнтування на яку дозволить модернізувати освітній процес, методики, форми і методи навчання.

Метод моделювання дає можливість об'єднати емпіричне і теоретичне в педагогічному дослідженні – поєднувати в ході вивчення педагогічного об'єкта експеримент, побудову логічних конструкцій і наукових абстракцій.

Модель – це штучно створений об'єкт у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, будучи подібний досліджуваного об'єкта, відображає і відтворює в більш простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відносини між елементами цього об'єкта. Наочні моделі допомагають візуально уявити об'єкти і процеси, недоступні для безпосереднього сприйняття. Моделювання є методом наукового та філософського пізнання педагогічних процесів, під час якого створюється модель, за допомогою якої зображають і вивчаються відповідні явища [27].

У філософській літературі пропонуються різні трактування терміну «модель». «Модель» – організована в думках система, що здатна відображати і заміщувати об'єкт дослідження, вивчаючи яку можна отримати нову

інформацію про об'єкт, що зображується» [27, с. 89]. Отже, модель допомагає створити конкретний образ досліджуваного об'єкта, у якому віддзеркалюються реальні, передбачувані властивості, або інший об'єкт, який реально існує поряд з досліджуваним і подібний до нього за визначеними властивостями або структурними особливостями. Моделі характеризуються прямими і зворотними зв'язками, що забезпечує узгодженість всіх їх складових.

Модель – від латинського "modus, modulus", що означає «міра, образ, спосіб». Її первинне значення було пов'язане з будівельним мистецтвом і майже у всіх європейських мовах воно вживалося для позначення зразка або речі, подібної до іншої.

У сучасній науці відбувся відхід від первісного розуміння моделі як способу, зразка, прототипу, аналогії. Більш глибоке тлумачення слова «модель» передбачає, що основна увага приділяється моделюванню прихованих внутрішніх властивостей об'єкта, тобто розглядається здатність моделі відображати, відтворювати і тим самим заміщати об'єкт вивчення суттєвою ознакою моделі. Подібні моделі існують лише в описі і, як правило, не потребують виготовленні їх у вигляді тих чи інших фізично відчутних об'єктів.

Моделювання будь-якого об'єкта, явища, процесу в подібному сенсі це фіксація того чи іншого рівня пізнання цього об'єкта, що дозволяє описувати його будову і функціонування, а також з деяким ступенем наближення описати його поведінку. Такого роду моделі – моделі інформаційні: мова йде про інформацію про даний об'єкт, наявною в нашому розпорядженні.

Не всяке зображення можна назвати моделлю, а лише таке, яке, з одного боку, фіксує саме загальне ставлення деякої системи, з іншого – забезпечує його подальше вивчення. Подібність між об'єктами по випадковим (несуттєвим) ознакам не може вважатися моделлю.

Моделювання як створення моделі – лише частина процесу пізнання або процесу дослідження. Створена модель має бути зафіксована будь-яким способом. При цьому треба мати на увазі, що зафіксована тим чи іншим способом інформаційна модель не здатна дати більшого числа висновків про

поведінку змодельованого об'єкта, ніж ті висновки, які були закладені в неї з самого початку, тобто вона статична. Для переходу до динамічного моделювання, динамічної моделі необхідно вжити ряд маніпуляцій, інтелектуальних дій з цією моделлю, перетворити закладену в неї інформацію. В цьому і полягає справжнє моделювання, яке власне і є методом наукового пізнання.

Одна з класифікацій ґрунтується на відмінностях у способі відображення об'єкта. Моделі, отже, можуть бути: матеріальні (речові, реальні) і уявні (ідеальні, уявні). Перша група моделей – це макети, муляжі (просторово-подібні), а також фізично і математично подібні об'єкти. З ними можливі модельні реальні експерименти, вони існують об'єктивно. Педагогічні моделі головним чином відносяться до другої групи.

Ця група моделей представлена всілякими уявними утвореннями, які будуються за певними правилами і законами виходячи з міркувань, продиктованими досліджуваними об'єктами і спостерігаються фактами. Вони набувають матеріальну форму і виражаються у вигляді креслення, схеми, малюнка. Всі перетворення з такою моделлю, на відміну від моделей першої групи – матеріальних, здійснюються дослідником в його свідомості. Вони – основа і компонент уявного експериментування.

Як будь-яке складне поняття, моделі передбачають багатовимірну класифікацію. Так, розрізняють моделі стохастичні і однозначно детерміновані; дискретні і безперервні; прості і складні; схематичні і детальні. Виходячи з цільової спрямованості створюваної моделі і з характеру тієї сторони об'єкту, яка піддається моделюванню, вони поділяються на структурні і функціональні. У першому випадку вивчається структура об'єкта, у другому – його поведінка (функціонування в ньому процесів, що протікають). Зрозуміло, що розрізнення структурного і функціонального моделювання набуває чіткий сенс в педагогічній науці.

Модель будь-якого виду може вважатися вдалою тільки при дотриманні двох умов:

1) якщо вона демонструє поведінку, подібну поведінці оригіналу, виконує аналогічні функції;

2) якщо на основі вивчення поведінки і структури цієї моделі можна виявити нові особливості або властивості оригіналу, що не містяться в явному вигляді в вихідному фактичному матеріалі.

Моделювання значно розширює можливості будь-якого дослідження, так як дає можливість вивчати процеси і явища на моделях з подальшим перенесенням результатів дослідження на прототип. Отже, моделювання полягає в тому, щоб відтворити характеристики деякого об'єкта на іншому, спеціально створеному для вивчення, який і називається моделлю. Тому виникає питання про співвідношення моделі та оригіналу.

Під «оригіналом» розуміються об'єкти, явища, процеси реального оточення. Сенса моделювання полягає в можливості отримання інформації про оригінал шляхом перенесення на нього знань, отриманих при вивченні відповідної моделі. Вирішальним фактором тут виступає людське мислення, яке здатне до абстрагування.

Процес моделювання вимагає встановлення між оригіналом і моделлю певних відносин, на підставі яких і можна проводити вивчення тих чи інших сторін досліджуваного об'єкта. Але модель не може містити всі властивості досліджуваного оригіналу, оскільки в іншому випадку стає ідентична йому, а тому здатна дати інформації про нього рівно стільки, скільки і оригінал. Отже, науковий метод моделювання складається з наступних основних етапів:

1) евристичного – формулювання моделі системи на основі накопичених фактів, гіпотез, теорій про досліджуваному процесі;

2) когнітивного – маніпулювання моделлю і отримання з її допомогою певних висновків, пізнання істотних ознак в процесі уявного або модельного експерименту;

3) прагматичного – перенесення отриманих висновків на реальну систему (оригінал), в постановці експерименту для перевірки правильності висновків;

4) пояснювального – переформулювання моделі в світлі результатів такої

перевірки.

Виділені вище чотири етапи циклічно повторюються кожен раз на більш високому рівні узагальненості. При цьому після кожної ітерації у дослідника з'являється нове знання про оригінал.

Отже, дослідницька схема оригінал - модель - оригінал починається з первинного уявлення про об'єкт, коригується на основі моделі, правомірність її підтверджується знову прикладами реальної дійсності, але на більш високому рівні абстракції. При цьому етап сходження до оригіналу після формування та коригування моделі є найважливішим аспектом дослідження, оскільки сприяє пізнанню реальної дійсності, її закономірностей і взаємозалежностей, прогнозування поведінки досліджуваного об'єкта в контексті наслідків рішень. В контексті дослідницької діяльності важливо мати на увазі дві обставини:

- моделювання, відображаючи істотні з точки зору мети дослідження властивості оригіналу і відволікаючись від інших, обов'язково передбачає використання абстрагування та ідеалізації. Від рівня цих абстракцій і ідеалізацій залежить весь процес перенесення знань з моделі на оригінал;
- модель не може бути тотожна оригіналу. Якщо предметом моделювання є складні системи, поведінка яких залежить від значного числа взаємопов'язаних факторів різної природи, то такі системи відображаються в різних моделях.

Жодна модель не може дати абсолютно повного і абсолютно точного відображення оригіналу, оскільки це впливає з самого визначення моделі як спрощеного образу, котрий має изоморфізмом з об'єктом на всіх рівнях абстракції і у всіх відносинах.

Принциповою особливістю методу моделювання можна вважати опосередковане вивчення об'єкта, що проводиться за допомогою дослідження іншого об'єкта — його моделі. Саме звідси і впливає ряд важливих можливостей цього методу.

1. Моделювання дозволяє синтезувати наявні знання про об'єкт, виявити важливі для дослідження невивчені сторони.

2. Психолого-педагогічні об'єкти відрізняються від об'єктів іншої природи надзвичайною складністю. Окремі досліджувані явища (наприклад, психічні процеси) не виступають перед дослідником в явному вигляді, а носять прихований або опосередкований характер. Такі процеси іноді важко досліджувати, не порушуючи їх. Ці процеси багатопланові, вони залежать від безлічі випадкових і суб'єктивних факторів. Доцільність вивчення цих процесів на основі модельного експериментування зумовлена тим, що дозволяє виділити для вивчення внутрішні, істотні залежності явища, при цьому

Моделювання є методом наукового та філософського пізнання педагогічних процесів, під час якого створюється модель, за допомогою якої зображають і вивчаються відповідні явища [27].

Отже, аналіз наукових поглядів щодо моделювання в педагогічній галузі дає підстави стверджувати, що актуалізація в кожному з них певного аспекту не дозволяє ефективно і цілеспрямовано впливати на успішність музичного навчання підлітків, забезпечувати їх слухацький розвиток, інтелектуальний та творчий потенціал. Створення експериментальної моделі лежить насамперед у площині формування науково обґрунтованої й компетентісно спрямованої стратегії слухацької культури школярів. Тому, конструюючи модель формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій, а також визначаючи шляхи її реалізації, важливо не тільки орієнтуватися на внутрішні реалії загальноосвітніх закладів, а й відстежувати загальносвітові тенденції розвитку методичного забезпечення музичного навчання школярів.

Передумовою розробки експериментальної моделі формування слухацької культури підлітків засобами мультимедіа стали протиріччя, виявлені в організації процесу музичного навчання у загальноосвітніх закладах України. Практична реалізація формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій забезпечується в нашому дослідженні на основі спеціально розробленої організаційно-методичної моделі, що представлена як цілісне, кероване, полікомпонентне, відкрите для зовнішнього середовища утворення, яке відображує освітній процес. Організаційно-методична модель

(рис. 2.1.) містить мету – формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на уроках музичного мистецтва у загальноосвітній школі.

Методологічною основою забезпечення навчально-музичної цілісності виступають інформаційний та компетентнісний підходи, на яких ґрунтується процес формування слухацької культури підлітків (СКП). Реалізація цих підходів визначила конкретні педагогічні *принципи*: принцип інформаційності навчання, принцип мультимедійної наочності та оптимізації мультимедійних засобів навчання, принцип поєднання методів музичного навчання та мультимедійних навчальних засобів; принцип творчого співробітництва вчителя музики з учнями та активізації музично-творчого самовираження учнів.

Позитивний педагогічний ефект у формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій досягається при дотриманні наступних *педагогічних умов*: вдосконалення традиційних та впровадження інноваційних методів навчання з використанням мультимедійних навчальних засобів; педагогічний супровід процесу оволодіння учнями знань, умінь і навичок роботи з мультимедійними навчальними засобами; використання елементів дистанційного навчання; забезпечення матеріально-технічної бази освітнього процесу засобами мультимедіа.

Складовими системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій у дослідженні виявлено взаємозв'язок *інформаційно-мотиваційного, усвідомлено-когнітивного, аналітико-діяльнісного, дієво - рефлексивного компонентів*, які цілісно охоплюють її зміст.

Виокремлено наступні *критерії*:

- *ступінь спрямованості на використання засобів мультимедіа у музично-слухацькій діяльності*. Його показники: сформованість потреби у

Мета: формування СКП засобами мультимедійних технологій на уроках

ОСВІТНЬО-ВИХОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ УРОКУ МУЗИКИ

підходи: інформаційний, компетентнісний

принципи:

- інформаційності навчання;
- наочності та оптимізації мультимедійних методів навчання;
- поєднання методів музичного навчання та мультимедійних навчальних засобів;
- творчого співробітництва вчителя музики з учнями та активізації музично-творчого самовираження учнів.

УМОВИ:

- вдосконалення традиційних та впровадження інноваційних методів навчання з використанням мультимедійних навчальних засобів;
- педагогічний супровід оволодіння учнями знань, умінь і навичок роботи з мультимедійними навчальними засобами;
- використання елементів дистанційного навчання;
- забезпечення матеріально-технічної бази освітнього процесу засобами мультимедіа.

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ

Інформаційно-мотиваційний

Усвідомлено-когнітивний

Аналітико-діяльнісний

Дієво-рефлексивний

КРИТЕРІЇ

Ступінь спрямованості на використання засобів мультимедіа у музично-слухацькій діяльності

Міра сформованості художньо-музичних знань з використанням мультимедіа, а також знань існуючих мультимедійних навчальних засобів

Ступінь сформованості умінь і навичок роботи з мультимедійними навчальними засобами

Міра здатності до самоаналізу й саморозвитку в музично-слухацькій діяльності із залученням мультимедіа

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ

ЕТАПИ

- ✓ Підготовчий;
- ✓ Інформаційно-пізнавальний
- ✓ Активно-творчий

РІВНІ

- ✓ Високий;
- ✓ Достатній ;
- ✓ Середній ;
- ✓ Початковий

МЕТОДИ

- ✓ Методи мотивації;
- ✓ Методи спрямовані на підвищення самопізнання учнів;
- ✓ Методи активізації самовдосконалення музично-слухацької діяльності

Рис.1. Організаційно-методична модель формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій.

використанні мультимедійних навчальних засобів; уявлення про необхідність їх застосування у навчально-музичній діяльності.

- *міру сформованості художньо-музичних знань з використанням мультимедіа, а також знань існуючих мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва.* Показниками цього критерію виступають: обсяг художньо-музичних знань; широта обізнаності у галузі мультимедійних засобів з музичного мистецтва.

- *ступінь сформованості умінь і навичок роботи з мультимедійними засобами.* Показником цього критерію виступає уміння користуватися мультимедійними навчальними засобами з музичного мистецтва.

- *міру здатності до самоаналізу й саморозвитку у музично-слухацькій діяльності із залученням мультимедійних навчальних засобів* з показниками: уміння адекватно оцінити мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва; здатність до самовдосконалення у навчально - музичній діяльності з використанням мультимедійних засобів.

Організаційно-методична модель включає три *етапи* методики формування СКП: *підготовчий, інформаційно-пізнавальний, активно-творчий.*

Методи навчання, що використовувалися на кожному з етапів формувальної методики, було об'єднано у три блоки: методи мотивації; методи спрямовані на підвищення самопізнання учнів; методи активізації самовдосконалення музично-слухацької діяльності підлітків.

Моніторинг включає чотири рівня сформованості слухацької культури підлітків засобами мультимедіа: високий, достатній, середній, початковий.

Запропонована модель формування СКП засобами мультимедійних технологій має розглядатися як інструментарій організації системи навчально-музичної діяльності на уроках музичного мистецтва.

Висновки до другого розділу

В дослідженні з'ясовано, що методологічною основою процесу формування слухацької культури підлітків засобами мультимедіа виступають інформаційний та компетентнісний підходи.

Реалізація означених підходів визначила конкретні педагогічні *принципи*, а саме: принцип інформаційності навчання, принцип мультимедійної наочності та оптимізації мультимедійних засобів навчання, принцип поєднання методів музичного навчання та мультимедійних навчальних засобів, принцип творчого співробітництва вчителя музики з учнями та активізації музично-творчого самовираження учнів.

Сформульовано педагогічні умови, що сприяють ефективності процесу формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій, як - от: вдосконалення традиційних та впровадження інноваційних методів навчання з використанням мультимедійних навчальних засобів; педагогічний супровід процесу оволодіння учнями знань, умінь і навичок роботи з мультимедійними навчальними засобами; використання елементів дистанційного навчання; забезпечення матеріально-технічної бази освітнього процесу засобами мультимедіа.

Висвітлено організаційно-методичну *модель* формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій, в якій структурно представлено складові процесу формування досліджуваного феномена: мета, освітне-виховне середовище уроку музики, методологічні підходи, педагогічні принципи та умови, структурні компоненти, етапи, критерії, блоки навчальних методів, моніторинг. Очікуваним результатом визначено розвиток слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій.

Матеріали розділу знайшли відображення у наступних публікаціях автора: [25; 26].

Список використаних джерел до другого розділу

1. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения, / Владимир Павлович Беспалько. — М., Педагогика, 1996. — 219 с.
2. Бермус А. Г. Проблемы и перспективы реализации компетентностного подхода в образовании // Дистанционное образование: курсы, олимпиады, конкурсы, конференции : сайт центра дистанционного образования «Эйдос». - Режим доступа: <http://www.eidos.ru>.
3. Биков В.Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В.Ю. Биков. — К.: Атіка, 2009. — 648 с.
4. Бойко Ю.І. Мультимедіа як інструмент невербального навчання /Ю.І. Бойко [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://int-konf.org/konf042013/206-boyko-yu-multimeda-yak-nstrument-neverbalnogo-navchannya-na-zanyatt-z-nozemnoyi-movi.html>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел] — К. : Ірпінь. — ВТФ «Перун», 2001. — 1440 с.
6. Глузман А.В. Профессионально-педагогическая подготовка студентов университета: теория и опыт исследования: Монография/ А.В. Глузман. — К.: Поисково - издательское агентство, 1998. — 252 с.
7. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду // Вища освіта України. — 2008. — №3. — С. 23–30.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. / С.У. Гончаренко. — Київ: Либідь, — 1997. — С.207.
9. Иванов Д.А. Компетентности и компетентностный подход в современном образовании. - М.: Чистые пруды, 2007.
10. Йолон П. Методологія // Філософський енциклопедичний словник : НАНУ.Інститут філософії ім. Г.С.Сковороди. — Київ: Абрис. — 2002. — С.374.

11. Казакевич В.М. Информационный подход к методам обучения / В.М. Казакевич // Педагогика. – 1998. – № 6. – С. 43-47.
12. Казакова Е.И. Комплексное сопровождение развития учеников в образовательном процессе: аналитические материалы / Е.И. Казакова. – СПб., 1998. – 213 с.
13. Краевский В.В. Методология педагогической науки : пособие для научных работников в области образования : учителей, аспирантов, студ. пед. вузов / В.В. Краевский – М. : Центр «Школьная книга», 2001. – 211 с.
14. Кремень В.Г. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: Підручник / В.Г. Кремень, В.В. Ільїн. – К.: Книга, 2005. – 528 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studentbooks.com.ua/content/view/1396/53/1/0/4>.
15. Лебедев, О. Е. Компетентностный подход в образовании // Школьные технологии. – 2004. – № 5.
16. Маркова С.А. О вопросах про профессионализм педагога / С.А. Маркова // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития: методический и практический журнал. – М.: Школьная пресса, 2002. – С. 3-5.
17. Олексюк О.М. Музична педагогіка: Навчальний посібник / О.М. Олексюк. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2013. – 248 с.
18. Отич О. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання : теоретичний і методичний аспекти : монографія / О.М. Отич; за наук. ред. І.А. Зязюна. – Чернівці : Зелена Буковина, 2009. – 752 с.
19. Падалка Г.М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) : [монографія] / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта України, 2008. – 274 с.
20. Полат Е.С. и др. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пос. для сотрудников пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров / под ред. Е. С. Полат. – М.: Издательский центр «Академия», 1999. – 224 с.
21. Ражников В. Г. Диалоги о музыкальной педагогике / В.Г. Ражников. –

2-е издание. – Москва, 2014. – 142 с.

22. Роберт И.В. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования/ И.В.Роберт – М.: Школа-Пресс, 1994. – 205 с.

23. Ростовський О.Я. Теорія і методика музичної освіти: Навч.-метод. посібник / О.Я. Ростовський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. – 640 с.

24. Співаковський О.В. Управління ІТ вищих навчальних закладів: як інформаційні технології допомагають зробити управління ефективним : метод. посібник / О.В. Співаковський та ін.. – Херсон : Айлант, 2006. – 356 с.

25. Сяо Цзяцзюнь. Критерії, показники та рівні сформованості слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музики / Цзяцзюнь Сяо //Теоретичні питання культури, освіти та виховання. Збірник наукових праць КНЛУ, 2018. – Випуск № 57. – С. 73-75.

26. Сяо Цзяцзюнь. Організаційно-методична модель формування слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музики /Цзяцзюнь Сяо // Наукові записки: Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова ; укл. Л. Л. Макаренко. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Випуск 139.– С. 224-231.

27. Філософський енциклопедичний словник : [за ред. В.Шинкарука] – К. : «Абрис», 2002. – 742 с. 188. Щедровицкий Г. Философия. Наука. Методология./ Г.П.Щедровицкий. – М. : Шк.культ. политики, 1997. – С.365.

28. Хуторской А.В. Общепредметное содержание образовательных стандартов. Интернет-журнал «Проблемы современного образования» 2013, № 1

29. Щедровицкий Г. Философия. Наука. Методология./ Г.П.Щедровицкий. – М. : Шк.культ. политики, 1997. – С.365.

30. Apanowicz Jerzy. Metodologia nauk./ Jerzy Apanowicz. – Torun,2003. – S.9.

31. Encyclopedia pedagogiczna XXI wieku. Tom III. M-O. Wydawnictwo

Academickie “ZAK” – Warszawa, 2004. – S.209-210.

32. Xiao Jiajun. Principles of the formation of slaugh culture of adolescents by means of multimedia technologies / Jiajun Xiao // Innovative solutions in modern science. – Dubai, 2017. – № 10 (19). ISSN 2414–634X. – С.73-84.

33. Інформація з сайту біржі Автор 24:
https://spravochnick.ru/informacionnye_tehnologii/setevye_informacionnye_sistemy/osnovnye_principy_novyh_informacionnyh_tehnologiy_obucheniya/.

РОЗДІЛ 3.

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ СЛУХАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ ПІДЛІТКІВ МУЛЬТИМЕДІЙНИМИ ЗАСОБАМИ

3.1. Критерії та показники слухацької культури підлітків з використанням мультимедійних засобів.

Пошук ефективних шляхів у вирішенні визначених завдань дослідження приводить до висновку про необхідність використання мультимедійних технологій, які допоможуть вирішити дефіцит наочних посібників, удосконалити традиційний урок, оптимізувати процеси розуміння та запам'ятовування навчально-музичного матеріалу, а головне, зацікавити учнів предметом «Музичне мистецтво».

Використання мультимедіа має ефективно впливати на формування основних компонентів слухацької культури підлітків, а саме :

- теоретичної обізнаності учнів у музичному мистецтві (сукупність знань із предмету музичного мистецтва);
- досвіду музично-освітньої діяльності (уміння сприймати, аналізувати й інтерпретувати музичні твори);
- змістовності ціннісних орієнтацій (здатність до естетичної оцінки музичного твору, стійкість інтересу до музичного мистецтва, розвиненість художнього смаку);
- рівня мотивації навчально-педагогічної діяльності (ставлення до музичної діяльності, зацікавленість музичним мистецтвом, активність у досягненні навчальних результатів).

Структура системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій полягає у взаємозв'язку *інформаційно-*

мотиваційного, усвідомлено-когнітивного, аналітико-діяльнісного, дієво-рефлексивного компонентів, які цілісно охоплюють її зміст. Взаємозв'язок компонентів забезпечує системність і процесуальну цілісність формування слухацької культури засобами мультимедійних технологій, якість кожного із компонентів визначається через критерії та показники сформованості. художньо-музичних знань з використанням мультимедійних підручників, посібників, інших МНЗ, а також певного обсягу специфічних знань з ІКТ, що надає можливості успішно працювати із засобами

Інформаційно-мотиваційний компонент означає наявність прагнення учнів-підлітків до музично-слухацької діяльності, оволодіння музичними знаннями, вміннями і навичками в цьому напрямку, до особистісного розвитку з допомогою засобів мультимедіа, що забезпечить подальшу успішну навчально-музичну діяльність у школі. Цей компонент представлений таким критерієм, як *ступінь спрямованості на використання засобів мультимедіа у навчально-музичній діяльності*. Його показники: сформованість потреби у використанні мультимедійних навчальних засобів; уявлення про необхідність їх застосування у навчально-музичній діяльності.

Усвідомлено-когнітивний компонент системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій забезпечує засвоєння художньо-музичних знань з використанням мультимедійних підручників, посібників, інших МНЗ, а також певного обсягу специфічних знань з ІКТ, що надає можливості успішно працювати із засобами мультимедіа. Цей компонент дає змогу через визначений критерій виміряти *міру сформованості художньо-музичних знань з використанням мультимедіа, а також знань існуючих мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва*. Показниками цього критерію виступають: обсяг художньо-музичних знань; широта обізнаності у галузі мультимедійних засобів з музичного мистецтва.

Аналітико-діяльнісний компонент системи забезпечує практичний аспект успішної й ефективної слухацької діяльності підлітків, він спрямований на

формування в учнів практичних умінь і навичок використання засобів мультимедіа у власному музичному розвитку та подальшій освітній діяльності. Серед умінь і навичок, що відпрацьовуються з допомогою засобів мультимедіа: навички слухання музики; музично-аналітичні навички; уміння й навички музично-творчої діяльності із застосуванням комп'ютерних технологій; (презентації, візуалізації, слайд-шоу). Аналітико-діяльнісний компонент віддзеркалює *ступінь сформованості умінь і навичок роботи з мультимедійними засобами*. Показником цього критерію виступає уміння користуватися мультимедійними навчальними засобами з музичного мистецтва.

Дієво-рефлексивний компонент визначає сформованість здатності критично оцінювати мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва, здійснювати їх відбір; здатність до рефлексійного оцінювання, осмислення й аналізу власної навчально-музичної діяльності із застосування мультимедійних технологій; передбачає формування ціннісних орієнтирів у галузі сучасних навчальних засобів, створених на основі технологій мультимедіа. Дієво-рефлексивний компонент системи спрямований на самовдосконалення особистості підлітка, на творчу самостійну діяльність в напрямку поглиблення й розширення художньо-музичних знань, розвитку умінь, здібностей, особистісного зростання, що здійснюється із залученням засобів мультимедіа. Дієво-рефлексивний компонент через критерій *міру здатності до самоаналізу й саморозвитку у музичній діяльності із залученням мультимедійних навчальних засобів* дозволяє представити такі показники: уміння адекватно оцінити мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва; здатність до самовдосконалення у навчально - музичній діяльності з використанням мультимедійних засобів (табл.3.1).

Відповідно до критеріїв сформульовано рівні: початковий, середній, достатній, високий.

Початковий рівень характеризується стихійним інтересом учнів - підлітків до застосування мультимедійних засобів у навчально-музичній та освітній діяльності. Учень має загальні не систематизовані уявлення про засоби

мультимедіа з музичного мистецтва, у нього відсутні вміння та навички виконання навчальних завдань із застосуванням засобів мультимедіа.

Середній рівень характеризується інтересом школяра до сучасних мультимедійних технологій, втім у нього відсутня усвідомленість значущості мультимедіа як засобу навчально-музичної діяльності. Виконання навчальних завдань з мультимедійними засобами обмежено відомими зразками їх вирішення. Окремі уміння та оцінні навички роботи з МНЗ сформовані слабо. Творчі прояви у сфері застосування мультимедійних засобів у .

Таблиця 3.1.

Критерії та показники сформованості слухацької культури підлітків
засобами мультимедіа

Ступінь спрямованості на використання засобів мультимедіа у навчально-музичній діяльності.	Міра сформованості художньо-музичних знань з використанням мультимедіа, а також знань існуючих мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва.	Ступінь сформованості умінь і навичок роботи з мультимедійним и засобами.	Міра здатності до самоаналізу й саморозвитку у музичній діяльності із залученням мультимедійних навчальних засобів.
ПОКАЗНИКИ			
сформованість потреби у використанні мультимедійних навчальних засобів; уявлення про необхідність їх застосування у навчально-музичній діяльності.	обсяг художньо-музичних знань; широта обізнаності у галузі мультимедійних засобів з музичного мистецтва.	уміння користуватися мультимедійним и навчальними засобами з музичного мистецтва.	уміння адекватно оцінити мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва; здатність до самовдосконалення у навчально-музичній діяльності з використанням мультимедійних засобів .

навчально-музичній діяльності відсутні.

Достатній рівень характеризується стійким інтересом до музичних навчально--мультимедійних засобів. Учень має знання цих засобів та розвинені

навички користування ними у навчально-музичній діяльності. Учень пов'язує освітні успіхи з використанням мультимедійних технологій, вміє їх застосовувати для виконання навчально-музичних завдань, але творчі прояви у розробці власних МНЗ формалізовані.

Високий рівень характеризується усталеною потребою в самореалізації в умовах застосування мультимедійних технологій. Учень пов'язує освітні успіхи з використанням засобів мультимедіа з музичного мистецтва як для вирішення особистих пізнавальних потреб, так і в навчально-музичній діяльності. Має знання самих засобів з музичного мистецтва, вміє їх аналізувати, адекватно оцінювати й використовувати. Творчі прояви у сфері застосування мультимедійних засобів в освітній діяльності характеризує оригінальність (табл.3.2).

Таблиця 3.2.

**Рівні сформованості слухацької культури підлітків засобами
мультимедійних технологій**

Високий	Достатній	Середній	Початковий
характеризується усталеною потребою в самореалізації в умовах застосування мультимедійних технологій. Учень пов'язує освітні успіхи з використанням засобів мультимедіа з музичного мистецтва як для вирішення особистих пізнавальних потреб, так і в	характеризується стійким інтересом підлітків до музичних навчально--мультимедійних засобів. Учень має знання цих засобів та розвинені навички користування ними у навчально-музичній діяльності. Учень пов'язує освітні успіхи з використанням	характеризується інтересом школяра до сучасних мультимедійних технологій, втім у нього відсутня усвідомленість значущості мультимедіа як засобу навчально-музичної діяльності. Виконання навчальних завдань з мультимедійними засобами обмежено	характеризується стихійним інтересом учнів - підлітків до застосування мультимедійних засобів у навчально-музичній та освітній діяльності. Учень має загальні не систематизовані уявлення про засоби мультимедіа з музичного мистецтва; у

навчально-музичній діяльності. Має знання самих засобів з музичного мистецтва, вміє їх аналізувати, адекватно оцінювати й використовувати. Творчі прояви у сфері застосування мультимедійних засобів в освітній діяльності характеризує оригінальність.	мультимедійних технологій, вміє їх застосовувати для виконання навчально-музичних завдань, але творчі прояви у розробці власних МНЗ формалізовані.	відомими зразками їх вирішення. Окремі уміння та оцінні навички роботи з МНЗ сформовані слабо. Творчі прояви у сфері застосування мультимедійних засобів у навчально-музичній діяльності відсутні.	нього відсутні вміння та навички виконання навчальних завдань із застосуванням засобів мультимедіа.
---	--	--	---

Визначені критерії, їх показники, а також сформульовані на їх основі рівні сформованості слухацької культури учнів підліткового віку слугували розробці експериментальної методики формування слухацької культури учнів на уроках музики.

3.2. Діагностика рівнів сформованості слухацької культури підлітків мультимедійними засобами.

Педагогічна діагностика – область діяльності вчителя, в зміст якої входить цілеспрямоване вивчення особливостей і можливостей особистості учня з метою оптимального вирішення педагогічних завдань. Кінцевим підсумком процесу педагогічної діагностики є розуміння – специфічний стан свідомості педагога, що фіксує його впевненість в адекватному уявленні про учня. На відміну від розуміння, що виникло на основі механізму інтуїції (безпосереднього розсуду), емпатії (співпереживання), розуміння, досягнуте в ході діагностичного вивчення, спирається на систематизовані, логічно організовані способи і форми пізнання.

До завдань педагогічної діагностики можна віднести наступні, а саме:

- виявлення і збір педагогічно значимої інформації, що характеризує освітній процес, його елементи та учасників;
- обробка та аналіз зібраної інформації;
- використання діагностичної інформації;
- оцінка достовірності діагностичної інформації, результативності діагностики;
- накопичення і зберігання діагностичної інформації.

Досягнення намічених результатів забезпечує реалізацію функцій діагностики, серед яких виділяються наступні:

- аналізуюча – сприйняття і розпізнавання педагогічно значущих характеристик об'єктів діагностики та аналіз їх стану;
- контрольно-оцінювальна – контроль освітнього процесу, його компонентів та учасників, оцінка стану об'єктів, ступеня відповідності діагностованих об'єктів заданим параметрам;
- пояснювальна – пояснення стану, що діагностується, ступеня його розвитку і рівня відхилення від будь-якого нормативу, причин даного стану і факторів, що на нього впливають;
- інформаційна – надання учасникам освітнього процесу отриманої діагностичної інформації, а також допомоги в її інтерпретації, її роз'яснення;
- інтегруюча – об'єднання інформації, знань про стан об'єкта, що діагностується, рівні його розвитку, отримані різними учасниками освітнього процесу;
- прогностична – передбачення та обґрунтування перспектив і можливостей подальшого розвитку об'єктів діагностики;

В нашому дослідженні педагогічна діагностика – це оптимальне співвідношення методів та певний алгоритм одержання інформації щодо слухацької культури учнів підліткового віку. Педагогічна діагностика співвідноситься також з моніторингом і контролем. Моніторинг означає планомірне діагностичне відстеження процесів, що відбуваються в системі

педагогічного закладу вищої освіти (ЗВО), який проводиться з метою отримання об'єктивної й достовірної інформації про динаміку зростання рівня слухацької культури учнів підліткового віку.

Для подальшого формування слухацької культури підлітків проведено констатувальний експеримент. Дослідження проводилися в НПУ імені М.П. Драгоманова на факультеті мистецтв імені академіка Анатолія Авдієвського під час проведення педагогічної практики студентів; на уроках мистецтва спеціалізованої ЗОШ № 115 ім. І. Огієнко м. Києва; на уроках музики ЗОШ комунальної установи “Сумська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 4 імені Героя України Олександра Аніщенка сумської міської ради”. Всього в експерименті брали участь 230 осіб.

Мета експериментальної роботи полягала у виявленні ефективності впровадження системи формування слухацької культури учнів підліткового віку засобами мультимедійних технологій у загальноосвітніх закладах, можливості активізації мотивації використання засобів мультимедіа з музичного мистецтва у навчанні й майбутній самостійній діяльності, підвищення якості засвоєння знань школярів на основі використання мультимедійних технологій, формування умінь і навичок музично - слухацької діяльності в мультимедійному освітньому середовищі, особистісних ціннісних орієнтирів, здатності до самоаналізу й саморозвитку у самостійній діяльності із залученням мультимедійних технологій. Результатом експерименту має стати статистично достовірна оцінка ефективності розробленої системи.

Основні методи на констатувальному етапі:

- анкетування вчителів музики та учнів-підлітків з метою визначення позиції щодо застосування мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва, бесіди з учителями, педагогічне спостереження;
- анкетування й тестування школярів з метою перевірки сформованості основних компонентів слухацької культури учнів підліткового віку;

Метою анкетування вчителів музики (Додаток А) було з'ясування ступеня спрямованості фахівця на використання засобів мультимедіа у

навчально-музичній діяльності, а також наявності знань існуючих мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва.

Анкетування довело, що наразі майже усі вчителі музичного мистецтва (42 особи (82,4%) розуміють зміст поняття “інформаційно-комунікаційні технології”, хоча різницю між ними чітко визначають одиниці (4 вчителі – 7,8%). Майже ніхто з опитаних учителів не заперечував значущості названих технологій для успішного проведення уроків музики в школі, практично усі засвідчували збільшення інтересу з боку дітей до музичного мистецтва.

На запитання “Ваше ставлення до комп’ютеризації музичного навчання школярів” учителі відповідали так: “комп’ютери входять у наше життя інтенсивно, тому дітей з початкової школи слід знайомити як із технікою, так і можливостями щодо її використання в галузі “Мистецтво”; “потрібен курс спеціалізованої комп’ютерної грамоти, який би дозволяв вчителям вільно оволодіти навичками роботи з комп’ютером”; “засоби мультимедіа дозволяють не лише урізноманітнити програму, а й значно поглибити курс музичного мистецтва в школі, дають можливість для самонавчання, самостійної перевірки і тестування”. Адекватне судження висловили більшість респондентів (46 вчителів – 90,2%).

35 респондентів (68,6%) висловили думку, що “сучасний розвиток мистецтва неможливий без комп’ютеризованих засобів. Це стосується всіх видів музичного мистецтва: вокального, інструментального і особливо естрадного”.

Дослідження засвідчило, що у ставленні учителів музики до інтенсивної комп’ютеризації музичної освіти існує й інша думка. Деякі (5 осіб – 9,8 %) дотримуються думки, що традиційні способи навчання значно надійніші і ніщо не може замінити “живе” звучання музики (музичного інструменту чи голосу вчителя).

Здобуті відповіді на запитання, що адресоване учителям: “Чи використовуєте Ви у своїй діяльності мультимедійні технології?” були ранжовані у такій послідовності: “ніколи” (5 осіб – 9,8 %), “фрагментарно” (12

осіб – 23,5 %), “часто” (16 вчителів – 31,4 %), “на кожному уроці” (18 вчителів – 35,3 %). Слід зауважити, що ми проводили опитування серед вчителів вищої категорії та вчителів-методистів, тобто фахівців з досить високим рівнем професійної компетентності (інший контингент учителів, особливо серед тих, хто працює у сільській місцевості, дав би нижчі показники застосування засобів мультимедіа).

Вчителі звертали увагу й на негативні наслідки комп’ютеризації музичної освіти, як: зменшення живого спілкування з учителем (17 осіб – 33,3 %); ускладнення організації навчального процесу (14 вчителів – 27,5 %); додаткові затрати часу у підготовці до уроків (15 осіб – 29,4 %); зменшення “живого” звучання музики (22 вчителі – 41,3 %); швидка втомлюваність дітей (12 осіб – 23,5 %) та інші.

Головними проблемами використання мультимедійних технологій в музичній шкільній освіті виступили: недостатність матеріально-технічного забезпечення навчального процесу у шкільних закладах (20 осіб – 39,2 %); відсутність достатніх знань для роботи з комп’ютером на уроці (18 вчителів – 35,3 %); недостатнє програмно-методичне забезпечення музичної освіти, невисокий рівень ППЗ (11 осіб – 21,6 %); необхідність більш тривалий час готуватись до уроків (10 осіб – 19,6 %); недостатність навчальних комп’ютерних програм або їх низька якість (6 осіб – 11,8 %), інші – менш значущі.

Серед численних мультимедійних засобів з музичного мистецтва вчителі знають передусім програмні педагогічні засоби (ППЗ – електронні підручники з музичного мистецтва, розроблені для усіх класів у відповідності зі шкільною програмою), користуються мультимедійними додатками, рекомендованими МОН України (збірниками творів для слухання та фонограм для співу на уроках). Про інші засоби вчителі інформації не мають, самостійно їх не шукають. Програмами для опрацювання аудіо- та відео-матеріалів та зображень вміє користуватись лише 10% (інші про них нічого не знають), серед усього програмного забезпечення для створення мультимедійних засобів учителі

знайомі лише з PowerPoint (26 вчителів – 52 %), вони складають прості презентації й слайд-шоу з фотоматеріалами та музичними ілюстраціями, дехто (2 вчителів, 4%) користуються авторськими мультимедійними засобами навчально-ігрового змісту (“Вгадай мелодію” з дитячими піснями різної тематики, музичні кросворди у Hot Potatos та ін.). Комп’ютерне тестування застосовують 5 вчителів (10%), проте мультимедійний контент у тестових завданнях не використовують.

Отже, вчителі музики при загальному позитивному ставленні до мультимедійних навчальних засобів, працюють почасти за традиційними методиками, використовуючи комп’ютер для співу під фонограму і слухання музики, складаючи найпростіші мультимедійні презентації до окремих етапів уроку музики. Проте більшість із опитаних має бажання освоїти нові технології, набутти навичок роботи з програмами, необхідними для якісної підготовки мультимедійного контенту навчальних засобів, а також дізнатися й попрацювати з мультимедійними навчальними ресурсами, тобто вчителі-практики усвідомлюють необхідність залучення інформаційно-комунікаційних технологій до шкільного музичного навчання.

Для вимірювання ступеня спрямованості на використання засобів мультимедіа у навчально-музичній діяльності було проведено анкетування школярів 7-х паралельних класів (Додаток Б). При аналізі відповідей учнів обох класів на запитання Анкети №1 було виявлено, що учні мало володіють інформацією щодо освітніх мультимедійних програм: лише 20% зазначили, що існують презентації, електронні географічні карти і програмний педагогічний засіб. В той же час, на запитання анкети: «Чи потрібний комп’ютер на уроках музичного мистецтва?» переважна більшість учнів відповіла позитивно і виявила готовність ознайомлення та оволодіння музичними програмами. Отже учні-підлітки вбачають за необхідне активніше використовувати мультимедійні технології у навчально-музичній діяльності.

Для виявлення загальної спрямованості уподобань школярів-підлітків у музичному мистецтві, було запропоновано Анкету №2 (Додаток В). Аналіз

відповідей учнів стовідсотково показав їх позитивне ставлення до музики. Однак, музичні інтереси учнів спрямовані, насамперед до естрадної музики в будь-якому її вигляді та жанрі (35% рок-музика, 30% – поп-музика, 20% – класика, 20% – дабстеп, 15% – реп, 5% – джаз). Найменшою популярністю у підлітків користується народна музика.

Підлітки відповідали на питання коротко: «так», «ні», «не знаю», «інколи», «можливо»; лише деякі з них обґрунтовували свої вислови. Так, на запитання «Чи згодні ви з твердженням, що музика існує тільки для розваг?» Зоя Ш (7-а) відповіла: «Ні. Музика – це спосіб вираження емоцій, це – душа людини»; Богдан З.(7-б): «Ні, для кожного музика має своє значення»; Юлія О. (7-б): «Ні. Звичайно, музика може видавати почуття та заспокоювати».

Серед улюблених школярі обох класів назвали композиторів- класиків: Моцарта, Чайковського, Бетховена, Баха, Вербицького, а також сучасних композиторів-співаків Скрибіна, Вакарчука та зарубіжних композиторів, жанри масової музики: класику, електронну, поп, реп, рок, метал, хіп-хоп та інші.

Запропонована Анкета № 3 (Звукова) мала логічну спрямованість і включала запитання-завдання по емоційно-оцінному аналізу музики (Додаток Г). По вертикалі анкета умовно поділялася на дві частини. Перша – мала “закритий” характер і передбачала вибір готової відповіді з кількох запропонованих варіантів. Друга частина вимагала самостійного формулювання і мала «відкритий” характер. Серед варіантів відповіді в першій частині Анкети № 3 для характеристики виразних засобів було використано як об’єктивні характеристики (наприклад, лад -мажорний, мінорний, перемінний), так і характеристики образні, емоційні (наприклад, швидкий темп характеризувався як “рухливе”, “стрімке”, “швидке” тощо). Одже, вже всередині музичного твору в процесі аналізу естетичні емоції перетворювалися в емоційний образ. Для відповідей на Анкету № 3 учням було запропоновано використати твір, що сподобався із списку тих, що вони мали самостійно прослухати, використовуючи мультимедійні засоби.

Учні мали оцінити такі музичні твори: Г.Свиридов «Час уперед»;

С. Вакарчук «Вставай»; М. Глінка увертюра до опери «Руслан і Людмила»; Ж. Брель «Вальс»; А. Пашкевич «Степом, степом»; З.Огневич «Далеко»; М. Лисенко опера «Наталка Полтавка», пісня Наталки; Дж.Леннона і П.Маккартні «Let it be»; Українська народна пісня «Чом ти не прийшов»; Мюзикл Romeo & Juliette «Les Rois Du Monde».

Аналіз відповідей на першу частину Анкети № 3 показав, що адекватно відповіли на всі запитання лише 2,3 % учнів. Однак, як свідчать дослідження, Музично-освітні знання значно впливають на процес сприймання й оцінки музики. Знання стимулюють процес сприймання, сприяють його повноцінності і визначають емоційно-оцінну діяльність.

У відповідях на запитання другої частини Анкети № 3: “Поясніть, чому Ви вирішили, що музика має таку емоційну забарвленість”, “Обґрунтуйте вказану Вами кількість частин у творі”, “Охарактеризуйте настрій кожної частини” була відсутня мотивація.

Одні висловлювання містили формальну характеристику твору, але в них не відбивалося особистісне ставлення до музики; в інших – школярі намагалися аналізувати окремі виразні засоби музики, не спираючись на емоційну змістовність. Дуже часто музичний зміст твору переводився на мову поза музичних вражень., причому учні намагалися описати почуте.

Аналіз відповідей підлітків на Анкету № 3 дозволяє зробити висновок, що школярі не володіють нормативними принципами оцінювання творів, а їх висловлювання будуються, найбільш ймовірно, на інтуїції.

Відповідаючи на питання: “Які почуття виникають при слуханні музики”, підлітки виявили два типи сприйняття: образно-слухове і картинно-споглядальне. Останнє присутнє у слухача на початкових стадіях його музичного розвитку, згодом людина переростає цю “дитячу хворобу”, в такому сприйнятті відпадає необхідність, оскільки формується образно-слухове сприйняття. Висловлювань, в основі яких закладений образно-слуховий характер сприйняття, зафіксовано 32 %, а в решти – картинно-споглядальний. Цей факт підтверджує припущення про недостатність досвіду

сприйняття опитуваними творів музичного мистецтва.

Ще одне завдання Анкети 2 слугувало виявленню розуміння учнями взаємозв'язку емоційного змісту музики і його матеріального втілення – фоорми твору. Більшість учнів не справиласт із завданням. Приклад типової відповіді: “Всі засоби виразності створюють музичний образ”.

В ході аналізу відповідей на звукову анкету визначено особливості музичного сприймання досліджуваних – учнів 7-а та 7-б класів. Аналіз та оцінка музичних творів учнями ЕК визначили наступні рівні: 25% учнів – високий рівень; 35% – достатній, 20% – середній, 20% – початковий. В КК: 20% – високий рівень, 30% – достатній, 25% – середній, 25% – початковий. Анкетування показало, що в учнів відсутні навички аналізу та оцінки музичних творів.

Серед висловлювань учнів на питання Звукової анкети зустрічалися такі: «Час уперед» – «фантастично гарна», «круто», «класно»; «Вставай» – «в захваті», «супер»; «Les Rois Du Monde» – «прикольна», «класний твір», «супер»; «Далеко» – «гіршого нічого не чув», «жахлива пісня», «жах», «клас»; Пісня Наталки – «обожнюю»; «Let it be» – «обожнюю»; «Чом ти не прийшов» – «чудова». Інші висловлювання: «сподобалася», «не сподобалася», «нормальна», «гарна», «не гарна» та інші.

Щоб скласти загальне уявлення про рівні розвитку емоційно-оцінного ставлення учнів-підлітків, були співвіднесені результати емоційного і логічного етапів анкетування. Отже, до високого рівня розвитку слід віднести тих, у кого високе емоційне, так і логічне мислення. Аналіз та оцінка музичних творів учнями ЕК визначили наступні рівні: 25% учнів - високий рівень; 35% – достатній, 20% – середній, 20% – початковий. В КК: 20% – високий рівень, 30% – достатній, 25% – середній, 25% – початковий. Анкетування показало, що в учнів відсутні навички аналізу та оцінки музичних творів.

Анкетування допомогло з'ясувати, що вподобання школярів середніх класів спрямовані переважно у бік естрадно-розважальної музики, в той же час вони мають задатки зацікавленості класичною музикою. Крім того, в них не

розвинуто емоційно-оцінне ставлення до музики, яке виражається розвитком як емоційного, так і логічного рівнів. У цієї категорії учнів не на достатньому рівні розвинута здатність емоційного сприйняття, хоча емоційний рівень превалює над логічним в емоційно-оцінному ставленні до музики. Наявні ж відмінності, що стосуються загально естетичних проблем і особливостей музичного мистецтва, не зведені в систему, що спрямована на цілісний підхід до вивчення музичного твору.

3.3. Методика формування слухацької культури підлітків мультимедійними засобами.

Процес формування музичної культури особистості включає в себе постійну зміну і розвиток її структурних компонентів, відбитих в новому рівні і якості сформованості музичної культури, і як наслідок, зміну естетичного ставлення особистості до дійсності; вплив на музичний розвиток особистості різноманітних соціальних і педагогічних чинників. Важливим компонентом будь-якого дидактичного процесу є зміст освіти, який включає в себе знання, вміння, навички, досвід творчої діяльності і досвід емоційно-ціннісних відноси до навколишнього світу.

Метою формувального експерименту стала перевірка ефективності розробленої нами організаційно-методичної моделі формування СКП засобами мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності.

Завдання формувального експерименту:

- вивлення та реалізація методів та засобів активізації процесу формування слухацької культури підлітків;
- обґрунтування педагогічних умов результативності навчально-музичної діяльності школярів в процесі формування СКП.

Експериментальне навчання у здійснювалося в природних умовах організації освітнього процесу у 7-х паралельних класах – експериментальному і контрольному (ЕК і КК). В експериментальному класі кожний урок

проводився із використанням мультимедійних технологій, зокрема використовувався Інтернет ресурс, який дає змогу застосовувати на уроці власний смартфон чи планшет учнів. В контрольному класі навчання викладалось за традиційною методикою.

В основу формування слухацької культури підлітків було покладено емоційно-оцінний аналіз музичних творів з використанням мультимедійних засобів.

Емоційно-оцінне ставлення до музичного мистецтва, як складова слухацької культури підлітків відрізняється рядом специфічних особливостей. Сприйняття мистецтва – творчий процес, в якому людина бере участь активно, так як повноцінне сприйняття творів мистецтва передбачає співтворчість слухача. Пов'язано це з тим, що в творах мистецтва вже укладено результат пізнавальної та оціночної діяльності його творця. Співтворчість можлива лише в разі, коли емоційні переживання автора музики співзвучні з емоційними переживаннями слухача, коли ці переживання слухач може перенести на себе. Отже, суб'єктивність музичного сприйняття потенційно закладена в об'єктивному змісті музичного твору. Тому поза особистісного ставлення осягнення музичних образів неможливо. Крім того, емоційно-оцінне ставлення до музичного мистецтва передбачає не тільки засвоєння пізнавальної інформації мистецтва, але також творчої роботи слухача з осмислення ціннісно-художніх узагальнень, що містяться в творі. Важливе значення при цьому набуває засвоєння художнього досвіду людства, яке відбувається на ролі нормативних критеріїв художньої цінності.

Втілення змісту музики здійснюється за допомогою музичного образу, що відображає закономірності реальної дійсності в її типових чуттєво-конкретних формах. В основі музичного образу лежить інтонація, що перетворює засобами музичних звуків інтонації самого життя. Виразність інтонацій реалізується в висотної (мелодійної і гармонійної) і ритмічної організації музичних звуків на основі ладу і метра, доповнюються тембром і динамічними засобами (темпом і гучністю).

Емоційно-оцінне ставлення поряд зі здатністю визначення емоційного значення окремих інтонаційних оборотів, передбачає вміння сприймати взаємодію інтонацій, їх поєднань і зіставлення як прояви людського мислення. Воно виражається в двох формах: у емоційно-образному словесному судженні і виконавської інтерпретації і передбачає наявність у суб'єкта музичних здібностей.

В основу формувальної методики було покладено емоційно-оцінне ставлення підлітків до музичних творів, яке включало аналіз та оцінку музики з використанням мультимедійних засобів.

У педагогічному процесі, спрямованому на формування музичної культури підлітків, використовується все різноманіття традиційних і нетрадиційних методів навчання і виховання. Під методами музичного виховання розуміються різні способи спільної діяльності вчителя та учнів, де провідна роль належить педагогу. Різноманітність методів музичного виховання, які застосовуються в різних поєднаннях, визначається специфікою музичного мистецтва. Найбільш ефективним для формування музичної культури підлітків є методи виховання індивідуальних і колективних творчих здібностей: метод порівняння, метод варіативності вражень, метод музичних колекцій, метод проспівування фрагментів з твору, призначеного для слухання, ігровий метод, метод пластичного інтонування, метод асоціативного пошуку, інтерактивні методи, мозковий штурм, метод аналізу-інтерпретації музичних творів, метод проєктів.

Метод асоціативного пошуку. Оскільки музика не оперує словами і поняттями, не створює видимих образів, а пов'язана зі світом почуттів і переживань людини, її виражальні можливості спираються головним чином на область асоціацій і аналогій, що відображають життєвий досвід людини, чуттєво-наочні уявлення про предмети і явища дійсності і ситуативну пам'ять про них. Завдяки асоціаціям психічна діяльність людини стає різноманітніше, повніше, багатше, яскравіше, що благотворно позначається на процесі сприйняття і переживання творів мистецтва. Значимість такого роду асоціацій

особливо важливо враховувати в музичному навчанні підлітків, однією з цілей якої є розширення художньо-образних горизонтів учня, його уяви

Мозковий штурм – найпоширеніший спосіб командної роботи. Метод мозкового штурму є одним із способів пошуку нових ідей. Він являє собою спосіб вирішення проблеми або завдання на базі стимулювання творчої активності. В ході проведення мозкового штурму учасники висловлюють велику кількість варіантів рішення, а потім з висловлених ідей відбираються найбільш перспективні, вдалі, практичні. Його застосування здатне значно підвищити активність всіх школярів, оскільки в ході роботи учні отримують можливість продемонструвати свої знання і задуматися про можливі варіанти вирішення завдання. При цьому вони вчаться коротко і максимально чітко висловлювати свої думки, аналізувати їх. Метод мозкової атаки передбачає об'єднання зусиль кількох людей, і можливість розвивати ідеї один одного.

Для початку потрібно визначитися з темою і метою уроку, конкретизувати навчальне завдання. Потім планується загальний план заняття, час, що відводиться на кожний з етапів. Важливо підібрати ряд питань для розминки, і розробити критерії оцінки та вибору «кращого» пропозиції.

При одному з варіантів організації роботи на уроці, клас поділяється на 2 групи. Одні учні висувують ідеї та припущення – створюють банк ідей. Другі займаються аналізом. Відповідно, групи працюють по черзі. Можлива й інша форма організації мозкового штурму, коли всі учні беруть участь в процесі одночасно, виступаючи спочатку в ролі генераторів ідей, потім – в ролі критиків.

Етапи проведення мозкового штурму:

1. Постановка завдання.
2. Висування ідей.
3. Обговорення ідей.
4. Прийняття рішення.
5. Постановка задач кожній команді.

Аналіз ідей. Він займає основний час уроку. Відбувається колективне

обговорення, аналіз і критика всіх пропозицій. Бажано в кожній ідеї знайти щось позитивне, значуще, і розглянути можливість її застосування в інших умовах. Можливо, для цього потрібно буде її трохи підкоригувати, вдосконалити.

Обробка результатів. Даний етап можна провести на окремому уроці. З усіх запропонованих і розглянутих ідей вибирається сама цікава і практична.

Метод аналізу-інтерпретації музичних творів. Сприйняття, відбите в музично-критичному тексті, може проявити себе тільки через слухацьку інтерпретацію, реалізовану в словесних образах. Хоча інтерпретатор (слухач) запалюється чужими ідеями, він, пропускаючи художнє явище через себе, наділяє його новими смислами відповідно зі своєю системою уявлень. Саме інтерпретація є і носієм і засобом виявлення найважливішого властивості сприйняття – його суб'єктивно-особистісної природи.

Кожен критик трактує музичний твір або трактує виконавську інтерпретацію цього твору, прагнучи в своєму розумінні суті художнього явища наблизитися до адекватного сприйняття. При цьому проблема адекватності стоїть перед кожним інтерпретатором. Виконавець ставить її перед собою, звертаючись до художнього тексту, що належить певному етапу розвитку культури. Слухач-критик – звертаючись до виконавського прочитання, пов'язаного вже з культурною нормою його часу, а також досліджуючи взаємодію інтерпретації цього виконавця з музичним текстом. Так зумовлюється варіативність, неостаточність музично-критичного судження. Більш того, смислова множинність художнього твору або його виконавських прочитань, обумовлена їх приналежністю живому історико-культурного процесу, усвідомлюється тільки завдяки множинності слухацьких інтерпретацій, трактувань, за допомогою них, через них.

Мультимедійна презентація – один з типів мультимедійних проєктів, які застосовуються при виступах, на конференціях, використовуються на уроках в процесі пояснення нового матеріалу.

Якщо готується якась велика доповідь, потрібно мати на увазі, що її сприйняття «на слух» може виявитися занадто важким для деяких слухачів, а супровід його необхідними записами, малюнками, графіками, які будуть виконуватись на дошці по ходу доповіді, може занадто сильно розтягнути доповідь по часу. У цьому випадку часто буває корисно заздалегідь створити конспект доповіді та матеріал для роздачі або демонстрації слухачам. Все це називається презентацією. Мультимедійна презентація – це підготовка такого матеріалу з використанням певного програмового обладнання (ПО).

У додатку Power Point можна створювати презентації у вигляді роздрукованих графічних матеріалів та демонстрації електронного слайд - фільму. При бажанні використовуються спеціальні телевізійні ефекти і переходи, що забезпечують звуковий супровід. Також на персональних комп'ютерах під управлінням Windows найбільш часто в цих цілях використовуються Lotus Freelance Graphics.

Основні поняття:

-комп'ютерна презентація – тематичне об'єднання слайдів з використанням мультимедіаефектів;

- слайд – електронна сторінка презентації;

- інтерактивність – можливість для людини втручатися у хід процесу перегляду;

- гіперпосилання – елемент слайда (малюнок, заголовок, текст та ін.), при використанні якого (клацання миші) відбувається перехід на інший слайд, об'єкт, файл, сторінку Інтернету тощо;

- анімація – рух будь - якого елементу в слайді;

- мультимедіа – різні види інформації;

- мультимедіа технології – прийоми і методи мультимедійної інформації за допомогою комп'ютерної техніки.

Розробка мультимедійної презентації складається з декількох етапів:

1. Визначаються завдання, проводиться збір необхідної інформації.

2.Описується структура майбутньої мультимедіа презентації, визначаються способи її реалізації.

3.Починається робота з виготовлення мультимедійної презентації.

5.Формується команда її виконавців.

6.Створюється сценарій, який записується у вигляді тексту та музики з додатком до нього декількох ескізів візуальної реалізації майбутньої мультимедійної презентації.

7.Після затвердження сценарію, починається реалізація майбутньої мультимедійної презентації.

8.Задача роботи.

Метод проектів. Освітній проект є великим, довгостроковим завданням, яке виконується на протязі, принаймні, двох-трьох тижнів, одним учнем або групою, координується учителем або педагогічним колективом, передбачає публічну презентацію результатів роботи. Учні, які реалізують проект, самостійно добувають інформацію по будь-якому питанні, опрацьовують її в знайомій їм формі, представляють результати. Елементом, що відрізняє проект як метод навчання від інших видів проекту, є спосіб визначення цілей, зміст, інструкції для учнів, а також спосіб оцінювання. Оскільки головним результатом є тут знання, вміння учня, необхідно адаптувати до них цілі та оцінювання. І, звичайно, важко уявити собі проект без самостійної роботи, в цьому випадку – роботи учня.

До завдань вчителя за проектом відносяться: визначення теми (самостійно або спільно з учнями); планування ходу проекту (встановлення реальних термінів виконання окремих задач, виявлення системи засобів, складання докладної інструкції, а також визначення форми презентації); об'єднання зусиль осіб і груп, задіяних в проекті; проведення консультацій і надання допомоги, а також оволодіння професійними знаннями в сферах, пов'язаних з проектом, розробка принципів їх оцінки.

Існує кілька способів визначення теми як дослідних проектів, так і проектів локального дії.

1. Учитель в загальних рисах позначає рамки проекту: вибирає будь-яку частину шкільної програми, а учні, розділені заздалегідь на групи, формулюють на основі запропонованої загальної теми окремі питання. Щоб тема була усвідомлена, щоб до неї прокинувся інтерес, вчитель може провести вступні заняття і ознайомити клас з матеріалом, в якому детально аналізуються питання, винесені на обговорення в рамках проекту.

2. Учитель представляє докладний список тем, а учні в групах вибирають одну з них. Учитель має подбати про те, щоб не було однакових переваг. Дана схема, як і попередня, передбачає проведення вступних занять. Перевагою тут є можливість більш тісного зв'язку проекту з офіційною шкільною програмою, недоліком – відносно обмеження свободи учнів.

3. Всі групи працюють над однією, обраної учителем, темою; вони не беруть участь в її визначенні і нічого не вирішують. Якщо всі учні (групи) працюють над однією темою або над питаннями, які є аспектами комплексної проблеми, то це може вплинути на характер взаємодії учасників і, в підсумку, на атмосферу в класі.

Створюючи атмосферу співробітництва, необхідно скласти перелік тем так, щоб вони утворили єдине ціле. При цій умові легше налаштувати групи на взаємодопомогу, всі будуть розуміти, що кінцевий результат залежить від успішності роботи кожного.

Якщо учні працюють над одним питанням, з'являються умови для суперництва (чий проект буде краще?). В такому випадку треба подбати про те, щоб учні змагалися із завданням, а не один з одним. Цього можна домогтися, вказавши на можливість різної інтерпретації однієї проблеми і на необхідність створення власного, оригінального варіанту (оригінальність стане тоді важливим критерієм оцінки роботи).

Проект відрізняється тимчасовою тривалістю (кілька тижнів, місяців або навіть півріччя). Тому рішення про його введенні слід прийняти найкраще на початку півріччя, при плануванні навчального часу. При цьому варто врахувати наступні критерії:

- Чи може дана тема зацікавити учнів?
- Чи буде у учнів доступ до джерел інформації з даної теми?
- Чи вдасться на основі зібраного матеріалу організувати самостійну роботу?

Проекти можна реалізувати індивідуально або колективно. Переваги індивідуального способу – це виховання в учнів відповідальності та можливість більш об'єктивної оцінки їх роботи. У свою чергу, колективні проекти активізують в учнів здатності, необхідні для роботи в групі. Якщо обсяг часу дозволяє, можна запланувати як індивідуальний, так і колективний проекти, поєднуючи переваги обох. Цілком реально також розробити масштабний проект локальної дії, розрахований на всіх учнів класу.

Критерії оцінки мають бути відомі з самого початку проекту. Необхідно спеціальною інструкцією чітко визначити критерії оцінки проекту. Учні мають знати вимоги, що пред'являються до їхньої роботи, а також те, який вплив на кінцевий результат мають окремі критерії.

Одна з переваг роботи над проектами – можливість розвивати навички командної діяльності. Однак це ставить перед вчителем особливі завдання, деякі з яких він має вирішити самостійно, а інші – спочатку обговорити з учнями. І тут багато що залежить від наявного у дітей досвіду командної роботи. Зазвичай спочатку учні прагнуть до того, щоб об'єднатися в команду зі своїми друзями. Не існує залізних правил, як реагувати в такій ситуації. Деякі вважають, що на перших порах краще з цим змиритися, і тільки коли учні відчують довіру один до одного, вимагати скорегувати склад груп таким чином, щоб створити оптимальні умови для взаємодії, максимально розширивши його простір.

Практичний досвід засвідчує, що групи мають складатися з дітей з різним рівнем успішності. Тоді відмінники зможуть допомагати іншим, що, в свою чергу, позитивно вплине на їх власні досягнення. Однак слід подбати про те, щоб у кожного члена групи було персональне завдання. В протилежному випадку робота може бути розподілена вкрай нерівномірно, опинившись на

плечах одного або декількох виконавців. За твердженням соціопсихологів, для згуртування групи потрібно, щоб в неї входило не більше 7 осіб, оптимально ж – 5.

У кожному колективі в певний момент відбувається розподіл ролей. Якщо, розподіливши учнів по групах, не наділити їх формально ніякими функціями, то в якийсь момент це станеться спонтанно. Однак в першому випадку педагог має можливість вплинути на структуру груп, заснувавши для деяких користувачів персональні ролі: «Ти будеш секретарем, ти – керівником» та ін. У такій ситуації варто подбати про те, щоб діти отримали досвід виконання різних ролей (наприклад, ніхто не повинен постійно бути керівником). Інший варіант – скласти перелік ролей і попросити учнів, щоб вони самостійно розподілили їх між собою. Перед цим можна запропонувати відповісти на наступні питання:

- Як ви плануєте розподілити відповідальність за виконання завдань?
- Чи хочете вибрати лідера групи?
- Як збираєтеся приймати колективні рішення?
- Як будете вирішувати можливі суперечки і конфлікти?
- Де і коли будуть проходити зустрічі групи (крім передбачених навчальним планом)?

У кожній групі протягом певного часу виробляється система норм – схвалюваних і тих, що заперечуються, способів поведінки. Оскільки легше засвоюються ті з них, які встановлюються самостійно, класу варто дати час для обговорення цієї проблеми (наприклад, почати з питання: «Які правила ви ввели б у групі з тим, щоб вам приємно було працювати?»).

Презентація – останній етап реалізації проекту. Він не обов'язково має бути найважливішим: необхідно постійно пам'ятати, що найважливіші фактори – це систематична, ефективна робота на протязі всієї підготовки проекту і сприятлива атмосфера в робочому колективі. Однак, щоб мотивувати учнів до ретельної підготовки презентації, варто пояснити їм, що в ряді випадків оцінюються не тільки самі результати, але і вміння їх представити в умовах

обмеженого часу. Тому варто вдосконалювати вміння виразно говорити про свої досягнення, адже саме це потрібно для презентації проекту.

Спосіб презентації повинні вибрати учні. Однак вчитель може залишити за собою право підказувати їм можливі рішення, особливо якщо у них немає досвіду роботи над проектами або якщо робота спочатку спрямована на вдосконалення певних навичок. Слід прагнути до того, щоб в презентації брали участь всі члени групи.

Можливо кілька форм презентації: виставка робіт учнів (альбомів, плакатів, малюнків, схем тощо), яка супроводжується їх коментарями; спектакль; лекція; прочитання письмової роботи; перегляд відеофільму; презентація музики або інших записів.

Метод педагогічного спостереження. Під спостереженням зазвичай розуміють цілеспрямований збір відомостей про факти поведінки і діяльності людини в різних природних умовах. Саме цими ознаками спостереження як метод об'єктивного науково обґрунтованого дослідження відрізняється від звичайних випадкових або навмисних життєвих способів отримання інформації про людей або події (Додаток Є).

Одним з основних вимог до спостереження як методу є цілеспрямованість, яка передбачає наявність чіткої цільової установки, відповідно до якої спостерігач і диференціює певні факти поведінки, які можна побачити.

Наявність мети припускає, що, вивчаючи особистість або будь-яке педагогічне явище, не можна спостерігати за їх проявами взагалі, що більше характерно для повсякденного спостереження. Спостереження має вибіркового характер. Причому відбір фактів здійснюється не стихійно, а відповідно до конкретної мети в конкретних ситуаціях і в процесі конкретних видів діяльності. Вибір мети спостереження також не випадковий. Він визначається як кінцевою метою самого дослідження, так і теоретичними уявленнями спостерігача про досліджуване явище. Саме відповідно до теоретичних поглядів і відбувається відбір фактів, в яких може проявитися досліджуване

явище. Це надає спостереженню об'єктивний характер. Теоретичні уявлення про сутність, особливості прояву, закономірності функціонування і розвитку спостережуваних властивостей або явищ дозволяють визначити план спостереження: намітити завдання спостереження, показники, ознаки, конкретні акти поведінки або протікання процесу, ситуації і види діяльності, засоби і способи спостереження. План зазвичай фіксується у вигляді схеми, яка може мати різний характер в залежності від цілей і предмета спостереження.

Не менш важливою вимогою є систематичність спостереження, яка передбачає, що спостереження має бути не разовим, не від випадку до випадку, а проводитися неодноразово відповідно до плану, регулярно або через певні проміжки часу. Спостереження в повторюваних і мінливих умовах дозволить визначити, чим пояснюються спостережувані зміни досліджуваного явища: непередбачуваними змінами в умовах досліджуваної діяльності або поведінки, або відмінностями в організації спостереження, або дійсними закономірностями протікання і розвитку самих досліджуваних особистісних особливостей.

Ефективне використання методу спостереження вимагає особливої підготовки і необхідності проходження всіх етапів процедури, що включає: визначення завдання і цілі спостереження, виходячи із загальних цілей дослідження і можливостей методу (що дозволяє відповісти на питання «для чого спостерігати?»); вибір об'єкта, предмета і ситуацій спостереження на основі мети, теоретичних уявлень про досліджуване явище і умови діяльності («що спостерігати?»); вибір способу спостереження, що найменш впливає на досліджуваний об'єкт і найбільш ефективно в даних умовах («як спостерігати?»); вибір способу реєстрації («як вести запис?»); обробку та інтерпретацію отриманої інформації.

Умови, в яких проходить спостереження, мають природний для випробовуваних (спостережуваних) характер. Метою спостереження є максимально можлива об'єктивність в отриманні інформації. Тому грамотний

спостерігач повинен дуже добре відрізнити факт поведінки від враження, оцінки, думки, іншими словами – від власної інтерпретації цієї поведінки.

Виділяють кілька видів спостереження: включене і невключення, відкрите і приховане, суцільне і вибіркове, зовнішнє і внутрішнє тощо.

Включене спостереження передбачає, що спостерігач сам на певний час стає членом тієї спільноти або групи, яка стала об'єктом дослідження. Причому для інших він виступає не як спостерігач, а як рівноправний член групи. Таким чином, спостерігач включається в певну соціальну ситуацію і має можливість отримати інформацію як би зсередини.

Невключення спостереження – це спостереження ззовні, «з боку», коли дослідник не належить до числа учасників спостерігається групи. Ретельно сплановане і чітко організоване невключенне спостереження є важливою складовою частиною будь-якого дослідження. Воно дозволяє помітити такі моменти, які складно відстежити членам спільноти в зв'язку з емоційною залученістю в ситуацію. Невключення спостереження часто використовується при підготовці програми дослідження, для уточнення і конкретизації гіпотез, визначення принципів організації та методів основного дослідження.

В залежності від позиції спостерігача по відношенню до спостережуваних виділяють спостереження відкрите і скрите. Найбільш часто в практиці школи застосовується відкритий вид спостереження. Учні знають, що в певних ситуаціях вони є об'єктом спеціального вивчення. При прихованому спостереженні люди не підозрюють, що ведеться спостереження за їх поведінкою і діяльністю.

При несистематичному або вибіркового спостереженні з усього різноманіття поведінкових реакцій або педагогічних явищ вичленяється тільки певна група об'єктів спостереження, що стосується прояви конкретних досліджуваних властивостей і якостей особистості або фрагментів, етапів педагогічного процесу. Здійснити технічно цей вид спостереження набагато простіше, ніж попередній, однак більшу складність представляє підготовчий

етап: відбір тих ознак, які будуть необхідні і достатні для вивчення саме тієї характеристики, яка обрана предметом спостереження.

В залежності від спрямованості свідомості спостерігача виділяють також спостереження зовнішнє і внутрішнє, тобто спостереження за іншими і самоспостереження [25].

Методика формувального експерименту дослідження здійснювалася в три етапи. Перший, *підготовчий етап* формувальної роботи спрямовувався на розвиток мотивація учнів до навчально-музичної діяльності з використанням мультимедійних засобів, встановлення відповідних пріоритетів в цьому напрямку; адаптацію у мультимедійних навчальних засобах; розширення слухацького досвіду з музичного репертуару за рахунок поповнення власних інформаційних здобутків; поширення художньо-музичних знань (теоретичних відомостей про музичну культуру); рефлексію власних можливостей стосовно використання мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності; поглиблення зацікавленості у підвищенні власного рівня музично-слухацької самопідготовки (засоби музичної виразності, формоутворення, розвиток музичного образу, оцінка). Підготовчий етап передбачає використання зразків музичних творів, які доповнювалися інформацією про автора музики, виконавця, ансамблю тощо, а також аналізом розвитку та функціонування різних жанрів, стилів і сучасних напрямків музики.

Використовувався блок *мотиваційних методів навчання на цьому етапі*, а саме: мінілекції, ігровий метод; метод асоціативного пошуку. метод дискусії; створення індивідуальних репертуарних списків музичних творів; ознайомлення з музичною спадщиною різних культур засобом перегляду спеціальних Інтернет-програм; складання електронного словника термінів.

Другий, *інформаційно-пізнавальний етап* формувальної методики розвивався за такими напрямками: збереження мотивації стосовно використання мультимедійних засобів у музично-слухацькій діяльності підлітків та залучення їх до набуття інформаційної та музично-слухацької

грамотності; поглиблення знань з музичного мистецтва, розширення репертуару зі слухання; оволодіння знаннями, уміннями та навичками слухання музики; критичне осмислення та самооцінка власних надбань, поглиблення зацікавленості самостійною музично-слухацькою діяльністю. На цьому етапі виявилися доцільним проведення тематичних розмов про стилі, жанри та сучасні напрямки музики із включенням найкращих їх зразків.

Ефективними формами навчання на інформаційно-пізнавальному етапі виявилася індивідуальна та робота в малих групах: парами чи по 3-4 особи. До другого блоку було віднесено методи *підвищення рівня активної самодіяльності підлітків*, що базуються на поєднанні репродуктивної і творчої діяльності: мозковий штурм, виконання творчих завдань; створення електронного накопичувача біографій видатних композиторів та виконавців світу; електронного накопичувача слухацького репертуару з музичної культури (української та китайської); мультимедійна презентація, розробка окремих частин музично - творчих проєктів з фіксованим самоаналізом вдалих і помилкових фрагментів.

Наводимо приклад мультимедійної презентації на тему: "Фридерик Шопен – великий майстер танцювального жанру"

Мета: сформувати уявлення про особливості композиторського стилю Ф. Шопена.

Завдання – навчити визначати в звучанні особливості музичного жанру і стилю польського композитора.

Музичний матеріал: Вальс №10, Ф. Шопен;

Полонез №3 Ля- мажор, Ф. Шопен;

Мазурка №1 Сі-бемоль мажор, Ф. Шопен;

Мазурка №3 Фа -мажор, Ф. Шопен;

Мазурка №2 ля- мінор, Ф. Шопен;

Електронна презентація містить 11 слайдів.

Слайд 1. Титульний. На ньому поміщається художня педагогічна ідея уроку, визначається аудиторія користувачів і вказується її автор.

Слайд 2. Є музичний аудіозапис танцю – полонез Ф.Шопена, під який підлітки входять в клас. Після прослуховування якого передбачається аналіз музичного твору і питання для учнів з даного твору, що підводять їх до вирішення проблеми – який жанр музики їх зустрів, входячи в клас.

Слайд 3. Включає в себе ілюстрацію даного танцю, зорове сприйняття досліджуваного матеріалу, пояснення музичного терміну, яке пропонується музичною літературою для даного віку учнів. Так само даний слайд дає можливість, проаналізувати який це танець, коли його танцювали, і яка була мода, а також стан епохи того часу.

Слайд 4. Представляє світліну композитора, країну, де жив композитор і роки його життя.

Слайди 5, 6. Розповідають матеріали життєвого шляху Ф. Шопена.

Слайд 7. Включає в себе аудіозапис "Вальсу" Ф.Шопена з ілюстративним матеріалом і проблемною ситуацією. Даний слайд акцентує увагу учнів на виявлення геніальності композитора.

Слайд 8. Пропонує повторне слухання "Вальсу" Ф.Шопена з пластичним інтонуванням під музику.

Слайд 9. Представляє відеофрагмент музичного інструменту: "Історія фортепіано", улюбленого інструменту Ф.Шопена.

Слайд 10. Включає в себе текст пісні Ф.Шопена "Бажання", який потрібен для роботи над нею.

Слайд 11. Евристичне питання-завдання, на яке підлітки мають знайти самостійну відповідь (висновок), а також аудіозапис пісні "Бажання", Ф.Шопена.

Третій, *активно-творчий етап* формувальної методики, розвивався за такими напрямками: вдосконалення музично-слухацької діяльності; застосування набутих знань з слухацької культури (української і китайської); розширення практичних умінь, рефлексія музично-слухацької діяльності,

поглиблення інтересу до сучасної музичної культури. Цей етап передбачає стимулювання в учнів інтересу до різної музики, формування в підлітків навичок самостійно визначати жанри, стилі та напрямки музичних творів.

З метою вдосконалення процесу формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності, закріплення отриманих знань, набутих умінь і навичок на попередніх етапах, придбання необхідних знань з музичної культури, активізації індивідуальної творчості, застосовано низку третього блоку - *методи активізації самовдосконалення музично-слухацької діяльності підлітків*, а саме: метод аналізу-інтерпретації музичних творів створення Інтернет-презентацій з музичного мистецтва, діяльності видатних композиторів та музикантів-виконавців, колективне обговорення мультимедійних засобів; представлення зразків самостійної творчості (доповіді, самоаналіз тощо); захист творчо-мультимедійних проєктів (самоспроєктовані музичні вечори, електронний музичний журнал).

Наведемо приклад творчого проєкту «Моя музика», який був народжений в спільному обговоренні з учнями 7-х класів на початку навчального року і поступово вийшов за рамки уроку у позаурочну діяльність. Результатом проєкту став електронний музичний журнал «Моя музика», в якому кожен учень протягом року мав можливість представити свої музичні смаки і переваги у формі слайдової презентації з музичними прикладами.

Метою проєкту визначено розвиток пізнавального інтересу учнів, усвідомлення і пред'явлення власних музичних смаків і уподобань; *завданнями*:

- розширення музичного кругозору;
- формування компетенцій, пов'язаних з досвідом їх використання в практичній діяльності (вміння аргументовано викладати свої думки, ідеї, аналізувати свою діяльність, адекватно оцінювати свою роботу і роботу однокласників);
- реалізація провідного принципу навчання – зв'язків музики з життям.

При плануванні проектної діяльності учнями були сформульовані і виділені наступні етапи:

1 етап. Організаційний. Створення в класі творчих лабораторій по музичним інтересам і вподобанням. Учнями були обрані три напрямки: «Рок», «R&B» і «Реп».

2 Етап. Дослідницький. Пошук інформації. У кожній лабораторії були визначені:

- музичні редактори, що відповідають за аналіз і відбір музичного матеріалу;
- група музичних теоретиків, в завдання яких входило збирання інформації про представлених виконавців і групи, музичні стилі і напрямки, роботу з інтернет-ресурсами;
- група web - дизайнерів, які оформляли весь матеріал в слайдову презентацію.

На цьому етапі роботи використовувалися поради та консультації вчителя інформатики для грамотного оформлення сторінок музичного журналу. Багато питань викликало і обговорення критеріїв відбору музичного матеріалу. У групі реп - виконавців одним з головних критеріїв став текст, його зміст і обов'язковий переклад з іноземної мови. Рок і популярна музика мали було б відповідати в першу чергу єдиним музичним критерієм: власні яскраві засоби музичної виразності, хороший вокал, оригінальне аранжування. В процесі роботи критерії відбору ставали більш чіткими і визначеними. Втім виникали труднощі комунікативного характеру – недостатнє вміння підлітків вислуховувати і приймати точку зору опонента, а також бажання самостійно приймати рішення, без обговорення в групі.

3 Етап. Розробка змісту головних сторінок журналу. Побувавши в ролі «головних музичних редакторів», кожен з учнів запропонував своє бачення змісту музичного журналу. Були заповнені анкети, з яких група «музичних теоретиків» вибрала оптимальний варіант, куди увійшли такі сторінки:

- «Я так живу ...» (Молодіжні субкультури та їх музичні уподобання).

- «Хочу все знати!» (Музичний словник сучасних стилів і напрямків).
- «Музичний олімп». (Новини світу сучасної музики, шоу-бізнесу).
- «Голос епохи». (Сторінка класичної музики).
- «Музичний клуб». (Презентації улюбленої музики.)

4 Етап. Презентація створеного продукту. Протягом року на уроках музичного мистецтва в рамках п'ятихвилинної презентації кожен мав можливість представити свій музичний матеріал з коментарями для музичного журналу. Подальша робота по обробці і оформленню змісту сторінок журналу проходила в «творчих лабораторіях» поза уроків.

Спостереження за учнями-підлітками в ході роботи над проектом дозволяє говорити про певні зрушення у розвитку їх творчих і комунікативних якостей, хоча для багатьох учнів провідними ціннісними орієнтаціями в області сучасної музики залишається задоволення, мода і кітч.

Результатом роботи над проектом «Моя музика» стало прагнення учнів до осмислення сучасної музики, роздумів про неї, самостійне набуття знань, думок і суджень, що безумовно впливає на формування їх музично-слухацької культури.

На формувальному етапі дослідження в роботі з підлітками використовувалися такі музичні твори: балети П.І.Чайковського «Лебедине озеро», «Спляча красуня», «Лускунчик»; С.Прокоф'єва «Попелюшка»; опери: М.Лисенка «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка»; Дж.Россіні «Севільський цирульник»; М. Глінки «Руслан та Людмила»; М.Римського-Корсакова «Снігуронька»; Дж. Верді «Ріголетто»; Дж. Бізе «Кармен»; оперета І.Кальмана «Принцеса цирку», «Болеро» М.Равеля; ораторії О.Тактакішвілі «Слідами Руставелі», Г.Генделя «Самсон» тощо. А також симфонічна казка С. Прокоф'єва «Петя і Вовк», Скотта Е. Тріга «Пер Гюнт», твір В.Моцарта «Реквієм»; мультфільми «Танці ляльок» (з музикою Д. Шостаковича) і художні кінофільми «Перепишуючи Бетховена» (про створення і виконання останньої симфонії), «Гілка бузку» (про життя і творчість С.Рахманінова), «Великий вальс», «Амадей» та інші.

Унаслідок впровадження в процес формування слухацької культури підлітків мультимедійних технологій у музично-навчальній діяльності запропонованої авторської методики відзначено позитивну динаміку з усіх компонентів досліджуваного феномена, що підтверджує ефективність її застосування у загальноосвітніх закладах.

Таблиця 3.4

Результати кінцевого моніторингу по виявленню рівнів сформованості слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій

Клас	Рівні	Музична обізнаність	Аналіз та оцінка музичних творів	Тестові завдання	Середній показник
Контрольні класи	Високий	30%	30%	30%	30,00%
	Достатній	40%	40%	35%	38,33%
	Середній	15%	10%	20%	15,00%
	Початковий	15%	10%	10%	11,67%
Експериментальні класи	Високий	35%	35%	40%	36,67%
	Достатній	45%	40%	40%	41,67%
	Середній	15%	20%	15%	16,67%
	Початковий	5%	10%	5%	6,67%

Таблиця 3.5

**Динаміка розвитку слухацької культури підлітків засобами
мультимедійних технологій на початковому та кінцевому етапах
дослідження**

Клас	Рівні	Початок	Кінець	Динаміка
Контрольні класи	Високий	28,33%	30,00%	1,67%
	Достатній	36,67%	38,33%	1,66%
	Середній	18,33%	15,00%	-3,33%
	Початковий	16,67%	11,67%	-5,00%
Експериментальні класи	Високий	23,33%	36,67%	13,34%
	Достатній	33,33%	41,67%	8,34%
	Середній	25,00%	16,67%	-8,33%
	Початковий	18,33%	6,67%	-11,66%

Графічно це виглядає так:

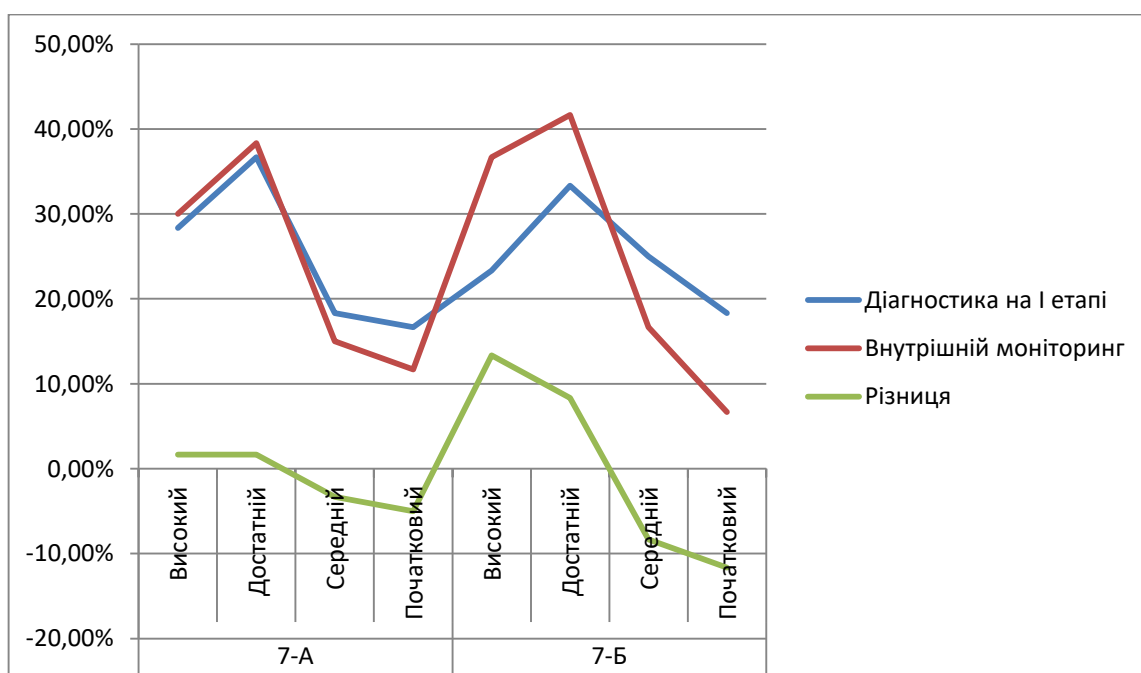

Рис. 3.1. Динаміка розвитку слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій на початковому та кінцевому етапах дослідження

У результаті впровадження експериментальної методики високий рівень сформованості слухацької культури учнів-підлітків засобами мультимедійних технологій в ЕК збільшився на 13,34 %, достатній – на 8,34 %; середній рівень – зменшився за рахунок переміщення учнів на більш високий щабель на 8,33 %, початковий – зменшився на 11,66 %. У контрольному класі суттєвих змін у порівнянні з констатувальною діагностикою не зафіксовано.

Опитування, проведене після завершення дослідження із використанням мультимедійних засобів, показало, що всі учні позитивно оцінили використання мультимедійних технологій на уроках. Так, 19% визнали, що ці засоби допомагають правильно записати поданий матеріал, 25% вказали на те, що мультимедіа доповнюють розповідь викладача, а 56% учнів вважають, що використані технології допомагають краще зрозуміти навчальний матеріал.

Достовірність результатів експерименту забезпечувалася використанням методу статистичного t-критерію розподілу Стюдента. Для порівняння результатів експериментальних і контрольних класів сформульовано статистичні гіпотези:

H_0 : Застосування системи формування слухацької культури учнів-підлітків засобами мультимедійних технологій в експериментальних класах є неефективним, а результати – випадковими.

H_1 : Застосування системи формування слухацької культури учнів-підлітків засобами мультимедійних технологій в експериментальних класах є ефективним, а результати – не випадкові.

Щоб визначити, чи є різниця між середніми значеннями показників діагностування в експериментальних і контрольних класах значущою, необхідно обчислити статистичну достовірність цієї різниці. З цією метою було використано t-критерій Стюдента за формулою:

$$t_{емп} = \frac{x_1 - x_2}{\sqrt{m_1^2 + m_2^2}} \quad (5.3),$$

де x_1 і x_2 – середні арифметичні значення змінних в експериментальних і контрольних класах; m_1 і m_2 – величини середніх помилок, які обчислюються за формулою:

$$m = \frac{\sigma}{N} \quad (5.4),$$

де σ – середня квадратична, яка обчислюється за формулою:

$$\sigma = \sqrt{\frac{\sum (x_1 - x)^2}{N}} \quad (5.5),$$

де N – кількість досліджуваних [Ошибка! Источник ссылки не найден.].

		Експериментальні класи	Контрольні класи
Середнє значення	$\bar{X}$	86,87	78,19
Стандартне відхилення	σ	6,11	7,85
Кількість тестованих	N	62	69
Помилка вимірювання	m_i	0,10	0,11

Якщо $t_{емп} > t_{крит}$, то нульова гіпотеза (H_0) відхиляється та приймається альтернативна гіпотеза H_1 ; $t_{крит}$ знаходимо в таблиці з теоретичним значенням t -розподілу Стюдента, що дорівнює для $\alpha = 0.01$ ($p =$) та рівнів вільності (свободи) відповідно.

$t_{емпіричне}$	57,70
-----------------	-------

$t_{\text{критичне}}$	3,45
$t_{\text{емп}} > t_{\text{крит}}$	приймається альтернативна гіпотеза

Отже, застосування системи формування слухацької культури учнів-підлітків засобами мультимедійних технологій в експериментальних групах є ефективним, а результати – не випадкові. Висновки експериментального дослідження засвідчили його дієвість та ефективність, має перспективу науково-пошукової діяльності в сфері загальної музичної освіти.

Висновки до третього розділу

У змісті слухацької культури було визначено такі критерії та їх показники:

- *ступінь спрямованості на використання засобів мультимедіа у навчально-музичній діяльності.* Його показники: сформованість потреби у використанні мультимедійних навчальних засобів; уявлення про необхідність їх застосування у навчально-музичній діяльності.
- *міру сформованості художньо-музичних знань з використанням мультимедіа, а також знань існуючих мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва.* Показниками цього критерію виступають: обсяг художньо-музичних знань; широта обізнаності у галузі мультимедійних засобів з музичного мистецтва.
- *ступінь сформованості умінь і навичок роботи з мультимедійними засобами.* Показником цього критерію виступає уміння користуватися мультимедійними навчальними засобами з музичного мистецтва.
- *міру здатності до самоаналізу й саморозвитку у музичній діяльності із залученням мультимедійних навчальних засобів з показниками: уміння*

адекватно оцінити мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва; здатність до самовдосконалення у навчально - музичній діяльності з використанням мультимедійних засобів.

Програма констатувального етапу експериментальної роботи складалася з анкетування вчителів музики та учнів-підлітків з метою визначення їх позиції щодо застосування мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва на уроках музики; анкетування й тестування з метою перевірки розвитку основних компонентів їх слухацької культури. Констатувальна діагностика дозволила виділити чотири рівня сформованості даного феномена; високий, достатній, середній, початковий. Як показало дослідження, переважна більшість учнів-підлітків в ЕК і КК мають середній рівень (відповідно 33,33 % і 36,67%).

Методика формувального експерименту дослідження здійснювалася в три етапи. Перший, *підготовчий етап* формувальної роботи розвивався за такими напрямками: мотивація учнів до навчально-музичної діяльності з використанням мультимедійних засобів, встановлення відповідних пріоритетів; адаптація у мультимедійних засобах, розширення слухацького досвіду з музичного репертуару за рахунок поповнення власних інформаційних здобутків; поширення художньо-музичних знань (теоретичних відомостей про музичну культуру); рефлексія власних можливостей стосовно використання мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності, поглиблення зацікавленості у підвищенні власного рівня музично-слухацької самопідготовки (засоби музичної виразності, формоутворення, розвиток музичного образу, оцінка). Підготовчий етап передбачає використання зразків музичних творів, які доповнювалися інформацією про автора музики, виконавця, ансамблю тощо, а також аналізом розвитку та функціонування різних жанрів, стилів і сучасних напрямів музики.

Найбільш ефективними *методами* взаємодії педагога і учнів-підлітків виявилися: лекції - бесіди, навчально - пізнавальні ігри ; метод визначення

близької і середньої перспективи; метод емоційної драматургії; метод емоційного впливу; метод створення ситуації успіху; метод створення ефекту здивування; метод проблемного викладу (дискусії); створення індивідуальних репертуарних списків музичних творів; ознайомлення з музичною спадщиною різних культур засобом перегляду спеціальних Інтернет-програм; складання словників термінів.

Другий, *інформаційно-пізнавальний етап* формувальної методики розвивався за такими напрямками: збереження мотивації стосовно використання мультимедійних засобів у музично-слухацькій діяльності підлітків та залучення їх до набуття інформаційної та музично-слухацької грамотності; поглиблення знань з музичного мистецтва, розширення репертуару зі слухання; оволодіння знаннями, уміннями та навичками слухання музики; критичне осмислення та самооцінка власних надбань, поглиблення зацікавленості самостійною музично-слухацькою діяльністю. На цьому етапі виявилися доцільним проведення тематичних розмов про стилі та жанри музики із включенням найкращих зразків.

Ефективними формами взаємодії на інформаційно-пізнавальному етапі виявилася індивідуальна та робота в малих групах: парами чи по 3-4 особи. Дієвими *методами* навчання стали методи, спрямовані на підвищення рівня самопізнання учнів: метод усвідомлення особистісного сенсу музичного твору; "занурення" в атмосферу естетичних цінностей; застосування інформаційних аудіо- і відео-технологій; освоєння музичного тезауруса; метод проектів; створення електронного накопичувача біографій видатних композиторів та музичних творів, концертних виступів видатних музикантів та колективів світу; накопичення слухацького репертуару з національної культури (української та китайської); самостійна розробка фрагментів власних музично-творчих проектів з самоаналізом.

Третій, *активно-творчий етап* формувальної методики, розвивався за такими напрямками: вдосконалення музично-слухацької діяльності; застосування набутих знань з слухацької культури; розширення практичних

умінь, рефлексія музично-слухацької діяльності, поглиблення інтересу до сучасної музичної культури. Цей етап передбачає стимулювання в учнів інтересу до різної музики, формування в підлітків навичок самостійно визначати жанри, стилі та напрями прослуханих творів.

З метою вдосконалення процесу формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності, закріплення отриманих знань, набутих умінь і навичок на попередніх етапах, придбання необхідних знань з музичної культури, активізації індивідуальної творчості, застосовано низку *методів*: створення Інтернет-презентацій з музичного мистецтва, діяльності видатних композиторів та музикантів-виконавців, колективне обговорення мультимедійних засобів; представлення зразків самостійної творчості.

Порівняльний аналіз результатів констатувального етапу експерименту та заключного моніторингу на формувальному етапі показав, що у розвитку слухацької культури підлітків експериментальних класів (ЕК) відбулися більш істотні зрушення, ніж у контрольних (КК): високого рівня в ЕК досягло 36,67 %, в КК – 30,0 % підлітків; достатнього в ЕК – 41,67%, в КК – 38,33%; на середньому рівні опинилося в ЕК – 16,67%, в КК – 15,0%, на початковому рівні в ЕК було виявлено 6,67 % респондентів, а в КК – 11,67%.

Отже, в результаті впровадження експериментальної методики високий рівень сформованості слухацької культури учнів-підлітків засобами мультимедійних технологій в ЕК збільшився на 13,34 %, достатній – на 8,34 %; середній рівень – зменшився за рахунок переміщення учнів на більш високий щабель на 8,33 %, початковий зменшився на 11,66 %. У контрольному класі суттєвих змін у порівнянні з констатувальним діагностуванням не зафіксовано.

Спостереження, зроблені в ході дослідження, підтверджують думку про важливі зрушення в розвитку творчих та комунікативних якостей підлітків. Звернення до ціннісних, емоційних, інтелектуальних структур особистості в

процесі формування слухацької музичної культури як багатоскладової особистісної освіти активізує духовний розвиток учня. Можна зробити висновок про те, що виховання слухацької культури є істотним чинником художньо-естетичного та морального розвитку учнів.

Достовірність результатів експерименту забезпечувалася використанням методу статистичного t-критерію розподілу Стюдента.

Матеріали розділу відображено у наступних публікаціях автора: [30], [31], [32].

.

Список використаних джерел до третього розділу

1. Букреева Г. Сучасний учитель музичного мистецтва: роль та завдання / Г. Букреева // Учитель музичного мистецтва № 9 вересень 2013. – К.: МЦФЕР, 2013. – С.4-9.
2. Василенко Е.В. Шляхи застосування комп'ютерних технологій на уроках музичного мистецтва / Е.В. Василенко // Мистецтво в школі (музика, образотворче мистецтво, художня література). – №1(13). – 2010. – С. 3 – 5.
3. Гаврілова Л.Г. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій. Монографія / Л.Г. Гаврілова. – Київ: Видавництво НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2014. – 404 с.
4. Гумінська О. Використання мультимедійних засобів – оновлення методики викладання мистецтв / О. Гумінська // Мистецтво та освіта. – № 3(53). – 2009. – С. 21 – 25. – №4(54). – 2009. – С. 19 – 22.
5. Данилова О.В. Мультимедія власноруч: текст, графіка, анімація, відео / О. Данилова, В. Манако, Д. Манако. – К.: Вид. дім «Шкіл. Світ»: Вид. Л. Галіціна, 2006. – 120 с.
6. Дідич Г.С. До питання про особливості сприймання та аналізу музики школярами підліткового віку / Г.С. Дідич // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. кол.: В.В. Радул [та ін.]. – Кіровоград: КДПУ, 2013. – Вип. 121, ч. 2. – С. 128-133.
7. Естетичне виховання школярів / Н.В. Білянська, Т.М. Биковська та інші. – Х.: Основа, 2009. – 352 с.
8. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / За ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир: Видавництво Рута, 2006. – 320 с.
9. Золотарьова О.І. Музичне мистецтво. 1-8 класи: методичний посібник / О.І. Золотарьова. – Х.: Основа, 2012. – 55с.
10. Інформаційні технології – значення терміну [Електронний

ресурс]. Setlaboratory. //Режим доступу: <http://www.setlab.net/?view=what-is-IT>

11. Кадемія М.Ю. Впровадження інтерактивних методів навчання на базі інформаційних технологій / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 7 / Ред. кол.: І.А. Зязюн та ін. – Київ-Вінниця: ТОВ «Планер», 2005. – С. 153-156.

12. Корнілова О.В. Уроки музичного мистецтва. 7-8 класи. Навчально-методичний посібник для вчителів / О.В. Корнілова. – К.: Літера ЛТД, 2008. –176 с.

13. Корчевський Б.Б., Дякова В.В. Мультимедійні технології в навчанні. Створення навчальних відеофільмів. / Б.Б. Корчевський, В.В. Дякова // Стратедія, зміст та нові технології підготовки спеціалістів з вищою технічною освітою. Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2010. – № 3. – С.118-123.

14.Корягіна О.П. Проблема підліткового віку / О.П. Корягіна // Класний керівник. – 2003, № 1. – С. 89-93.

15. Костриба Л.О. Створення мультимедійних програмно-педагогічних систем навчання засобами Power Point. / Л.О. Костриба // Комп'ютер у школі та сім'ї. – №4. – 2008. – С.33-36.

16. Красильников И.М. Электронное музыкальное творчество. Пособие для учителя. Методика музыкального обучения на основе цифрового инструментария (с поурочной разработкой) / И.М. Красильников. – М.: Институт новых технологий, 2008. – 212 с.

17. Маркова А. К. Психологические критерии и ступени профессионализма учителя / А. К. Маркова // Педагогіка. – 1995. – № 6. – С. 55–63.

18. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Е.В.Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Рудчеко. – Х.: Веста: Видавництво «Ранок», 2006.

– 256 с.

19. Мистецтво. Програма для 5-9-х класів / Л.М. Мосол [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://mmomusicmel.blogspot.com/p/blog-page_20.html

20. Новікова Н. Комп'ютерна презентація на уроках музики / Н.Новікова // Мистецтво та освіта. – 2010. – №3. – С.25 – 29.

21. Олійник В.Ф. Сучасні комп'ютерні технології та музичні програм навчального змісту / В.Ф. Олійник // Збірник наукових праць. Педагогічна освіта: теорія і практика. Випуск 1. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С.252-254.

22. Педагогічний словник / Редкол.: М.Д.Ярмаченко, І.А.Зязюн, В.М.Мадзігон, Н.Г.Ничкало, О.Я.Савченко, О.В.Сухомлинська та ін.: За ред. М.Д.Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2000. – 516 с.

23. Про затвердження орієнтованих вимог оцінювання навчальних досягнень учнів із базових дисциплін у системі загальної середньої освіти. Наказ №1222 від 21.08.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://docs.google.com/document/d/1GhQjY0EMRAGTrnP-cuLCugJ-yjAl4Pu2JklqVJlq0Po/edit>.

24. Про організацію навчально-виховного процесу у загальноосвітніх навчальних закладах і вивчення базових дисциплін в основній школі. Лист МОН України № 1/9-343 від 01.07.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://media.ippro.kubg.edu.ua/?tag=методичні-кейси-20142015>.

25. Рубінштейн С. Л. Основи загальної психології / С.Л. Рубінштейн. – М.: Учпедгиз, 1946. – 704 с.

26. Сербіна-Лукасюк Л.П. Сприйняття музики – основа виховання учнів загальноосвітньої школи / Л.П. Сербіна-Лукасюк // Актуальні питання мистецької педагогіки. Випуск 2. – 2013. – С. 112-115.

27. Синиця М.О. Мультимедійні технології як засіб підвищення ефективності професійного навчання / М.О. Синиця // Матеріали IV

Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання населення», 2. рр. – К., 2012. – С. 166-174.

28. Стеценко Г.В. Освітні веб-ресурси та їх класифікація / Г.В. Стеценко // Комп'ютер в школі та сім'ї. – 2007. – №6 (62). – С.23-26.

29. Стоковский Л. Г. Музыка для всех нас [текст] / Л. Г. Стоковский. – М.: Музгиз, 1992. – 200 с.

30. Сяо Цзяцзюнь. Діагностика рівнів розвитку слухацької культури підлітків мультимедійними засобами на уроках музики / Цзяцзюнь Сяо // Наукові записки: Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; укл. Л. Л. Макаренко. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. – Випуск 138. – С. 205-211.

31. Сяо Цзяцзюнь . Критерії, показники та рівні сформованості слухацької культури підлітків засобами мультимедіа на уроках музики / Цзяцзюнь Сяо // Теоретичні питання культури, освіти та виховання. Збірник наукових праць КНЛУ, 2018. – Випуск № 57. – С. 73-75.

32. Сяо Цзяцзюнь. Поетапна методика формування музично-слухацької культури підлітків мультимедійними засобами / Цзяцзюнь Сяо // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіката психологія»: зб. наук. пр. / Ред.кол.: Товканець Г.В. (гол.ред.) та ін. – Мукачево: Вид-во МДУ, 2018. – Випуск 1 (7). – С.154-156.

33. Топорівська Я. Можливості використання комп'ютерних технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя музики / Я.Топорівська [Електронний ресурс]. // Режим доступу:

http://www.nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/NZTNPU/ped/2009_2/2-008.pdf

34. Федорчук В.В. Мультимедійні технології та їх використання під час вивчення педагогічних дисциплін / В.В. Федорчук // Збірник наукових праць. Педагогічна освіта: теорія і практика. Випуск 1. – Кам'янець-Подільський, 2009. – С.15-18.

35. Хекало Є. Особливості використання комп'ютерних технологій

на заняттях з музики у контексті фахової підготовки музичних керівників / Є. Хекало [Електронний ресурс]. // Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Ppps/2010_36/files/148-153.pdf.

36. Штепа В.В. Комп'ютерні навчаючі програми на уроках музики / В.В. Штепа // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 1999. – №3. – С. 33-37.

37..Яворський Б.Л. Статті, воспоминания, переписка /Б.Л. Яворський. – М. : Св. композитор, 1972. – Т. 1. – 712 с

ВИСНОВКИ

1. Процес формування слухацької музичної культури школярів-підлітків має включати такий зміст: розвиток духовного потенціалу учнів на прикладах творів музичного мистецтва як форми відображення життєдіяльності особистості та осягнення особистого сенсу музичних творів; залучення в якості художнього матеріалу музики, актуальної в підліткової субкультурі, в їх взаємозв'язку з творами класичного музично-педагогічного репертуару і сучасної академічної музики з урахуванням специфіки виразних засобів кожної галузі музичного мистецтва; використання мультимедійних технологій, як спеціальних методів, що концентрують комунікативну функцію музики і активізують розуміння музики школярами; використання продуктивних форм і засобів навчання, здатних забезпечити творчо-діяльнісну спрямованість освітнього процесу.

У межах дослідження слухацька культура підлітка (СКП) розглядається як інтегроване утворення особистісних якостей комунікативності, емпатії, креативності та рефлексії підлітка, розвиток яких обумовлений організацією діалогового процесу взаємодії з музикою та її автором, активністю естетичного переживання музичних образів, єдністю репродуктивних процесів відображення образного змісту музики та співтворчих процесів його інтерпретації, механізмами самопізнання власних музичних вражень та духовної сутності.

Доведено, що введення мультимедійних навчальних засобів (МНЗ), які тлумачимо як інформаційні технології, що використовують різні програмні та технічні засоби для найбільш ефективного впливу на учня, сприяють підвищенню інтенсивності й ефективності процесу музичного навчання. зокрема розвитку слухацької культури підлітків.

2. Визначено **структуру** системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій, що полягає у взаємозв'язку інформаційно - мотиваційного, усвідомлено-когнітивного, аналітико-

діяльнісного, дієво-рефлексивного компонентів, що цілісно охоплюють її зміст.

Інформаційно-мотиваційний компонент означає наявність прагнення учнів-підлітків до музично-слухацької діяльності, оволодіння музичними знаннями, вміннями і навичками в цьому напрямку, до особистісного розвитку з допомогою засобів мультимедіа, що забезпечить подальшу успішну навчально-музичну діяльність у школі. Цей компонент системи формування слухацької культури репрезентує мету загальної музичної освіти, яка буде досягнута за умов переходу на якісно новий рівень музичного розвитку, що забезпечується використанням засобів мультимедіа. Інформаційно-мотиваційний компонент системи, що передбачає розвиток в учнів підліткового віку інтересу до мультимедійних навчальних засобів, формування стійкої потреби у залученні мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності.

Усвідомлено-когнітивний компонент системи формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій забезпечує засвоєння художньо-музичних знань з використанням мультимедійних підручників, посібників, інших МНЗ, а також певного обсягу специфічних знань з ІКТ, що надає можливості успішно працювати із засобами мультимедіа.

Аналітико-діяльнісний компонент системи забезпечує практичний аспект успішної й ефективної слухацької діяльності підлітків, він спрямований на формування в учнів практичних умінь і навичок використання засобів мультимедіа у власному музичному розвитку та подальшій освітній діяльності. Серед умінь і навичок, що відпрацьовуються з допомогою засобів мультимедіа: навички слухання музики; музично-аналітичні навички; вміння й навички музично-творчої діяльності із застосуванням комп'ютерних технологій; (презентації, візуалізації, слайд-шоу).

Дієво-рефлексивний компонент визначає сформованість здатності критично оцінювати мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва, здійснювати їх відбір; здатність до рефлексійного оцінювання, осмислення й аналізу власної навчально-музичної діяльності із застосування мультимедійних

технологій; передбачає формування ціннісних орієнтирів у галузі сучасних навчальних засобів, створених на основі технологій мультимедіа. Дієво-рефлексивний компонент системи спрямований на самовдосконалення особистості підлітка, на творчу самостійну діяльність в напрямку поглиблення й розширення художньо-музичних знань, розвитку умінь, здібностей, особистісного зростання, що здійснюється із залученням засобів мультимедіа.

Системність і процесуальну цілісність формування музично-слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій забезпечує взаємозв'язок та взаємозалежність названих компонентів.

3. З'ясовано, що пріоритетними методологічними **підходами** до розв'язання означеної проблеми встановлено компетентнісний (розглядається як симбіоз традиційних підходів) та інформаційний, внутрішній взаємозв'язок та взаємодоповненість яких сприяє вирішенню завдань дослідження.

У ході дослідження виокремлено **принципи**, серед яких: принцип інформаційності навчання, принцип наочності та оптимізації мультимедійних засобів навчання, принцип поєднання методів музичного навчання та мультимедійних навчальних засобів, принцип творчого співробітництва вчителя музики з учнями та активізації музично-творчого самовираження учнів.

Обґрунтовано педагогічні **умови** як сукупність продуктивних чинників, що необхідні й достатні для забезпечення продуктивності перебігу освітнього процесу та досягнення визначеної мети – формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій: вдосконалення традиційних та впровадження інноваційних методів навчання з використанням мультимедійних навчальних засобів; педагогічний супровід процесу оволодіння учнями знань, умінь і навичок роботи з мультимедійними навчальними засобами; використання елементів дистанційного навчання; забезпечення матеріально-технічної бази освітнього процесу засобами мультимедіа.

Висвітлено організаційно-методичну **модель** формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій, яка охоплює складові

частини процесу формування досліджуваного феномена, як-от: мету, освітнє середовище, методологічні підходи, принципи, умови, компоненти, критерії, блоки методів, етапи, моніторинг, зміст яких структурно представлено відносно проблеми, що досліджується. Очікуваним результатом визначено розвиток слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій.

5. Виокремлено наступні критерії:

- *ступінь спрямованості на використання засобів мультимедіа у навчально-музичній діяльності.* Його показники: сформованість потреби у використанні мультимедійних навчальних засобів; уявлення про необхідність їх застосування у навчально-музичній діяльності;
- *міру сформованості художньо-музичних знань з використанням мультимедіа, а також знань існуючих мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва.* Показниками цього критерію виступають: обсяг художньо-музичних знань; широта обізнаності у галузі мультимедійних засобів з музичного мистецтва;
- *ступінь сформованості умінь і навичок роботи з мультимедійними засобами.* Показником цього критерію виступає уміння користуватися мультимедійними навчальними засобами з музичного мистецтва;
- *міру здатності до самоаналізу й саморозвитку у музичній діяльності із залученням мультимедійних навчальних засобів* з показниками: уміння адекватно оцінити мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва; здатність до самовдосконалення у навчально - музичній діяльності з використанням мультимедійних засобів.

6. Програма констатувального етапу експериментальної роботи складалася з анкетування вчителів музики та учнів-підлітків з метою визначення їх позиції щодо застосування мультимедійних навчальних засобів з музичного мистецтва на уроках музики; анкетування й тестування школярів з метою перевірки розвитку основних компонентів їх слухацької культури. Констатувальна діагностика дозволила виділити чотири рівня сформованості даного феномена: високий, достатній, середній, початковий. Діагностика довела, що переважна

більшість учнів-підлітків в ЕК і КК мають середній рівень (відповідно 33,33 % і 36,67%).

Методика формувального експерименту дослідження здійснювалася в три етапи. Перший, *підготовчий етап* розвивався за такими напрямками: мотивація учнів до навчально-музичної діяльності з використанням мультимедійних засобів, встановлення відповідних пріоритетів; адаптація у мультимедійних засобах, розширення слухацького досвіду з музичного репертуару за рахунок поповнення власних інформаційних здобутків; поширення художньо-музичних знань (теоретичних відомостей про музичну культуру); рефлексія власних можливостей стосовно використання мультимедійних технологій у навчально-музичній діяльності, поглиблення зацікавленості у підвищенні власного рівня музично-слухацької самопідготовки (засоби музичної виразності, формоутворення, розвиток музичного образу, оцінка). Підготовчий етап передбачає використання зразків музичних творів, які доповнювалися інформацією про автора музики, виконавця, ансамблю тощо, а також аналізом розвитку та функціонування різних жанрів, стилів і сучасних напрямів музики.

Найбільш ефективними *методами* взаємодії педагога і учнів-підлітків виявилися: лекції - бесіди, навчально - пізнавальні ігри ; метод визначення близької і середньої перспективи; метод емоційної драматургії; метод емоційного впливу; метод створення ситуації успіху ; метод створення ефекту здивування; метод проблемного викладу (дискусії); створення індивідуальних репертуарних списків музичних творів; ознайомлення з музичною спадщиною різних культур засобом перегляду спеціальних Інтернет-програм; складання словників термінів.

Другий, *інформаційно-пізнавальний етап* формувальної методики розвивався за такими напрямками: збереження мотивації стосовно використання мультимедійних засобів у музично-слухацькій діяльності підлітків та залучення їх до набуття інформаційної та музично-слухацької грамотності; поглиблення знань з музичного мистецтва, розширення

репертуару зі слухання; оволодіння знаннями, уміннями та навичками слухання музики; критичне осмислення та самооцінка власних надбань, поглиблення зацікавленості самостійною музично-слухацькою діяльністю. На цьому етапі виявилися доцільним проведення тематичних розмов про стилі та жанри музики із включенням найкращих зразків.

Ефективними формами взаємодії на інформаційно-пізнавальному етапі виявилася індивідуальна та робота в малих групах: парами чи по 3-4 особи. Дієвими *методами* навчання стали методи, спрямовані на підвищення рівня самопізнання учнів: метод усвідомлення особистісного сенсу музичного твору; "занурення" в атмосферу естетичних цінностей; застосування інформаційних аудіо- і відео-технологій; освоєння музичного тезауруса; метод проектів; створення електронного накопичувача біографій видатних композиторів та музичних творів, концертних виступів видатних музикантів та колективів світу; накопичення слухацького репертуару з національної культури (української та китайської); самостійна розробка фрагментів власних музично-творчих проектів з самооаналізом.

Третій, **активно-творчий етап** формувальної методики, розвивався за такими напрямками: вдосконалення музично-слухацької діяльності; застосування набутих знань з слухацької культури; розширення практичних умінь, рефлексія музично-слухацької діяльності, поглиблення інтересу до сучасної музичної культури. Цей етап передбачає стимулювання в учнів інтересу до різної музики, формування в підлітків навичок самостійно визначати жанри, стилі та напрями прослуханих творів.

З метою вдосконалення процесу формування слухацької культури підлітків засобами мультимедійних технологій у музичному навчанні, закріплення отриманих знань, умінь і навичок із слухацької музичної культури на попередніх етапах, активізації індивідуальної творчості, застосовано низку *методів*: створення Інтернет-презентацій з музичного мистецтва, діяльності видатних композиторів та музикантів-виконавців, колективне обговорення мультимедійних засобів; представлення зразків

самостійної творчості.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та заключного діагностичних зрізів показав, що у формуванні слухацької культури підлітків експериментальних класів (ЕК) відбулися більш істотні зрушення, ніж у контрольних (КК): високого рівня в ЕК досягло 36,67 %, в КК – 30,0 % підлітків; достатнього в ЕК – 41,67%, в КК – 38,33%; на середньому рівні опинилося в ЕК – 16,67%, в КК – 15,0%, на початковому рівні в ЕК було виявлено 6,67 % респондентів, а в КК – 11,67%.

Отже, в результаті впровадження експериментальної методики високий рівень сформованості слухацької культури учнів-підлітків засобами мультимедійних технологій в ЕК збільшився на 13,34 %, достатній – на 8,34 %; середній рівень – зменшився за рахунок переміщення учнів на більш високий щабель на 8,33 %, початковий зменшився на 11,66 %. У контрольному класі суттєвих змін у порівнянні з констатувальним діагностуванням не зафіксовано

Спостереження, зроблені в ході дослідження, підтверджують думку про важливі зрушення в розвитку творчих та комунікативних якостей підлітків. Звернення до ціннісних, емоційних, інтелектуальних структур особистості в процесі формування слухацької музичної культури як багатоскладової особистісної освіти активізує духовний розвиток учня. Можна зробити висновок про те, що виховання слухацької культури є істотним чинником художньо-естетичного та морального розвитку учнів.

Достовірність результатів експерименту забезпечувалася використанням методу статистичного t-критерію розподілу Стюдента.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів музики на визначення знань і мотивів використання мультимедійних технологій у музичному навчанні школярів

Шановні колеги!

Будь ласка, дайте відповіді на декілька запитань

1. Як ви розумієте поняття “інформаційно-комунікаційні технології”? Чи відрізняються вони від мультимедійних? Прокоментуйте свою думку

2. Чи використовуєте (передбачаєте використовувати) у навчально-музичній роботі засоби інформаційно-комунікаційних (мультимедійних) технологій?

- ✓ на кожному уроці;
- ✓ часто;
- ✓ фрагментарно;
- ✓ ніколи.

3. Чи знаєте Ви мультимедійні навчальні засоби з музичного мистецтва (якщо так, то вкажіть, які саме):

- Електронні підручники, посібники

- ✓ так; _____
- ✓ ні;

- Мультимедійні енциклопедії, довідники

- ✓ так; _____
- ✓ ні;

- Програми для школярів (ігрові засоби, тренажери, дитячі енциклопедії)

- ✓ так; _____
- ✓ ні;

- Інші засоби мультимедіа з музичного мистецтва?

✓ так; _____

✓ ні;

4. На яких етапах уроку музики доцільно використовувати засоби мультимедіа?

5. Чи відомі Вам програми для комп'ютерного тестування музичних знань і умінь школярів? (якщо так, то вкажіть, які саме):

✓ так; _____

✓ ні;

6. Чи вмієте ви складати комп'ютерні тести з мультимедійним контентом? (якщо так, то вкажіть у яких програмах):

✓ так; _____

✓ ні;

7. Чи володієте Ви програмами для опрацювання аудіо та відео-матеріалів? (якщо так, то вкажіть якими):

✓ так;

✓ ні

8. Якими комп'ютерними програмами для створення мультимедійних презентацій Ви користуєтесь?

9. Чи є обладнання у вашій школі для повноцінного використання мультимедійних технологій? Чи відповідає воно сучасним вимогам?

10. Сформулюйте Ваше ставлення до комп'ютеризації музичної освіти. Назвіть існуючі проблеми щодо цього процесу.

Анкетування анонімне, проте вкажіть, будь ласка, такі дані про себе:

До якої вікової категорії ви належите?	
20 – 25 років	
26 – 35 років	
старше 35 років	
Ваш педагогічний стаж	
до 5 років	
5 – 10 років	
більше 10 років	

Дякуємо за відповіді!

Додаток Б

Анкета №1 для учнів.

1. Прізвище, ім'я, клас: _____

2. Які мультимедійні пристрої ти знаєш?

3. Оціни значення комп'ютера у навчанні. _____

4. Чи використовується комп'ютер на шкільних уроках? _____

5. Що ти знаєш про освітні навчальні програми? _____

6. Чи потрібний комп'ютер на уроках музичного мистецтва? _____

7. Які музичні програми ти знаєш?

8. Якими музичними програмами ти користуєшся? _____

Додаток В

Анкета № 2 для учнів

1. Прізвище, ім'я, клас: _____
2. Як часто ти слухаєш музику? Який музичний твір слухав останній раз?

3. Чи ти згоден із твердженням, що музика існує тільки для розваги?

4. Де саме ти слухаєш музику (вдома, на концерті, радіо та телебачення, з гаджетів, із звуконосіїв тощо)? _____

5. Чи подобається тобі уроки музичного мистецтва?

6. Які види музики ти знаєш? _____
7. Як вважаєш, чим відрізняється легка (розважальна) музика від серйозної (академічної)?

8. Назви улюблених композиторів: _____

1. Назви музичні твори, які тобі подобаються (у будь-якому жанрі та сфері музики):

2. Чи займаєшся ти музикою у позашкільний час? Де?

3. Де доводилось тобі слухати серйозну музику? (Наведіть приклад)

4. Як вплинула на тебе така музика? _____

5. Чи є вдома диски з записами класичної музики? _____

6. Чи відвідуєш ти театр, філармонію, концерти класичної музики?

Хотів би відвідувати ? _____

Додаток Д.

Схема емоційно-оцінного аналізу творів

Емоційно-оцінний аналіз музичних творів

I етап

Загальна емоційна забарвленість:

Героїчна	Енергійна	Святкова	Урочиста	Велична	Радісна
Лірична	Задумлива	Сумна	Печальна	Ніжна	Мрійлива
Жартівливо-гумористична	Насмішкувата	Граціозна	Колюча	Жартівлива	Гумористична

1. Поясніть, чому ви вирішили, що музика має дану емоційну забарвленість?
2. Які почуття виникають при слуханні музики?

II етап

1. Розвиток музичних образів, відображених у формі музичного твору: з однієї, двох, трьох частин

1. Обґрунтуйте вказану вами кількість частин у творі.

2. Характеристика настрою частин твору: Подібні, контрастні.

2. Охарактеризуйте настрої кожної частини.

III етап

Засоби музичної виразності:

1.	Мелодія	Плавна, стрибкоподібна
2.	Ритм	Рівномірний, пунктирний.
3.	Лад	Мажорний, мінорний, перемінний.
4.	Динаміка	Голосна, середня, тиха.
5.	Темп	Швидкий, помірний, повільний.
6.	Тембр	Звучний, дзвінкий, різний, глухий, приглушений, сухий, м'який.

Значення виразно-зображальних засобів у створенні даного образу.

Спостереження щодо визначення здібностей учнів
за методикою американських вчених Хаана і Кафа

Інтелектуальні здібності

1. Учень засвоює нові знання, швидко і легко все схоплює.
2. Має почуття здорового глузду і використовує знання в практичних повсякденних ситуаціях.
3. Добре міркує, не плутається в думках. Добре вловлює зв'язок між подіями, між причиною і наслідком.
4. Швидко запам'ятовує прочитане або почуте, не витрачає багато часу на повторення того, що потрібно запам'ятати.
5. Знає багато про такі події, про які його однолітки не знають, не здогадуються.
6. Має великий запас слів, легко користується новими словами, вільно висловлюється.
7. Любить читати нові книги, які читають не однолітки, а діти, старші на рік чи два, дорослі.
8. Вирішує розумові задачі, що потребують розумових зусиль.
9. Задає дуже багато запитань.
10. Випереджає однолітків у навчанні на рік чи два.
11. Оригінально мислить і пропонує нестандартні відповіді, рішення.
12. Дуже спостережливий, добре сприймає інформацію, швидко реагує на все нове.

Художні здібності

1. У своїх малюнках зображує різноманітні типи предметів, ситуації, людей.
2. Серйозно ставиться до творів мистецтва, замислюється і стає дуже серйозним, коли чує нову музику, бачить гарну картину.

3. Оригінальний у виборі сюжету (робить незвичайні композиції з квітів, малюнків, марок тощо).

4. Завжди готовий використати будь-який матеріал для виготовлення іграшок, картин, малюнків тощо.

5. У вільний час багато малює, створює композиції, що мають художнє значення (наприклад, прикраси для дому).

6. Використовує малюнок або ліплення, щоб висловити свої почуття і настрій.

7. Цікавиться творами мистецтва. Може дати власну оцінку й намагається відтворити те, що йому сподобалося.

8. Любить працювати з пластиліном і глиною, клеєм, щоб відтворювати речі в трьох вимірах.

Музичний талант

1. Добре відчуває ритм і мелодію. Прислуховується до них.

2. Добре співає.

3. У гру на інструменті, у пісню чи танець вкладає багато енергії та почуттів.

4. Любить музичні записи, прагне піти на концерт або туди, де можна послухати музику.

5. Любить співати разом з іншими, щоб виходило злагоджено й добре.

6. У співі або музиці виявляє власні почуття і стан.

Літературна обдарованість

1. Може вільно побудувати розповіді, починаючи від зав'язки сюжету й закінчуючи розв'язкою конфлікту.

2. Придумує щось нове й незвичайне, коли розповідає про що-небудь знайомим.

3. При розповіді виділяє головне, найхарактерніше.

4. Розповідаючи про щось, вміє дотримуватися одного сюжету, не втрачає головної думки.

5. Любить писати оповідання та вірші.
6. Своїх героїв в оповіданнях зображує майстерно, передає почуття, настрій, характер.
7. Вибирає для своїх оповідань ті слова, які добре передають емоції, почуття.

Артистичний талант

1. Легко входить у роль іншої людини, персонажа тощо,
2. Цікавиться акторською грою.
3. Виразно змінює тональність голосу, коли зображує героїв.
4. Розуміє та вміє передати конфлікти, ситуації, може розіграти будь-яку драматичну сцену.
5. Передає почуття через міміку, жести, рухи.
6. Прагне викликати емоційну реакцію в інших людей, коли про щось розповідає.
7. Дуже легко драматизує, передає почуття, емоційні переживання.

